

RIMSKI
KATOLIK.

PRVI TEČAJ.

I. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1888.

Izhaja vsake tri mesece po enkrat. Velja cel tečaj 2 gol.

LIBRARY
Ljubljana

1888

Obseg.

„Rimski katolik“	str.	1
Več luči. O idealizmu	„	4
Katoliški liberalizem	„	26
Pisma o vzgoji	„	35
Črtice o ruski cerkvi	„	45
Pamet in sv. pismo o narodnosti	„	56
O bistvu cerkve	„	62
Iz dnevnika Štefana Hodulje	„	71
Slovstvo. — Poezije. II. S. Gregorčič	„	78
— Cuore. De Amicis	„	90
Ogled po katoliškem in slovanskem svetu	„	92

„Rimski katolik“.

Pod tem naslovom podajemo slovenskemu svetu vže napovedani list. Naslov pové vse, kar namerujemo.

Katoliki smo Slovenci. Vže pred tisoč leti nam je vsšlo solnce krščanstva. Pradedje naši so z vernim srcem vsprejeli njegovo oživljajoče žarke. Od tedaj je Slovenec trden kaker skala vstrajal v zvestobi do sv. cerkve.

Veliko žrtev ga je stala ta zvestoba. Prihrul je vihar od vshoda — silna turška moč. Dvesto let je Slovenec pre-lival kri za sv. vero, za krščansko omiko. Nič manjše nevarnosti so mu pretile v veku velike reformacije, ki je žugala sè sladko, slepilno besedo Slovencu omajati staro zvestobo. Prebil je tudi te.

Ostali smo katoliki, katoliki do današnjega dne, da ga ni morda pod solncem naroda, ki bi bil tako čisto katolišk kaker mi.

Katoliki smo sè srcem, z dušo in telesom, tem oäločniši, čim več smo pretrpeli, da bi si ohranili dragoceni zaklad sv. vere.

Nove nevarnosti nam preté: k r i v i nauki, ki niso vzrasli na njivi katoliški; nauki ne le nekrščanski, ampak tudi n e - n a r a v n i; nauki t u j i, ki se ne vjemajo niti sè značajem niti sè zgodovino slovenskega naroda. Ti nauki privedó k od-padu od krščanstva, ki bi bil pogubniši kaker povrat k sta-remu poganstvu.

Toda mi hočemo ostati katoliki tudi v prihodnje. Ta je volja naša, ta je volja našega ljudstva.

Kot katoliki pa vemo, da je Božji Sin sezidal svojo cerkev na rimsko Skalo, s katero morajo katoliški narodi vedno ostati v živi zvezi: odpad od nje je odpad od cerkve, od katoliške vere, od krščanstva.

To se ni morda nikdar očitniše pokazalo, kaker v našem veku. To so katoliški narodi tudi sprevideli, zato se pa vedno ože oklepajo rimske Stolice. Zato je pa tudi Previdnost Božja v naših časih z dogmatično definicijo rimske nezmotljivosti pred narodi povelicala Petrovo Stolico, da je v očitno znamenje vsem, ki iščejo resnice.

Zatorej pa hočemo biti tudi mi — r i m s k i katoliki.

R i m s k i ! Malokdaj, nikdar ni bila ta beseda pomenljivejša za katoliški svet kaker dandanes.

R i m , neomajljiva skala sredi svetovnega morja

R i m , svetilnik postavljen od Boga, da ne zgrešimo poti v deželo večnega miru.

R i m , osrednje ognjišče, ki ogreva z ognjem ljubezni vesoljni svet.

R i m , naša zvezda !

Rim, dom našega Očeta, zibelka čežnaravnega nam življenja !

Na Rim nas veže spomin, v Rim nam bije srce !

Da, r i m s k o - k a t o l i š k i hočemo ostati z milim nam narodom. To vedi cel svet ! In ravno zato, ker hočemo temu narodu sveto služiti, mu bomo branili rimsko-katoliško vero, odločno zavračaje vse napade ná-njo, naj pridejo od koderkoli.

Naš list naj služi razodeti resnici, katere ne-

z motljiva učiteljica je rimska Stolica; te beseda nas bo vodila.

Ker je pa naravno spoznanje podlaga verskemu, tako da se vera omaje, kakor brž zavladajo v umstvomnanji krivi nazori, bodi naš list odprt tudi razmotrovanju vsakeršnih znanstvenih, pred vsem pa filozofičnih vprašanj, ki se kakerkoli stikajo z vero.

Ta je naš program. Komur vgaja, naj pristopi. Hoteli smo s tem dati početek listu, ki smo ga vže davno smatrali za prepotrebneega nam. Da so to potrebo z nami čutili tudi drugi, kaže nam dovolj precejšnje število naročnikov, ki so se oglasili na naše vabilo. S posebno mladeniško navdušenostjo so nas pa sprejeli gg. bogoslovci vsem po Slovenskem. Slava!

S tem smo hoteli le začeti, in sicer zato, ker ni hotel nikdo drug. Premalo podjetni smo, preboječni!

Začeli smo hoteli. Nebo pa naj blagoslovi naše podjetje, da vrlo napreduje in obrodi zaželenega sadu. A ravno zato, svesti si svojih šibkih moči, se obrnemo do slovenskih razumnikov, ki z nami mislé, naj nas blagovolé duševno podpirati. Tak list potrebuje izvrstnih sodelujočih moči, da more vsestransko zadostiti svoji nalogi.

Sè zedinjenimi močmi, pod rimsko-katoliško zastavo, v bran resnici in pravici!

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

*Dragih nam nekđaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedāj, krivi proroki velē!*

Stritar.

Več luči!

Te besede se pripisujejo velikemu Nemcu. Bile so baje zadnje, katere je govoril. Vsekako pa pomembne, vredne, da se hranijo kot draga zapuščina tolikega veleuma. Saj v njih je najkrajše izražena naloga, rekel bom, dostojnost človekova: hrepeneti po luči!

In kdo bi se je branil, luči? In celó v našem veku, veku prosvete in napredka?

Nekaj luči sem Slovencem — to se je vsaj priznalo od več strani — vže prižgal v „Dvanajsterih večerih“ in pa kar jim je sledilo.... Osvetil sem nekoliko naše slovstvo.

In kaj sem očital?

Da so naši leposlovci zakrenili na drugo stran, veri in zgodovini ter naravnemu razvoju slovenskega naroda nasprotno, zatorej pogubno stran. Da Slovencem krščanstvo spodkopujejo, katero hoté nadomestiti s puhlimi sanjarijami moderne brezbožne filozofije.

Tako očitanje — rad priznam — ni neznatno. Ne, pred slovenskim vernim narodom si hujšega še misliti ne moremo. Zatorej sem smel pričakovati, da se me bo krepko, odločno zavrnilo.

Kaj pa da! Razven ene pesni, zaradi katere smo se pulili skoro da ne eno leto, se me stvarno nikdo ni dotaknil, nikdo, ako izvzamemo nekoliko nebistvenih drobnosti, še ene točke mi ovrgel....

Vsekako bi bilo značajno in možko, da bi se liberalci, ako so vže res mej nami, kar očitno spovedali pred slovenskim narodom: Tako je; krščanstvu smo se vže davno odpovedali, in naše brezverstvo odseva se tudi iz slovstva. Ne sramujemo se!

Toda oh, taka očitna spoved pred narodom slovenskim, ki vendar še v zasebnem in javnem življenji spoznava edino zveličavno krščansko vero, taka spoved bi bila obsodba k smrti od

lastne roke podpisana. Ne, akoprav je liberalizem tudi pri nas že dosti okužil, tako daleč vendar še nismo prišli, da bi se kdo predrznil očitno povzdigniti zastavo nevere.

In da to — vsaj „za zdaj“ — še ne gre, sprevideli so in sprevidevajo tudi naši nasprotniki. Ko so torej zapazili, da se je začelo njihovo skrivno rovanje razkrivati, da verno razumnštvo na Slovenskem vedno bolj zasleduje njihove nakane proti veri, da zaupanje zgublajo, obrnili so plašč, ter se jeli pred nami opravičevati!

Češ, da jih krivo razumemo!

„Kar učite vi, duhovniki, na leci in v izpovednici, isto učim jaz, samó z drugo besedo, v svojih spisih. Istega sovražnika imava vi in jaz, in kateri je ta sovražnik? Vi ga imenujete neverstvo, jaz mu pravim materijalstvo, in to je jedno in isto“.

„Moj idealizem in krščanstvo si nista nasprotna“.

„Gospod doktor Junij si je naredil neko strašilo, na katero je obesil različne zaplate iz vseh filozofičnih zistem ter pod nje zapisal moje imé“.

Tako gospod Stritar proti meni v „Ljubljanskem Zvonu“, 1885. št. 3.

In nič manj kaker jaz, tudi on hoče biti slovenski mladini učenik krščanstva; ker, kaker sklepa svoje „Pogovore“, katerim povod je dala moja kritika, je on učil, gojil „z velikim navdušenjem tri ideje“, in mej temi imenuje nam tudi „krščanstvo“.

Več nam ni treba.

Tako govorjenje se more pripisati le ali samosvestemu preziranju očitne resnice, ali nedolžni nevednosti. Katero izmej teh dveh imamo tukaj misliti, bilo bi težko določiti, tem teže, čim bolje vemo, da bi ni eno ni drugo g. Stritarju ne vgajalo. Eno je pa vendar le res: da tako govorjenje je vseskoz krivo i napačno. In ker se o prvej luči, katero sem prižgal, ali ni hotelo ali ni moglo tega sprevideti, treba zdaj: Več luči!

Vendar pa samemu gospodu Stritarju bi več luči nikdar ne prižgal. Nekaj drugega je, kar me je k pisanju te razprave napotilo. Stritarjev pomirovalni klic: „Ne domišljajte si pošasti, katere ni!“ je zadnja leta našel pri Slovencih, in sicer tudi pri takih, ki o veri resno mislijo, preposlušnih ušes. Od tod si razlagam tisti optimizem, s katerim smo vajeni dandanes soditi o vsem, kar v javnost pride; da bolje rečem, tista spravljalnost in prizanesljivost nasproti onim, ki se smatrajo za poklicane ali s političskimi listi ali z leposlovnimi plodovi svojega duha kaj pripomoči v izobrazbo in napredek milega nam naroda. Dovolj, da kdo povdarja ljubezen do naroda, da dovolj, da piše slovenski — in nedotakljiv je; pod to zastavo sme smešiti najsvetejše prepričanje vernega katolika, blatiti vero in nprav, vse je dovoljeno —

a gorje mu, ki bi se osmelil mu kaj očitati, ali ga zavrniti; Kaj takega je delati nemir, trositi neslogo, je izdajstvo!

Da, žalibog v imenu spravljivosti in miru se je zadnja leta vže marsikaj zamolčalo in prezrlo, na kar je bila občinstvo opozoriti sveta dolžnost vseh tistih, ki imajo braniti in zagovarjati resnico. Kam mora taka prizanesljivost narod privedi, ni težko sprevideti. Le ona je nasprotnikom omogočila, da so brezverstvo zasejali v narodno politiko in posebno v slovstvo ter je gojili toliko let in je deloma še gojé. Počasi, a dosledno napredujejo. In tako se od leta do leta žali in vdušuje v narodu verski čut, se mladina odtujaše cerkvi in veri naših pradedov.

Ta žalostna prikazen mora globoko žaliti vsakega pravega rodoljuba; tudi mene je žalila. Dolgo vže sem čakal vgodne priložnosti, da bi spet prijel za pero, ter kaj več spregovoril o našem slovstvu. Zdaj pa mi je dala k temu povod zbirka Stritarjevih spisov, ki se ravno zdaj dokončuje. Saj je novejše slovstvo naše sè Stritarjevim imenom tako zrasteno, da se ne dá od njega niti ločiti niti brez njega tolmačiti.

Le sem se nekoliko pomišljal, kako bi začel. G. Stritar sam mi jo pomagal iz zadrege. Kaker prejšnja leta večkrat, tako je tudi v vabilu na naročbo svojih zbranih spisov odločno povdaril idealizem. Idealist hoče biti, Slovincem apostel idealizma, in sicer krščanskega idealizma! A prav to je nad vse čudno, dasi Stritar pridiga Slovincem idealizem vže dvajset let, vendar nam ni še nikdar razložil, kaj je prav za prav idealizem. Da celó prav skrbno se je tega vprašanja izogibal; saj je nekje pisal: „kaj je idealizem in kaj materijalizem, kaj je moralno, kaj nemoralno“ — o tem da bi se on in neki njegov nasprotnik „težko kedaj do dobra sporazumela“; tudi se mu ni zdelo, da bi bilo tako sporazumovanje njegova naloga.

Nam pa se zdi, da ravno to je nad vse potrebno: saj je idealizem vendar beseda, ki, kaker vsaka druga, nekaj pomeni. Da ne bom torej z g. Stritarjem prazne slame mlatil, bodem pomen te besede filozofično in zgodovinsko določil, in tudi pokazal, ali ima g. Stritar pravico imenovati se idealista; a ker hoče biti kristijansk idealist, bom moral tudi o kristijanskem idealizmu spregovoriti in tudi tu dati Stritarju, kar mu tiče. In ker se dandanes pri nas težko najde beseda pomenljivejša od te, hočem konečno iz te pojasniti tudi ostalo naše slovstvo, kaker na sploh naše sedanje duševno obzorje.

I. — Ideja, idealizem, idealist!

Pač človeški govor nima bolj obliznih besed od teh!

Ideja! Kar nam je vzvišenega vpodobila bujna domiš-

ljija pesnikova, kar je izumel filozof, visoka misel, o katere originalnosti strmi učeni svet; kar spada v abstraktno obzorje transcendentalnega umovanja, imenujemo *i d e j o*. A ravno tako vpotreblja tudi zemljan nižega obzorišča posebno rad to besedo. S tem imenom krsti mehanik pojme, katere si je vstvaril o kolesih in vrtalih svojih strojev; in oderuh, ki je po dolgem tuhtanju iztuhtal posebno zvit način, kako odirati siromaka, se popraska za ušesi in ponosno vzdihne: lepa ideja! Čevljar, ki je iznašel pristnejše kopito, že zopet govori o novi ideji! Ideje pozna kupec in barantač, ideje vsak poluolikanec, ki viših virov svoje učenosti nima kaker tednik, kateri mu dohaja soboto zvečer iz tiskarne.

I n i d e a l i s t! Kdo li količkaj omikan bi se s tem imenom ne ponašal? Že sama zavest, biti idealist, koga visoko ne vznese, da na vse tiste, ki ne poznajo tega vznosa, iz visočine pomilovaje zre?

I d e a l i z e m, znači in obsega vže v vsakdanjem govoru vse duševne težnje, po katerih se človek bistveno loči od živali. On nam izraža živo nasprotje, popolno zanikanje tistega materijalizma, ki človeka poživini, ki duhu in volji odvzame ves vsponos, ter mu v jed in pijačo stavlja zadnji smoter. Idealizem vse oblaži, vse poveleča.

Koga bi tedaj, ako ima le količkaj ljubezni do domovine, koga bi čez vse ne veselilo, da se tudi pri nas Slovincih klic po idealizmu mogočno odmeva!

Prvi mej nami je ob struno idealizma vdaril Stritar v svojem Zvonu, ter kasneje na idealistične gosli marsikatero lepo zagodel. Ta pesen je našla v srcih Slovencev vgoden odmev, kmalu je prišel idealizem v splošno veljavo. Vprašaj le naše leposlovce, vprašaj dijake in druge pridne čitatelje naših slovstvenih umotvorov; ali ti ne bodo vsi navdušeno pritrjevali: idealist sem!

Živeli idealisti! Živela idealistična Slovenija!

Do tu smo gotovo vsi edini. In ako naš gore omenjeni leposlovec proti materijalizmu povzdigne zastavo idealizma, imel nas bo vedno zveste zaveznike, slediti ga hočemo, kaker pravega poslanca Božjega. Tudi mi pridružimo njegovemu klicu svoj glas: Sursum corda!

Ako je pa že sama prikazen, že ime idealizma tako divno in mično, da se zanj vse vnema, ni li vredno, da si to prikazen nekoliko bliže ogledamo, to je, ne le kaker se od zvenaj kaže, ampak tudi, in pred vsem, kakeršna je od znotra. To pa tem bolj, ker vemo predobro, da se denašnji svet navadno ogleduje in kratkočasi o zvenanjem lici, ne zmené se, kaj je noter. Imena so močno nadevna, eno in isto mora večkrat prepirljivim ljudem kriti največa nasprotja. Kaj takega se zna pripetiti tudi pri idealizmu; po natančnejšem razmotrovanji bi zuali tudi mi priti do spoznanja, da to, kar n a m znači beseda idealizem, je vse drugo od onega, kar pomeni d r u g i m? Duo cum dicunt idem, kon est idem.

II. — Ideja, kot čuten obrazec; kot pojem.

Osnovna, bistvena podloga onemu prozračnemu poslopju, katero imenujemo idealizem, so ideje. Samo ob sebi se torej ume, da ne more nikdo o idealizmu pravo misliti, predno si ni vprašanja o idejah dobro razjasnil.

Beseda ideja ima veleimeniten zgodovinsk pomen, od kar je eden največjih filozofov, Platon, izumel modroslovno zistemo, katerej je za temelj podložil nauk o idejah. Toda o tem velikanu stare Grške bom imel priložnost kasneje večkrat še govoriti.

Za zdaj pa pred preiskujmo, kaj prav za prav znači „ideja“.

Ideja, grško *ιδέα*, *εἶδος*, se izvaja iz glagola *ιδεῖν*—, videre, videti. Po timologiji znači torej ideja nekaj, kar je predmet

našemu videnju ali gledanju. In kaker je to gledanje čutno ali duševno, kar imenujemo spoznanje, tako tudi *ιδέα* pomeni lahko čuten ali nadčuten predmet gledanja, oziroma spoznanja. Vendar se mora pa *εἶδος, ιδέα* ože določiti, vkoliker izraža ne sploh vse, kar more kot tako gledano biti, ampak to, kar je bolj nekak posnetek resničnosti, kaker n. pr. na tej ali onej sliki je v barvah posnet ta ali oni imeniten mož, to je za nas njegova p o d o b a, *εἶδος*.

Tako tudi človek z duhom po čutih posnemlje z vidnih predmetov v naravi; brž ko vglebam neznano osebo ali žival, cvetoče drevo ali sploh kaj drugega, ter potem hitro oči zaprem ali se v stran obrnem, ostane mi v duhu vtisnen obrazec dotičnega človeka, živali, drevesa; na ta obrazec ali podobo najdem prenesen predmet, ki sem ga s čuti zaznal in o njem nadaljujem v duhu zreti, kar sem pred gledal z očmi; posamne dele primerjam, spajam in razpoznavam, in dasi morda nikdar več čutno ne vzrem onega predmeta, mi ga vendar ta obrazec vedno predočuje. Ta podoba ali obrazec se imenuje *ιδέα*, in tudi mi zovemo jo večkrat idejo. Vendar govoré o idejah ni nam tu ostati. Obrazec ta, akoravno od duha samega tvorjen, je vendar ves v čutnost vtopljen, po njem se duševno življenje javlja na najnižji stopinji. Enake vtise od vidnih reči vsprejema v sé tudi žival. Človek pa, kot razumna žival, vzmožen je višega umenja, katerega razmotrenje nas privede eno stopinjo dalje v definiciji ideje.

Ko je človek več obrazcev ene vrste čutno vsprjel, začne jih duh motriti in mej seboj primerjati. Vidi, da ima vsak več ali manj nekaj lastnega, a ob enem zapazi tudi znake, kateri so vsem obrazcem skupni. In tako duh vsled moči, ki mu je bistveno narojena, posname s posamnih obrazcev, kar je vsem skupno (to delovanje imenujejo filozofi odločevanje ali abstrahovanje) ter posnete skupne znake

skupi v višo celoto, v kateri se mu odsvitajo vsi posamni obrazci. To višo obliko duševnega vziranja imenujemo pojem, in sicer prav prilično, ker ta skupna celota je res pojeta s pojednik. Pojem, kojega si o kaki reči stvarimo, obsega, kaker sem rekel, vse one lastnosti ali znake, od katerih nobena ne sme manjkati, da reč ostane to, kar je po svojem bistvu; pojem je torej prava bistvenost reči, a to seveda v logičnem zmislu. In ta pojem imenuje se večkrat tudi ideja. V tem pomenu ideja je že više od prejšnje, zgore omenjene, čutne ideje. Po tej še le se bistveno znači pravo duhovno življenje, po katerem se umno bitje loči od neumnega, človek od živali. Posamni obrazci raznih stvari se vtisnejo čutno tudi živalim, ker pa v živali ni družega principa nego čutni, se ona ne more povspeti nad čutni vtis, ampak s čuti v njem obtiči. Drugače pa človek: duh, bistveno različen od čutnosti, se od golo čutnih vtisov kmalu razklene ter prosto, od čutov neodvisno, deluje.

III. — Objektivna veljavnost pojmov; univerzalije.

Govoril sem o odmišljanji, po katerem si stvarjamo pojme; toda pri teh nam ni ostati, ker akoprav ne redkokrat pojme nazivljemo s častnim imenom idej, vendar se to godi le v nepravem zmislu. Idealizera teži više; noben idealist se ne zadovolji o golih pojmih.

Vsakdo vidi, da ideja, bodisi kot obrazec čutno vsprite reči, bodisi kot pojem, je tvorba človekova in kot taka se nahaja le v njem samem. Da pa dobé pojmi kot ideje in po njih idealizem sam višo imenitnost, nego jo imajo kot subjektivne tvorbe mislečega duha, treba, da nam kažejo na neko realnost zunaj nas. In tako torej kaker samo ob sebi nastane vprašanje, ki je ne le v naši razpravi, ampak v vsej filozofiji najvažniše in za vse drugo odločilno, vprašanje:

imajo naši pojmi le subjektivno veljavnost, ali tudi objektivno?

To vprašanje je pa z nekim drugim tako tesno spleteno, da govorečemu o enem ni mogoče o drugem molčati. Tudi mi ga ne moremo prezreti, toliko manj, ker nam vso stvar popolnoma razjasni; a to vprašanje ima ob enem tudi največo zgodovinsko važnost, ono se kaker srčna žila javlja v zgodovini filozofije, načelno določujoč tok človeškega umstovanja vseh stoletij. To je vprašanje o univerzalijah.

In res, univerzalije prav za prav niso nič drugega kaker pojmi, oni isti pojmi, o katerih smo ravnokar govorili. Ločijo se od teh le formalno, v koliker namreč govoré o pojmu se oziramo bolj na nadčuten obrazec, katerega si duh posname s čutnih obrazcev po abstrahovanji; univerzalija pa znači nam isti pojem, vkoliker je skupen mnogim posamnim rečem ene in iste vrste, in prav zarad te skupnosti, po kateri se nanaša, ali nam nadčutno izraža bistvo posamnih poedinik, ga imenujemo univerzalijo. N. pr. iz opazovanja posamnih ljudij raznih plemen in dežel, stvari si duh pojem človeške narave ali človeštva, katerega izražamo v definiciji: človek je umna žival. To „človeštvo“ torej imenujemo pojem, v koliker si ga je duh pa abstrakciji stvaril, univerzalijo pa, vkoliker je pojem: umna žival, skupen vsem onim poedincem, katerim je ime človek.

Že nad dvatisoč let je staro vprašanje: imajo univerzalije kako objektivno veljavnost zunaj mislečega duha? Ali da zasučemo vprašanje po navedenem vzgledu: je-li splošen pojem „človek“ nekaj, kar se nahaja golo le v naših mislih, ali pa ima kaj realnosti tudi zunaj naše misli?

Že za časov Sokratovih se bili filozofi, tako zvani sofisti, ki so to vprašanje zanikovali. Priznavali so objektivno veljavnost le poedinim rečem, katere se čutno vsprimejo. Za sofisti je v srednjem veku to isto trdil Roscellin z dru-

gimi: univerzalije, kaker n. pr. rod, pleme, človek, žival itd. so golo le subjektivna predstava, katerej se zunaj misli nič ne priliči, one so prazna imena, nomina, flatus vocis; od tod nominalisti.

Sofistom se je vpri Sokrat; skusil je ljudi o objektivni veljavnosti splošnih pojmov prepričati ter jih tudi k tvorbi in določitvi takih pojmov napeljeval. Tako je Sokrat provzročil bistven prevrat v grški filozofiji. Kar je on pričel, so drugi v njegovem duhu nadaljevali. Mej vsemi se je odlikoval njegov največi učenec Platon. Da bi skeptično filozofijo sofistov popolnoma spodrinil ter v javno mišljenje in življenje vvel Sokratova načela, je trdil, da imajo univerzalije, katere se v njegovem zistemu odlično imenujejo ideje, ne le objektivno realnost, ampak da so edino one pravo bistvo vsem poedinim rečem; ideje so večne, nespremenljive, poedinke pa so teh idej minljiva prikazen, ki nastane, se spreminja in gineva. Le oni, ki se od čutnih vtisov vidnega sveta povspne do gledanja idej, se vdeleži edino pravega spoznanja, iz njih gleda, vpoznava in sodi poedinke. Kar je Platon vtemeljil, se je nadaljevalo v srednjem veku proti nominalistom; do skrajne meje pa je izvel ta nauk Viljem Kampelski, trdé, da univerzalije so substancija, katerej so poedinke akcidencije. Ta nauk se je nasproti nominalizmu nazval realizem.

IV. — Edino pravi nauk o univerzalijah. Ideje v božjem razumu. Njih odsev v stvarstvu.

Razpravljal sem vže o nominalizmu in realizmu. Kaker je koj o prvem pogledu jasno, sta si ta dva premo nasprotna, dve pravi filozofični skrajnosti.

Poglejmo, kaj je v sredi!

Tu najdemo nauk velikega Aristotela: univerzalije imajo sicer objektivno veljavnost, toda tako, da ne bivajo same na sebi, ali zunaj konkretnega bistva poedink, ampak nahajajo se le v teh — universalialia in rebus, kaker so Platonove ideje — universalialia ante res, nominalistov pa — post res, non in rebus.

In medio veritas!

Tako klicaje so odobrili prvi umstveniki krščanski v srednjem veku, Albert, Tomaž Akvinski in drugi Aristotelov nauk, katerega so se toliko krepkejšje oklenili, potem ko so videli, da se niti nominalizem niti skrajni realizem z najpomavlitvnišimi verskimi resnicami krščanstva ne zлага.

In res, ta bistveno Aristotelov nauk krščanskih filozofov spaja, v sredi stojé, obe oni skrajnosti, obdržječ, kar ima vsakatera dobrega ter ji ob enem bratovsko družječ v tretjem, srednjem. Po njem so univerzalije ante res — v duhu Božjem, in rebus — kot realno, več rečem skupno, v vsakej posamno in pojedno vstvorjeno bistvo, in post res — v abstrahujočem razumu.

Vse to je ne le krščansko, ampak čisto naravno, tako da drugače ne more biti. Li oglejmo si reč natančniše!

V to svrhu pridržimo si le dve resnici: prvič, da biva pravi, nadsvetni Bog, drugič, da je svet stvarjen iz nič. Bog je razumno bitje; vsako tako bitje pa si, predno kaj čini, postavi kak smoter, kojega hoče vresničiti, ter si tudi v njega dosego izbere priležnih sredstev, tako da ima v duhu vse jasno določeno, predno jame na zunaj zvrševati; da celó, pri zvrševanju svojega smotra ozira se na one misli kaker na vodilne vzorce. Kaj takega si moramo tem bolj misliti o Bogu kot stvarniku sveta. Kaker o celem vesmiru, tako tudi o posamnih rečeh, katere je hotel v času stvariti, je imel vže od vekoma določene misli, po katerih se je stvaritev vršila. In ravno te misli Stvarnikove imenujemo ideje v najvišem

pomenu. V tem zmislu jemljejo besedo tisti, ki o idejah nečejo govoriti nego pri Bogu. A povdarjati moramo tu, da le toliko se dá govoriti o idejah Božjih, v koliker se odnašajo na stvarjene reči in so tem nekako vzorni obrazci, po katerih se je stvarjenje vršilo. Ideja je, po izrazu školastikov — principium factivum, kjer se nič ne tvori, tam se tudi o idejah v ožem pomenu ne dá govoriti. Tako zovemo tudi umetnikove misli ideje, a to le, vkoliker jih namerja v umotvoru vpodobiti ali jih je že vpodobil. Ideje te so v Božjem razumu, a ker se le-ta v Bogu ne loči od bistva samega, to pa, kot absolutno enovito, je večno in nespremenljivo, tako so tudi ideje nespremenljive, večne, zatorej — ante res.

Ako je pa Bog vse po svojih večnih idejah stvaril, morajo one vsem rečem resnično tudi vtisnene biti, tako da se iz vseh odsvitajo, kaker se v umotvoru javlja ideja umetnikova. In tako je vesmir prav za prav nezmerno kraljestvo idej, ki so, izidše iz večnega razuma Božjega, po vsem stvarjenji razlite. Evo ti torej ideje — in rebus.

Ako se ideje po stvarjenih rečeh razodevajo, se kot take dajo od bitja, ki je zato vsposobljeno, iz reči tudi posneti, spoznati. In tako vpoznane ideje bile bi — post res. Sposobnost za tako spoznanje prisvajajo peripatetiki človeškemu duhu.

Zdaj pa nastane vprašanje, za nas največje važnosti, namreč: ali imajo ideje, vkoliker so tvorba človeškega duha, objektivno veljavnost?

Na to hočem v naslednjem poglavji odgovoriti. Kaker pa vže lahko vsakdo razvidi, je od tega vprašanja konečno vse зависno, ono namreč bistveno določi, kaj imamo misliti o idejah in idealizmu.

V. — Objektivna veljavnost naših idej. Kantov „Ding an sich.“

Kaker sem rekel, peripatetiki in školastiki prisvajajo človeškemu duhu sposobnost Stvarnikove ideje iz stvarstva vsprijeti. Ta trditev ima pa zadujo in najtrdnišo zaslombo v nauku, da je duša človeškemu telesu forma. Potemtakem⁷ je vsako telesno ali čutno vsprijetje vidnih predmetov prav za prav operacija razumne duše. Akoravno čutno, vendar vsprimeno objekt z duhom; telesnost naša se nima smatrati za nekak ločilen zid mej duhom in zvenanjim svetom, tako da bi bila duhu in spoznanju pot do venanjosti zagrajena. Čutno vpoznanje vidnega sveta je peripatetični šoli očitno, izvestno, ker naravno, kaker katerikoli vzmožnosti nič ni bolj naravno nego vsprijetje onega predmeta, za ktereга je vstvarjena.

Res sicer, da čuti večkrat slepijo — in tega ne jenjajo nasprotniki peripatetikom vgovarjati — toda čuti slepé le, ako so bolni; a kdo bo dajal na pol slepemu soditi o barvah, ali oglušenemu o godbinem soglasji; zdravim tiče sodba. Nadalje čuti slepé navadno le posamni, a ravno zaradi tega je dala previdnost človeku pet čutov; ako dvojiš, je-li n. pr. slavolok, katerega ti po noči vid slika, resničen ali pa prevara. očij, glej, imaš roke, sežeš po njem in čut tipa ti bo kmalu izvestno pokazal, ali se motiš.

Ako pa reči same neposredno po čutih vsprimemo, zaznamo ob enem tudi njihove lastnosti in po istem neovrgljivem stavku vzročnosti, po katerem iz vtisa zunanosti sklepamo na bivanje zunanjih predmetov, izvajamo iz različne kakovosti teh vtisov različne lastnosti predmetov samih. Zaznanje vsega tega nam pa podaje bistvo reči. A bistvo je takošno, kakeršno je je Bog vstvaril. Bog pa ni ničesar vstvaril, da ne bi bil o njem imel jasno določene misli ali

ideje; po teh idejah Božjih so bistva reči vmerjena; bistvo je odsev Božje ideje, ali recimo, ono je ideja Božja iz neskončnosti nanesena v skončnost; zatoorej smemo pa tudi bistvo istovetiti z idejo in narobe. Potemtakem zaznajoči reči vesoljnega stvarstva vpoznavamo ideje ter dobimo tako realno podlogo idealizmu. Dalje o tem v naslednjem poglavju.

Za zdaj bi se še enkrat rad ozrl na to, kar sem ravnokar razpravljal. Ni namreč v vsej filozofiji važniše točke kaker je ta. Ona je — trdimo po pravici — nesrečno jabelko večnega prepira. A v najnovejšem času je zadobilo to vprašanje še posebno imenitnost. Komu ni znan oni nemški „Ding an sich.“? Kant mu je početnik. On je reč samo na sebi tako ogradil, da jo je človeškemu razumu popolnoma odtegnil. Pravega bistva reči — das Ding an sich — ne moremo nikdar dozveti. Po Kantovem nauku so nam namreč oblike vsega pojmovanja narojene. Kar mislimo in sklepamo, je sicer po zunanjem svetu čutno obujeno, vendar pa tako, da reči ne vplivajo določilno na tvorbo naših pojmov in tako nikdar ne vemo, vkoliko ali sploh se subjektivno mišljenje prilika objektivnosti reči. V tem zmislu je modroval tudi slovenski idealist ¹⁾ v dunajskem „Zvonu“: „Človeško oko ni še videlo stvari, kakeršna je sama ob sebi (das Ding an sich), mi ne vidimo stvari, kakeršne so, nego kaker nam se vidijo, kaker nam jih kaže naše oko“ itd. In da ne bomo pač dvojili, kako si je prizadeval omenjeni list spodkopavati Slovencem staro vero v objektivnost reči, jim je razložil v edinem strogo filozofičnem spisu, ki se nahaja v njegovih letnikih, Kantov nauk o prostoru in času, „katera sta seveda le dve obliki, formi v pomeuu kaker je Kantov nauk.“ In v potrditev tega sledé Kantove besede iz „Kritik der reinen Vernunft II. Bd. 60.“ In tako dalje pojasnuje Zvo-

1) Stritar, Zvon 1877 str. 222.

nov filozof Kantovo temeljno dogmo s primerljajem božanskega Platona, po katerem vidimo stvari „le v njihovej senci“; čas in prostor sta, v katera je vsa posvetnost vkovana, tako, da je nikdar ne moremo videti same, tako, kakršna je ob sebi, ampak tako rekoč za preprogo časa tiči še le reč, kakršna je, das Ding an sich', „mi vidimo le prikazivanja reči zunaj nas, za temi prikazivanji tiči še le prava istinitost reči“, itd. ¹⁾

Pomisliti nam je prvič, da je glasovita Kantova „Kritik der reinen Vernunft“ ter z njo njegov „Ding an sich“ z vso ostalo filozofijo od katoliške cerkve zavržena; potemtakem je pa zelo nepristojno slovenskemu narodu, ki je in hoče biti katolišk, vcepljati nazore, katere katoliška cerkev pripoznava za krive.

Drugič pa lahko vidi vsakdo, da tak nauk omaje veljavnost pojmov in idej, in tako idealizmu spodmakne vsako realno podlogo in vsebino ter ga prenese v kraljestvo človeških sanjarij. S takim idealizmom se dá povoljno igrati, dá se ž njim vsako reč vihati, kaker komu bolje pristoja.

VI. — Objektivna veljavnost pojmovanja in ved.

Rekel sem, da tako zvani „Ding an sich“ ni za nas tolika skrivnost, kaker hoté trditi. Nič nas ne loči od neposrednega vsprjetja čutnih reči.

Tako pa je v čutnem vsprjetji postavljena nadaljnemu delovanju duha naravna, trdna podlaga. Človeški duh namreč ne postane pri golem čutnem zaznanji. To-le se odnaša le na posamne predmete in slučaje, vsakratno vsprjetje vtisne čutnosti poseben čuten obrazec; a duh začne po svoji bistveni lastnosti kaker dele posamnih obrazcev razmotrovati,

1) Zvon 1880 str. 343.

tako tudi razne obrazce mej seboj primerjati, razločevati, skupne njih znake višim enotam podrejevati; prične se na podlagi čutnih obrazcev nadčutno, čisto duhovno delovanje. Tako si duh vstvarja pojmove, v katere družijo bistvene znake poedinke iste vrste. Taki pojmovi zadobé torej veljavo skupnosti ali splošnosti. In tako jame splošno-veljavno sklepati: te in te poedinke imajo take lastnosti, poedinke druge vrste špet drugačne itd.

Ko si je duh na tak način več raznih pojmov tvoril, začne tudi te mej seboj primerjati, kar je več njim skupnega, odmišljati in tako pojme više vrste vmerjati, kateri obsirniše ali ože vrste nižih obsegajo. In tako se pojmovanje nadaljuje, dokler um ne dospe do najvišjih, enovitih pojmov, o katerih se pojmovanje vstavi, ker zaradi enovitosti taki pojmi nimajo mej seboj nobenih skupnih znakov več, da bi se jih moglo skupiti v višjo enoto.

In prav taki najvišji, enoviti pojmovi so formalna podloga vednostim; vsaka izmed teh ima enega ali več, na katerih sloni, oni so steber vsej znanstvenosti.

Kaker lahko brž vidimo, je torej vseh ved objektivna veljavnost in prava dostojnost odvisna od veljavnosti naših pojmov: so ti le brez realne vsebine in golo le subjektivne oblike, potem so tudi vse vede zračna zgradba. In idealizem, naj se diči še s tako zapeljivimi frazami, ni nič več nego zmes praznih sanj, s katerimi se kratkočasimo; vse znanstvene knjige, od najviše metafizične, do najnižje mehanične, je toliko sanjarskih knjig.

V vsaki znanosti nahajamo prvič razne pojme kot vsebino. Ker se, kaker smo videli, pojmovanje vrši na podlagi čutno vsprjetih obrazcev, so prvi početek znanosti, reči ali svet, katerega vidimo, čujemo, katerega s petimi čuti različno pojmemo; torej početek jasen, evidenten. A vsaka vednost ima drugič tudi svojo formalno stran, ki obstoji v io-

gičnem zaklepanji. Tudi to zaklepanje, ki se vzdiga o pred omenjenih pojmi, je po vsem zakonito, neomajno. Ono se namreč vrši po evidentnih zakonih logičnih, katerih nujnost mora vsakdo priznati, ako neče, da ga splošen čut vsega človeštva za norca ne obsodi. Stavek vzročnosti, profislovja, izključenega tretjega, evo ti temeljne resnice, o katerih um zaklepa ter zida visoko poslopje znanstvenosti, umnosti, recimo poslopje idealizma!

Tako tedaj pripoznamo umstvoyanju človeškemu objektivno veljavnost. In to so storili po Aristotelu vsi veliki mislitelji, pred vsem školastiki. Ne le temu, kar so čutno doumevali, ne le vidnemu svetu so pripisovali objektivno realnost, ampak tudi onemu višjemu svetu, katerega so, sloné na čutnem vpoznavanji, zaključevali; ta svet, pojmov in idej, ne le da jim ni bil prazna sanjarija, temveč smatrali so ga za višega, nego je vidni svet. Tisto vedo, ki jim je razkrivala skrivnosti nadčutnega sveta, so imenovali metafiziko, ker učila jih je ne to, kar si človek do mišlja, ampak kar resnično bi v a za vidno naravo (*μετὰ φύσιν*). In ta metafizika je bila, kaker filozofiji, tako tudi vsem drugim vedam, kraljica.

Isto tako je o objektivni veljavnosti nadčutnega pojmovanja bilo prepričano človeštvo vseh časov: znanosti so se smatrale vedno kot najviša pridobitev človeškega duha in so bile človeštvu vedno v poseben ponos; učenjaki so zavzemali pri vseh narodih prvo častno mesto, in hrepeneti po vedi se je imelo vselej za najblaži smoter umnega človeka. Menim pa, ko bi bili narodi prepričani, da znanost ni nič več kaker subjektivno mnenje ali sanjarjenje, bi bili gotovo filozofe in znanstvenike v norišnice pozaprlji, nego jih toliko číslali in odlikovali.

Zgodovina nam navaja le malo vzgledov, da so se vede in umetnosti zametale kot slabe. Mej temi je bil n. pr.

Wiklef, za njim Hus, ki je trdil, da so vseučilišča, kolegiji, akademijske dostojnosti ničevne reči, ki smo jih od poganstva dobili. Tako je učil tudi Luter, ki je Aristotelovo filozofijo imenoval hudičevo, vsako vedo, i spekulativno i praktično, zavrgel, vse znanosti smatral za sataško iznajdbo! Od teh se ni bistveno razlikoval Rousseau, ki nam pridiga povrnitev v prvotno, naravno stanje, kjer bomo živeli kaker priprosta živinčeta!

Občni čut vesolnega človeštva se takim nazorom vpira ter njihove početnike obsoja. Mi pa kot idealisti jih pomilujemo. Toda načuditi se ne moremo onim, ki ravno take zaklete sovražnike vsakaterega idealnega teženja proslavljajo kot početnike novega napredka, apostole nove luči in svobode. A vkljubo vsemu temu se morda celó smatrajo za idealiste!

VII. — Ideje in Bog.

Prišli smo do najvažnišega poglavja v idealizmu.

Ako so reči v vesmiru tako stvarjene, kaker jih je Bog mislil, tedaj nas naše pojmovanje privede do spoznanja Božjih misli ali idej, Boga samega; kaker iz umotvora, vpoznavi idejo v podobljeno, pridemo do spoznanja in občudovanja umetnika samega. Ne sicer, da bi pojmovi, katere si tvorimo, bile Božje misli, one so le naše, a misli, katerih si nismo po subjektivnem samohotji naobrazili, ampak določene so bistveno od objektov zunaj nas; ti-le vtisnejo mislim svojo podobo, in kaker je v njih izražena Božja ideja, tako se ona ista ideja izraža tudi v naši misli.

Prava filozofija vede k Bogu. Isto tako je tudi idealizem neločljiv od Boga; kaker brž tega tajimo, spuhti idealizem kaker megla pred vetrom. Oglejmo si to reč natančneje.

Kaker sem vže pokazal, ima naš duh vzmožnost iz po-

samnih vtisov odmišljati ali obstrahovati ter si tako tvarjati splošne pojme; ti mu izražajo bistvo raznovrstnih reči. Dasì so ti pojmi od njega vmerjeni, jih smatra vendar kot osnovne zakone, po katerih so poedinke osnovane.

Ob enem pa imamo te pojme za nekaj stalnega, nespremenljivega, nujnega, kar je od pojedink popolnoma neodvisno. Naj bi se bil n. pr. en sam človek na svet rodil, ali pa naj se število ljudi pomnoži toliko, da bi lahko obljudili tisoč svetov, oni pojem izražen v definiciji: človek je razumna žival, ne bo s tem niti dobil, niti izgubil. Da, prepričani smo celó, da ko bi nikdar noben človek stvarjen ne bil, bi vendar oni pojem sam na sebi ostal in isto veljavo imel.

Tako si je duh človeški v svesti, da je tisti svet, v ktereга vhod si otvori po pojmovanji, od njega, da, od vse končnosti neodvisen, da je nujen, nespremenljiv, večen.

In ravno vkoliker tem pojmom prisvajamo nujnost in objektivno veljavnost, zovejo se ideje. Ideje nazivljemo tedaj lahko pojme same, toda ne kot subjektivno, minljivo tvorbo človeškega duha, ampak le kot od slučaja neodvisen osnovni zakon slučajnih poedinok.

V kraljestvu idej je vse večno mlado, neminljivo, mej tem ko je vesmir v vednem toku in pretvarjanji, v rojevanji in minevanji.

Da pa ideje morejo ohraniti nujnost, morajo imeti neko ozadje. Ideja vpodobljena v umotvoru ima svoj početek v umu umetnikovem; zatorej tirja tudi kraljestvo idej um, iz katerega izvirajo, in kaker so ideje neodvisne od časa in slučaja, večno nespremenljive, tako mora tudi ta um nadslučajen biti, nujen, večen. Tak pa je le božji um. Zatorej ideje oznanujejo, da, zahtevajo bivanje Boga. Vzemimo Boga, osobnega, nadsvetnega Boga, — glej, tudi ideje izgubé ob enem svojo nujnost, ter zapadejo slučajnosti; a potem iz-

gubi tudi vsaka trditev, vsaka veda objektivno veljavnost; vsa resnica se potem izvaja na konkretne poedinke, od teh in nad te povzdigniti se ter mišljenju človeškemu viši pomen priznati nego subjektivnega umenja, je abotno.

In res, kaže nam dovolj zgodovina, da se je začela objektivna veljavnost praistin, ki so mišljenju in vedam podloga, v onej meri tajiti, kaker se je začelo dvojiti ali zanikati resnico o nadsvetnem Bogu ter se prijazniti s panteizmom, ki božanstvo z vesmirom poistoveti (identifikuje). Panteisti, dasi so njihove sisteme različne, se vendar vsi v tem zlagajo, da je človek najviši pojav v razvoji vsevetnega, absolutnega bitja. Človek sam je božanstvo na najviši stopinji popolnosti, njegova zavest je zavest, božja, njegovo mišljenje, božje. Kot tako pa postane človekovo mišljenje absolutno merilo vsej resnici, njegova volja je absolutna ter kot taka neodvisno pravilo nranstvenemu delovanju, vir vsemu pravu; ker se pa to mišljenje iz volje po vseh posamnih ljudeh javlja, a kaker znano, tudi razlikuje in večkrat nasprotuje, da, se celó v onem in istem človeku vedno spreminja, potem bi se tudi resnica vedno preminjala.

Zatorej pa ne ostane nego eno od dvojega na izbero: ali priznati osebnega, nadsvetnega Boga, ki je s prosto voljo vse iz nič vstvaril, ali pa odvzeti idejam ono ozadje, brez katerega spuhté, kaker megleni gradovi v zraku brez vsakega sledu. Toda v panteizmu se sploh o idejah govoriti ne dá, ki bi bile vesmiru vpodobljene. Panteistični bog je vesmir, v katerem vse goni slepa vsoda. Kjer je pa sila, kjer ni mišljenja, ne prevdarka, tam ni tudi določenih idej kot vzorcev, po katerih se imajo posamne reči v vesmiru dejstvovati ter vse redno se razvijati, da se doseže končni smoter. Ne, marveč vse se vrši slučajno, brez postave, brez smotra. V tem zmislu piše tudi sv. Tomaž Q. 3. de Verit. a. 1: „Similiter etiam secundum eos, qui posuerunt, quod a

Deo procedunt omnia per necessitatem naturae, non per arbitrium voluntatis, non possunt poni ideae, quia ea, quae ex necessitate naturae agunt, non praedeterminant sibi finem.“
 Le tam, kjer začne v Stvarniku prostost, začno ideje. Iz tega ob enem razvidimo, kolika nezmisel je od ene strani tajiti osobnega Boga, od druge pa govoriti o idealizmu, ter bahati se idealista.

VIII. — Sklepna beseda o idealizmu.

Naš idealizem je tedaj ponosno poslopje, ki se, slone na vidnem svetu čutnega spoznanja, vzdiguje visoko gor pod nebo, katerega vrhunec sega v nebo samo; da, vso luč, vse veličastvo dobiva od z gore. Ideje so temu poslopju skladovni kamni; kar posamne kamne veže in oklepa ter v višino sklada, so tiste prastine, katere je Bog razumu prižgal, da bi človeku kot vodilne lučice svetile, ko bo iz raznovrstnosti stvari iskal Stvarnika.

In res, kdor se vpogumi, kdor stopi v to veličastno poslopje idej, se o njih povspenja od nizke zemlje više in više, dokler ne dospe do onega Najvišega, v katerem najde končno razum in volja počitek, ker on je absolutna resnica in dobrota. Dospevši do njega ozre se duh spet dol na stvarjene reči ter jih znova jame premotrovati v svitu one luči, katera se mu je užgala o spoznanji Stvarnika samega. O tem svitu dopolni spoznanje stvari, katero je prej imel. A te stvari, globoče in temeljitiše vpoznane, oznanujejo mu vže zopet modrost Stvarnikovo, veliko bolj in lepše nego prej. Z večim hrepenenjem se spet ob idejah jame dvigati proti Stvarniku, in dospevši do njega gleda ga spet, a v večem svitu, z večim občudovanjem, nego prej.

In tako prehaja duh od stvari do Stvarnika, od Stvarnika nazaj do stvari. O vsakem hodu se bolj določuje, vjasnuje in dopolnuje.

Ker je pa Bog sam večna resnica in kot tak izvor vseh idej, a ob enem je tudi človeškemu razumu narojeno nevgasno hrepenenje po spoznanji resnice, lahko vidimo, da z rastočim in dopolnjujočim se spoznavanjem idej raste tudi in se množi težnja po Bogu. Po tem spoznanji se človek vedno bolje oprusti tekočih čutnih stvari, iz katerih se le nepopolnoma odsvitajo žarki božjih idej, ter se čedalje više dviguje v jasno kraljestvo idej, katerim ne odjemlje sveta temna čutnost, niti jih čas oklepa, niti prostor: proste so, večno mlade, večno iste in neizpremenljive, kaker tisti, iz katerega razuma so se rodile.

Idealizem torej je filozofična zistema, ki proglašá bi-vanje višega sveta idej; da, ta idealni svet vlada in do-l-čuje vse človeško; mej njim in nižim svetom je tako ozko razmerje, da brez tega je poslednji vganjka, ki se večno rešiti ne dá, brez njega izgubi človek sam svojo dostojnost, po kateri se loči od živali.

Odreči se temu idealizmu je toliko, kaker spodnesti vedam edino podlago, zabraniti umetniku pogled a kraljestvo idealnosti, iz katerega zajema svoje vzore, odvzeti človeštvu vero v oni bistveni razloček mej pravim in nepravim, dobrim in slabim, brez katerega ni ne dobrih ne slabih dejanj, ne kreposti, a tudi ne grehote, brez katerih je vse naše mišljenje, delovanje in nehanje kaos; to je toliko, kaker razumnega človeka ponižati dol, globoko dol do živali, da, pod žival; ker bolje je nič spoznati in sploh ne umovati, kaker vedno sanjariti ter živeti v večni prevari, v večnem nasprotji sè samim seboj, hrepeneti brez vsakega smotra; to je isto kaker proglasiti absolutno dvojbo in breznačelnost, recimo nihilizem, ki je smrt vsemu umstvenemu delovanju.

Idealnost se načelno odpové materijalizmu, temu smrt-nemu sovražniku vsega nadčutnega vsponosa; in kaker ma-te-rijalist, ne priznajoč nego resničnost v vednem toku pre-

snavljajoče se snovi, po čutnih spremembah, spreminja resnico in nprav, tako se idealist skuša odtegniti vplivanju čutnosti, ter vspneti se do nadčutnih idej, da si o njih vzbistri um, da se jih oklene, ter si jih vsvoji kot nepremične vodilnice mišljenju in delovanju svojemu. Zatorej se pravi idealist z nevoljo loči od onih vseh, ki s kateregakoli štališča, v katerikoli obliki hoté z dvojbo omajati ali kaker si koli rušiti od človeškega mišljenja in od vse slučajnosti neodvisno realnost umstvenih ali npravstvenih resnic. Marveč težnje njegovo je obrneno edino na to, da celo življenje po njih vravna; ves napredek meri le po popolnišem soglasji realnega življenja z idejami. Smoter idealizma je torej načelnost, stanovitnost in doslednost človeškega delovanja.

In tak idealizem, kaj ne, tak idealizem, da bi se tudi mej Slovenci razširjal, od dne do dne dobival novih častilcev! Kdo bi kaj takega s celim srcem ne želel v našem materijalističnem veku, ko vse lazi po nizkej cémli, ko vse hlepi le po dobitku, po razkošnem vživanji? Velikemu Mesiji idealizma kdo bi tedaj ne ploskal, kdo ne blagroval imena njegovega? On bi bil res blag vzgojitelj narodu, ker bi mu pot kazal k vsemu, kar so doslej najslavniši narodi smatrali za blago in lepo, navduševal ga za vede, vkrepljeval ga v čednostih. Živio tak učenik!

Katoliški liberalizem.

„In je ločil svetlobo od teme.“

I. Mojz. 1. 4.

1. Iz bližnje preteklosti.

Dobro je vsakemu teoretičnemu sazmotrovanju postaviti koliker mogoče zgodovinsko podlago. Saj vže Ciceron pravi, da je zgodovina učiteljica življenja. Vsako umstvovanje in zaključavanje se tem varniše dviga v idealne visočine, čim bolj je vtemeljeno v izkušnji, v življenji, recimo v zgodovini.

Nečemo sicer dalje nazaj segati, nego li za dvajset ali trideset let. Kdo, ki je le količkaj podučen o novejši zgodovini, kdo ne pozna tiste dobe, ki se je končala s tako tragičnim padcem ohole Francije pod železno pestjo zedinjene Nemčije, z dogmatično določbo papeževe nezmotnosti in ob enem z vničenjem posvetne države cerkvene?

In vsi ti trije vlezgodovinski dogodki so se zvršili v v teku še ne enega leta! Bili so vsi trije nekako bistveno mej seboj odvisni, eden je zahteval drugega, tretjega. Toda vsi so bili več ali manj nujna posledica enega in istega zla, za katerim so katoliški narodi na zapadu dolgo vže bolehal. — To zlo bil je liberalizem.

Toda liberalizem je bil v poslednjem času sprejel novo, navidezno nedolžnišo obliko — Protejevo obliko katoliškega liberalizma ali liberalnega katolicizma, kar je vse eno; bila je to neka spojba, zveza katoliških principov z liberalnimi.

Politika Napoleona III. je bila kar vstvarjena v pospešitev tega liberalizma v najnovejši obliki. Valovi od leta 1848 so se bili ravnokar pogleli, Francija trudna, potrebna miru, se je vrgla v naročje silnemu imperatorju. In ta, dobro poznajoč mehko in gibčnost Francoske, a ob enem svest si svoje vladarske sposobnosti in spretnosti, je umel narod

francoski sebi vpokoriti in vpriičiti; posrečilo se mu je Francozom vsaj začasno vtisniti znak napoleonstva.

Karakterističen znak napoleonske politike pa je bil od nekdanj, s čudovito prekanjenostjo in premetenostjo v dosego sebičnih smotrov spajati najskrajniša nasprotja. Tako tudi tretji Napoleon. Kmalu je sprevidel, da mora zaslonbe svojemu prestolu iskati pri cerkvi. Zatorej je koj od začetka hlinil prijateljstvo duhovščini in cerkvi, da, imel je celó v Rimu oddelek svoje vojske v bran Pija IX. in njegove posvetne oblasti; toda od druge strani ni nič manj gojil brezverstvo in celó Renan, glasoviti bogotajec in nasprotnik Kristusovega božanstva, je vžival njegovo milost in po njegovi naklonjenosti dosegel najvišo učenjaško čast v akamiji štirideset nevmrljivih. Obdavši se ob enem z imperatorskim bleiskom oslepil je Francoze, da večinoma niso vpoznali puhlosti in ničevosti njegovega vladarstva; omamljeni od namišljene slave zazibali so se v sladke sanje narodnostne glorie. Tej se je jelo vse žrtvovati, slednjič še — katoliška resnica.

Sicer se je v obče priznalo, da je le katoliška vera prava, tudi, da mora katoliška vera biti rimska; vendar se je menilo, da se dá, da se mora kóketovati s principi od 1789; češ, govoré o veri se mora ločiti teoretična stran od praktične, ona, notranja, nevidna, zadeva bolj človeka, gledé poslednje pa naj se reč ne vzame prestrogo; v politiki, v slovstvu, v javnem življenji se sme prostejše, recimo, liberalno dihati. In tako se je od dne do dne bolj vtrdila vez mej resnico in lažjo, katoliška zavest je zatemnela, Francija se je Rimu vedno bolj odtujevala, velik del njenega razumnístva se je nevedoma dal vpreči v jarem kršćanstvu sovražnega masonstva.

Toda ta duševni tok se je iz Francije izlil tudi čez druge dežele ter kmalu preplaval i ostalo zapadno Evropo, posebno pa Italijo, Belgijo in Nemčijo. Pod gaslom narodnosti in napredka so se začeli v manjše ali večje skupine družiti najrazličniši elementi, možje, ki so v verskih in filozofičnih vprašanjih zastopali najskrajniša nasprotja. Tu si našel enemu in istemu društvu predsednika darvinijana, pod-

predsednika odličnega katolika; oba združena, da bi skupno povspeševala društveni smoter. Ako se je morda opomnilo: kako pa z vero? — odgovorilo se je, da vera nima nič s politiko, nič z narodnim gospodarstvom, sè slovstvom itd.

In ta manija po združevanju polotila se je tudi učenja-kov in filozofov, povsod se je iskala neka srednja pot, na kateri bi se mogli srečati in objeti vsi še tago nasprotujoči si umstveniki; plod teh posređovalnih teženj je tako zvani semi-ali polu-racijonalizem; filozofično vtemeljenje dovršili so Günther in drugi na Nemškem, Rosmini, Giobberti v Italiji.

Slednjič so prišli še teologi. Skušali so iztuhtati način, kako bi se dale razne sekte v eno višo versko skupino združiti. Katoliki, protestanti in kar koli je družih akatoliških sekt, kaker tudi razkolniki, naj bi našli prostora v novi cerkvi. A ker so verski nazori mej katoliško cerkvijo in družimi toliko različni, naj bi se za zdaj točka o veri popolnoma prezrla, nastopila naj bi bratovska ljubezen, v kateri naj bi se vsi objeli; saj grešniki smo vsi, vsi ljudje, vsi smo več ali manj zakrivili ono osodepolno ločitev. Mej tem pa naj bi se skušali počasi tudi o verskih točkah sporazumeti; pri tem seveda bi morali i katoliki i akatoliki nekoliko odjenjati. To posređovalno vlogo bi prevzela — nemška učenost z Döllingerjem na čelu. Veleznameniti so v tem oziru govori o združenji cerkve, katere je imel Döllinger leta 1872 meseca februarija in marcija v Monakovem. Evo tu nekaj njegovih besed, ki označijo ob kratkem bistvo tedanjih teženj: „Ako se držimo teh načel, tedaj smemo pozvati vse člane drugih cerkvâ: Ker smo krščeni, smo vsi bratje in sestre v Kristusu, vsi udje prave, katoliške cerkve. Na tem širokem vrtu Gospodovem podajmo si mej seboj roke čez ločilni zid raznih veroizpovedanj: da, podrmo ta zid, da se v polni ljubezni pritisnemo na prsi. Saj ni drugega, kaker razlika v veri, o koji se motimo ali mi ali vi. Ko bi tudi vi se motili, nočemo vam tega šteti v greh: ker, ako ste vsled svoje odgoje in razmer, vsled svoje učenosti in omike zvesti ostali svojemu verskemu prepričanju, ni to vaša krivda, vi se daste celó opravičiti. Zedinimo se

torej v. skupno delovanje, preiskujmo, primerjajmo, iščimo, in našli bomo slednjič dragoceni biser verskega miru in cerkvene složnosti, potem bomo sè zedinjenimi močmi iztrebili z Gospodovega vrta, iz cerkve, plevel, ki je v njej obilno pognal, ter bomo ta vrt obdelovali.“

Tak govor je pač jasen. Ako ga preložimo v katoliški jezik, pomeni to le: ni več ene resnice, ene vere; Kristus ne ostane pri svoji cerkvi vse dni do konca sveta, kaker je obljubil, cerkev njegova ni stebri in temelj resnice, kaker uči sv. Pavel!

Ne več resnica, ampak ljubezen, kateri bi se imela žrtvovati vera, naj bi v prihodnje združila narode v vesoljno cerkev, ta bi bila cerkev ljubezni in sprave, cerkev Janezova, učenca ljubezni, ne pa Petrova, sezidana na skali tiste vere, katero je Peter izpovedal: Ti si Kristus, Sin živega Boga!

Ōst vseh teh koncilijativnih teženj je bila torej, kaker jasno, obrnena proti rimskemu papežu, nezmotnemu hranitelju Kristusove vere.

S pazljivim očesom je Pij IX. zasledoval več let pogubno gibanje katoliškega liberalizma. Slednjič, da bi izpolnil svojo više-pastirsko dolžnost, je leta 1864 objavil imenitni Syllabus ter poleg drugih zmot našega veka zavrgel tudi polu-racijonalizem, posebno pa nauk „da se rimski papež — recimo katoliška cerkev — more in mora z napredkom, z liberalizmom in novejšo omiko spraviti in poravnati.“

Syllabus je gotovo najznamenitiši višepastirski akt sv. Stolice v 19. veku. Njegovo važnost so pred vsem občutili nasprotniki rimsko-katoliške dogme. Srd je pa prikipela do vrhunca, ko je leta 1870 vesoljna cerkev rimski Stolicy dogmatično pripoznala nezmotljivost. Tej definiciji je kot odgovor sledil na Nemškem očiten odpad nemške učenosti od Rima, v Italiji pa vzetje rimskega mesta. Ostala Evropa je k vsemu temu ali molčala ali pa celó vse odobrila. Sploh se je zdelo, da česar ni mogla revolucija, česar ni mogel liberalizem, namreč vničiti papeštvo in katoliško cerkev, se bo v kratkem doseglo s pomočjo — liberalnih katolikov.

Toda smrt rimskega papeštva je bila le navidezna, bila je marveč začetek novega vstajenja. Seme, katero je zasejal Syllabus, je padlo v rodovitno zemljo. Od tedaj ni prešlo leta, da ne bi bil rimski papež ali ustno ali pismeno vernikov opozarjal na nevarnosti, ki preté od liberalizma čistosti katoliške vere. Posebno važna v tem vprašanji sta dva dopisa, katera je poslala rimska inkvizicija škofom na Angleško l. 1864 in 65, kjer so akatoliki osnovali novo društvo z namero, da bi združili v višo cerkveno skupino anglikane, katolike in razkolnike. Sem spada nadalje pismo, katero je Pij IX. poslal društvu katoliških mladeničev v Milanu; dalje pismo zedinjenim katoliškim društvom v Belgiji; pismo pisano bar. de Loe, predsedniku nemško-katoliške družbe v Mogunciji, isto tako viskontu de Morogues, predsedniku katoliškega društva v Orleans-u; vse to istega leta 1873; slednjič pismo sotrudnikom časnika „La Croix“ v Bruselji l. 1874.

Opominajoči besedi se je pridražil nevpogljiv pogum in dosledna značajnost Pija IX. in njegovega naslednika Leona XIII., ki sta odločno in vstrajno zavračala vse poskuse, ki jih je delal liberalizem, da bi si papeštvo sprijaznil: mej katoliško resnico in liberalizmom ni sprave, ni miru! Non possumus! — ta glas se je slišal iz Vatikana.

Junaški vzgled rimske Stolice je predramil spečo vest zapadne Evrope, katoliki so jeli vstajati in otresati raz sebe verige framasonskega liberalizma. Vnel se je živahen boj, boj, ki pomeni za katoliško cerkev novo dobo; to dobo najkrajše označimo: čiščenje katoliške zavesti, ločevanje duhov v dva tabra, v Kristusov, pod zastavo rimskega papeštva, in v liberalen, pod zastavo masonstva.

To čiščenje in ločevanje se vrši po nezmotni besedi, ki se oglašča iz ust rimskega papeža. Ta beseda je pa odmev večlovečene večne Besede, tiste Besede, o kateri piše sv. Pavel, da je krepka in ostrejša, nego vsak dvo rez en meč in pridere noter do ločitve duše in duha, členovja in mozga, in je sodnik naklepov in misli srčnih¹⁾.

¹⁾ Hebr. IV, 12.

Da, tisti vsemogočni Bog, ki je v začetku stvarjenja ločil svetlobo od teme, ločuje dandanes, govore iz ust rimskega papeža, resnico od laži. Odkar se je namreč oklicala nezmotnost rimskega papeža, odkar Rim tako odločno, tako vstrajno povdarja razodeto resnico, se je začelo daniti, od tedaj se je osnovala skoro po vseh deželah zapadne Evrope odločna katoliška stranka, ki raste in se včvrstvuje od dne do dne, stranka, ki z vso zavestjo črti liberalizem in njegove zmote, ki se s prepričanjem in vdanostjo do smrti vedno ože oklepa rimskega papeža, — v tej stranki je zdaj Kristusova cerkev, v njej vsi katoliški upi, v njej bodoče zmage!

Le Avstrija, zdi se nam, da je za zapadnimi katoliškimi narodi precej zaostala. Po ogromni večini, po sestanku, po zgodovini, po poklici katoliška Avstrija, v nižem ljudstvu tako verna, pobožna Avstrija, nima še zavedne, odločne katoliške stranke, ki bi razvila zastavo v končni, odločljivi boj z liberalizmom!

Komaj se je katoliška cerkev v Avstriji po letu 48. otresla jožefinskega birokratizma, ki jo je tlačil kot mōra, ter po konkordatu začela prostejše dihati, ko ji je pred 20 leti liberalno postavodajstvo že spet zavdalo sè smrtnim strupom.

Hiramo, od dne do dne pojemamo. S katoliško zavestjo vmira avstrijski čut. A najžalostniše pri tem je, da vse to malo ali nič ne občutimo. Veliko njim se sicer zdi, da bi se moralo obrniti na drugo pot; toda pri vsakem koraku, ki bi nas k temu bliže pripeljal, smo tako neodločni, pomišljivi, strahopetni, da se hitro zbojimo, da se skesamo, češ: ostanimo pri starem, da nikogar ne žalimo!

V tej Avstriji smo tudi katoliški Slovani, mej njimi Slovenci, za verskimi brati družih dežel daleč nazaj. Ideje, katere so vže pred dvajset leti prodirale v katoliški zavesti na zapadu, ideje, da mora vera izključljivo voditi in prošinjati vse privatno in javno življenje, prepričanje o nujni potrebi, da se povsod in za vselej odpovemo vsemu, kar le diši po liberalizmu, to prepričanje, te ideje so v naši zavesti še zakopane, in dasi se po našamo kot katolike, vendar še glo-

boko, globoko tičimo v močvirji liberalnih naziranj in tradicij. Seveda je pred vsem že spet narodnost, v katere imenu podajemo roke v spravo sovražnikom svete vere, kaker da bi ne mogli rešiti drugače naroda od pogina, ako se ne za-
vežemo s peklom!

Zatorej sem se namenil v naslednjih člankih razložiti bistvo katoliškega liberalizma ter pokazati, kako opravičena je obsodba, ki jo je o njem izrekel veliki Pij IX., da je najpogubniša kuga „pestis perniciosissima“. Pred pa hočem pojasniti nekaj družih versko-političnih vprašanj, ki nas imajo vvesti h glavnemu predmetu, vprašanj, ki globoko segajo v javno in politično življenje vsakega katoliškega naroda.

Vodila nas bo pa pri tem nezmotna beseda rimske Stolice; posebno gore navedene akte Pija IX. hočemo vzeti temu razmotrovanju za podlago.

Pač skrajšen čas je, da se katoličani zavemo svojega vzvišenega poklica in zveličavnemu vplivanju sv. vere odpremo um in srce ter po njenih naukih vpravimo zasebno in javno življenje.

I.

Napredek.

Prav s teboj, mladi prijatelj, ki stojiš na pragu življenja, da stopiš v svetni hrup poskusit svoje moči, prav s teboj sem že dolgo časa želel na tem mestu prijazno se pogovoriti o marsičem, kar mora dandanes zanimati vsakoga, ki se je le količkaj povzdignil nad obzorje priprostega zemljaka.

Vem, ni majhnega razločka mej nama; loči naju starost, ločé nazori o svetu, o življenji; kri, ki se je v meni vže pomirila, se po tvojih mladeniških žilah še vroča pretaka; britke skušnje in skrbi ti niso še zgrbančile čela, z žarnim očesom zreš v viharo življenje....

Toda, akoprav so še tako različna najina pota, dasi gredo še toliko na razen najine težnje, vendar je gotovo vsaj nekaj, o čemer se najine misli in želje srečavajo vsak dan. Ne bom se motil trdé, da je tebi nič manj nego meni

v mislih in v srci srečen provspreh vstajajoče Slovenije, duševni razvoj milega nam naroda. Vem, da i ti kličeš, vzdihuješ v mladeniškem ognju: Naprej zastava Slave! Naprej Slovenija!...

In Slovenija se res zaveda, Slovenija vstaja. In kako naglo!

Híti le, híti, devetnajsti vek, vek brzjava in soparja, vek, ki po neštevilnih občilih posameznim narodom zemlje prinašaš pridobitve vsega človeštva, podvizaj: Slovenija ne bo zaostala, ne, z velikanskimi koraki hoče vse prehiteti. Kaj, ali nismo nedavno nekje brali, da pri nobenem narodu avstrijskem se ni v slednji dobi časništvo primeroma toliko pomnožilo, koliker na Slovenskem: blizo 30 časnikov tak narodič, reci: trideset!

Kaj da jaz k temu pravim? Moje nazorovanje modernih razmer bilo je vselej nekoliko pesimistično nabôjeno. Čas in skušnja nista še prinesla leka tej bolezni. Bojim se, da bi tudi o našem množičem se časništvu ne veljale nekako besede — gotovo so ti znane: Multiplicasti gentem, non magnificasti laetitiam! Je-li število časnikov in knjig nesumno spričevalo visoke omike? Potemtakem bi zadosti bilo vzeti vatel ter na dolgo in široko premeriti pole, ki se vsak dan tiskajo, večje ali manjše število bi nam podalo merilo napredka! Potem bi rekali: letos imamo toliko in toliko vatlov napredka več od lani! Nemci so za tisoč vatlov pred Rusi! Vem sicer, da statistiki našega atomičnega stoletja drugačnega merila ne vpotrebljajo. A vem tudi, da papir je potrpežljiv in se dá prav lahko s črnilom namazati. Da, tudi pri Slovencih je potrpežljiv, ker Bog varuj, da bi se zavedal visocega namena, v kateri ga je previdnost v našem stoletju izvolila — gotovo marsikateremu politiku, humoristu in pesniku odrekel bi službo.

Jaz imam pravemu napredku drugo merilo. Da govorim kratko. Pravi napredek imenujem jaz le oni, ki vede človeka do tiste dovršnosti, ki je njegovemu bitju prilična. Človek pa je umna žival. V koliker je človek žival, povpspešiti mora prava omika v tem življenji, koliker mogoče, gmotno stanje njegovo, vsaj tako, da zamore svoje fizične

moči naravi primerno razvijati. A človek je tudi umno bitje in kot tak ima prvič razum, drugič voljo. Razumu je prirojen nagon po spoznanji resnice, volja pa teži za dobrim. Zatorej mora omika človeku pred vsem omogočiti in olajšati dosego resnice in dobrote; in tako je merilo pravemu napredku edino le bolj ali manj popolno spoznanje resnice in stanovitnost ter doslednost volje v dobrem. A mi, ki verujemo v nadsvetnega, osebnega Boga, ki je vir vse resnice in dobrote, sklepamo dalje, da pravi omiki naloga je prav za prav, da človeštvo, da narod obrača in vodi proti Bogu. In vsak napredek imel bi se soditi le po tem, kako je človek ali cel narod v mišljenji in delovanji obzorjen od tiste luči, ki izhaja iz Boga, kako je vtrjen v onih krepostih, katere dobé nepremično podstavo edino le v najsvetejši volji Božji. Omika pa ali prosveta, ki narod odvrča od Boga, ki ga odteguje na nasprotno stran, ne povspešuje pravega napredka, bodi začasno gmotni stan narodov še tako vgoden, bodi mu zvenanje lice še tako svitlo in gladko, še tako olikano. Olika ni še omika, meni je mej obema bistvena razlika.

Prihodnjič dalje.

PISMA O VZGOJI.*)

I.

13. januarija 188..

= *Velika Skrivnost božičnih praznikov. Ljubeznjivost nedolžnih otrok. Dve oblasti se dandanes boriti za vzgojo mladine. Kako je Jezus Kristus otroke ljubil. Namen naslednjih pisem.* =

Preljubi prijatelj!

Prijazno pismo, katero sem nedavno od Tebe prejel, me je močno razveselilo. In kako bi me ne! Saj mi priča, da se vez najinega prijateljstva ne le ni rušila, marveč se celó od dne do dne ože sklepa. Vso dobro srečo mi voščiš; a ob enem tudi navedeš razlog, zakaj si mi hotel že spet pisati: srce Ti zavzeto od svetega veselja, je čutilo potrebo, pred prijateljem izliti se; naj tudi jaz kaj zvem o obilnih milostih, katere Ti je milostljivi Bog naklonil.

Tako Ti.

Prav; radujem se s Teboj, predragi mi. Kar je Tebe ganilo, ni tudi mene neginjenega pustilo; in tako, kar je Tvoje srce občutilo, ni nič manj občutilo i moje. Zatorej naj moje pismo sporoči Tebi, kar je Tvoje meni, da, kaker sva prijatelja enega srca in enega duha, oba tudi soglasno vsklikneva: Slava Bogu na višavah!

Veš pa, predragi, da mi o teh praznikih, katere smo ravno kar obhajali, ni nič globoče v dušo se vtisnilo nego besede, katere je cerkev pevala v sveti dan: «*Otrok se nam je rodil.*» Poznaš onega Otroka, milega Jezusa, v katerem sta se pravica in mir poljubila, v katerem se nam je razodelo Božje veličastvo, večna lepota, kojo zveličani v nebesih vživajo; to smo v podobi človeški te dni molili.

*) Naslednja pisma so večinoma preložena, deloma posneta po izvornih latinskih, ki jih je od leta 1881-1886 prinašal vradni škofovski list Goriški „Folium periodicum.“ Pri težavnem prelaganji so mi veliko pomogli čč. bogoslovci slovenski v Goriškem osrednjem semenišči, za kar se vrlim gospodom tu javno zahvalim. Nekaj sem izpustil, drugo čedal, nekatera pisma pa bodo popolnoma nova. Ker je v naših časih šolsko vprašanje tolike važnosti, mislim, da vstrežem večini čitateljev, ako je načelno razmotrim ter umstveno določim načela, ki imajo biti pri vzgoji vodilna. Šola verska, šola v materinem jeziku, šola koliker mogoče ne odvisna od države: te so glayne misli, ki so me v teh pismih vodile. Oziram se pa pred vsem na srednje šole in sicer zato, ker sem po poklicu vže trinajst let v neposredni vsakdanji dotiki s srednješolci. A prav to naj bo v dokaz, da moje izpeljave, dasi se bodo tu pa tam morda zdele preteoretične, niso snete iz zraka, ampak imajo realno podlago, podlago v skušnji, v življenji. Pisatelj.

Toda Božji Otok v bornih jaslicah obuja mi spomin na ono srečno dobo, ki je človeškega bivanja doba zlata, otročjih let doba. Kako ljubeznjiv, kako nežen je otročji rod; blagor mu, ne pozna niti življenja težav, niti sveta zvijač, prostemu vsake skrbi odseva se z obličja vspomladni mir.

Mej tem mladim rodom vže več let živeč sem imel pogostokrat priložnost opazovati ga. In tedaj se je ne redkokrat pripetilo, ko sem gledal nežne, neoskrunjene ročice, ki so se k molitvi tako rade sklepale, pa čedno in vedro oko, zkoz katero sem vzrl globoko dol v srce vse skrivnosti; tisto čelo vedno jasno, o katerem se ni še zavlekla megla strasti, kaker bi sami nebeški angelji od zgorej vsipali ljubkost, mir in radost, oh tedaj, prijatelj, sem se menil zamaknjene v nebeško veselje, ter sem vsklikol: Tu je sedež Božji! O blažena stvar, ki se bliščič v žaru izvirne pravice, neoskrunjena podoba večnega Boga, v kateri stanuje najsvetejša Trojica!

Kje na vsem svetu, da rečem, v nebesih, kje se nahaja stvar lepša od tebe, milša od tebe? Zdaj pa pristopi, vljudno ga ogori: v pogledu kaka sramožljivost, v odgovorih pazljivost, za opomine in nauke kaka naučnost, kaka pripravnost verovati, kakoli poveš! Ne veljajo li tukaj besede, s katerimi slavi sv. Pavel ljubezen? «Ona je namreč potrpežljiva, je dobrotljiva, ni častilakomna, ne išče svojega, se ne dá razdražiti, ne misli hudega, . . . vse pretrpi, vse veruje, vse upa, vse prenese». (I. Kor. 13. 4. ss.)

Ako je pa ljubeznjivost otrok tolika, tolika njih navzeznost za vse dobro, kaj čuda tedaj, da so ljudje v vseh časih vzgojo nežne mladine smatrali za najsvetejšo, a tudi najljubšo dolžnost? Prepričani smo namreč vsi, da ima človeško društvo v mladem rodu svoj najdragocenejši zaklad, od tega nežnega rodu je zavisna naša bodočnost, naše bivanje. Kdor ima v oblasti vzgojo mladine, gospoduje prihodnim časom in človeštvu. Ni Ti treba tega iz zgodovine potrjevati, dovolj si v njej zveden.

Stari Perzijanci, Grki, mej njimi posebno Špartanci in Atenčani so si zgojevali mladino z največo potrato časa in truda. A prav tako tudi veš, kaj je katoliška cerkev v to svrhu storila: koliko šol ustanovila, koliko zavodov in sirotišnic zgradila, koliko svetih mož sè svojim duhom navdihnila, da so se posvetili vzvišenemu poslu, odgoji nedolžnih otrok. Kde bi zamogel vse navesti? Tudi v naših časih v tej stroki nočemo zaostati. Da, za mladino puli se dandanes celi svet, čigava bo, kdo jo ima vzgojevati. Ljuta borba se je vnela o tej najvažniši točki v socialnem in napredovalnem razvoju človeštva. Borečih vojska pa se ločuje na dve načelno nasprotujoči si strani: naturalizem od ene, od druge cerkev katoliška. Ta, vedno zvesta povelju Gospodovemu, katero so prejeli apostelji: naj oznanujejo evangelij vsakej stvari, ne neha ne-

dolžnim otrokom vcepljati v srce kal čeznaravnega življenja ter peljati jih k njihovemu prijatelju Jezusu Kristusu v nebesa; vže osemnajststo let jih ogreva z materino ljubeznijo v svojem naročji. Toda naturalizem je začel z vso močjo protiviti jej, da ne bi več zvrševala vzvišene naloge; nedolžne otroke ji žuga izpuliti iz naročja ter po svojem vzgojiti, da jih Kristusu izneveri, in ne več za nebesa, ampak za ta svet odredi, V to svrhu so novejši zakonodajci narode že osrečili z ueštevilnimi postavami, katere merijo na to, da se krščanskim starišem, da se katoliški cerkvi vkrati ona pravica do otrok, katero ji je podelil Sin Božji sam, ter da se mladina vzreja po naturalističnih načelih

Ko to premišljujem, preljubi mi, domislil sem one svete zgodovine, katero nam je napisal sv. Mark o Jezusu Kristusu: «In so mu prinesli otročičev, da bi se jih dotaknil. Učenci pa so kregali prinašajoče. Jezus pa, ko je videl, je bil nevoljen, in jim je rekel: «Dajte otročičem k meni priti in nikdar jim ne branite». (X. 13. n.) Vnevoljil se je, in to proti svojim ljubljnim učencem! Le trikrat beremo, da se je razjezil Gospod naš. V prvo, ko je izganjal z bičem v roki barantače iz tempeljna, v drugo nad potuhnjenimi farizeji, a v tretje slišali smo ravnokar. Prvič ga je razjarilo skrunjenje hiše Očetove, drugič zapeljevanje nevednega ljudstva, a tretjič — ljubezen do nedolžnih otročičev. Kako jih je ljubil!

I mi, preljubljeni, smo duhovni. Posvečeni v ta stan smo prejeli duha Kristusovega. O da bi tudi njegovo ljubezen do nedolžnih otrok podedovali!

Ne zameri mi tedaj, da sem se namenil Ti kaj več pisati o tem, kar mi vže dolgo časa srce teži. In dasi bi znalo tu pa tam kaj se nahajati, kar Ti ne bo vgajalo, vendar potrpi z menoj, in ako drugega ne moreš, opraviči vsaj dobro voljo svojega vedno zvestega prijatelja.

II.

5. februarija 188..

= *Naturalizem v odgoji. Filozofija vpliva na vzgojo. Določí se naturalizem kot negacija krščanstva. Naturalizem taji čeznaravni konec človeka in vse temeljne resnice krščanstva. Mej naturalizmom in Kristusom se ne dá posredovati. Kako pogubno vpliva na vzgojo.* =

Up, ki sem ga v prvem listu izrazil, me ni varal; kaker razvidim iz Tvojega pisma, sem zadel na pravo struno. Zagotovljaš me namreč, da Te nič bolj ne zanima, kaker o velevažnem predmetu otročje vzgoje kaj brati; a ob enem mi tudi obetaš, da hočeš svoje mnenje o raznih točkah odkrito izjaviti. Prav tako; lahko

si mišliš, kako neizrečeno me Tvoja priljudnost veseli. Zatorej se pa hočem s tem večim pogumom in vstrajnostjo lotiti težavne- ga dela.

Le nekaj bi še rad opomnil, preden začnem. Bodi prepričan, da vsa moja razmotrovanja imajo realno podlago. Ako bi se Ti zdela moja teorija preznanstvena ali preabstraktna, vedi, da ni sneta iz zraka. Le izkušnja in večletno vestno opazovanje mi je dalo snov in nagibek k načelnemu razmotrovanju velevážnega pedagoškega vprašanja. Umstveno dokazovanje spremlja povsod spomin na to, kar sem doživel ter večinoma z lastnimi očmi videl.

Da, kolikokrat sem naletel na pobožno mater, ki je ravnokar v mesto pripeljala nežnega siuka; skrbno ga je doma odgojila v strahu Božjem, neoskrunjen je, čeden, vljuden, ljubeznjiv; kdo bi ga ne imenoval angela? Nikdar, mislil sem, nikdar bi ne bilo mogoče Boga dostojno zahvaliti, da daje ljudem stvarice tako ljubke in dične. Preteklo je nekaj let. Spet sva se srečala: drobní pritličnik stegnil je ude na dolgo in široko, vzrastel v postavnega mladeniča; zvenanje vedenje je dozorjeno, vličenó, in da je tudi duh visoko omikan, priča ponosno zamišljeno čelo. Toda pristopiva bliže in vpriva vanj pogled: kaka sprememba! Obličje obledelo, oko motno; odgovarja sicer, se kreta, toda vse oklepa neka nenaravna prisiljenost in odrevenelost, tudi nasmeš se zdi brez duha, brez mičnosti, ker ne igra se več v njem notranji mir in zadovoljnost srca, nerodno skupijo se ustnice v rudeče cvetoči šopek: o iskal sem in iskal, kje bi vzrl nebesa nedolžne duše, v katere sem se nekđaj zamaknen oziral, iskal, a ne več našel! Britka solza potočila se mi je po lici, da je Jezus sè svojega nekdenjega sedeža prognan!

Toliko razdejanje na naši nedolžni mladini, prijatelj, nam napravlja naturalizem.

Toda vidim Te, kako vže nemirno čakaš, da Ti vendar le slednjič kaj natanjčnice narišem ta naturalizem, da ga zamoreš i Ti dobro spoznati in črtiti. A glej, prišel sem v zadrego: domislím se, kaj sem postavil na glavo svojim pismom: razpravljati namreč pedagoške reči; ali bi se tedaj ne oddaljil preveč od svojega predmeta hoté vstreči Tvoji želji? Vprašanje o naturalizmu vendar ne spada v pedagoško stroko, ampak v filozofično, ali bolje morda v dogmatično. Vendar pa smatram vkljubú temu za prepotrebno nekaj tudi o tem spregovoriti, ker, kaker mením, sosebno v naših časih ni skoro mogoče vprašanje o vzgoji temeljito razmotriti, ako nismo pred vsem dobro razjasnili nauka o naturalizmu. In to je tem potrebníše, ker globoko tičimo v blatu naturalizma. Tudi ne smemo prezreti važne resnice, da dandanes filozofija ne samotari po učilnicah, da bi si ž njo glave belili le učenjaki, ampak predrla je ozko ograjo šol ter sklenila se z življenjem; v raznih oblikah in spisih se jo skuša ljudstvu vprostiti

ter njene abstruzne nauke v mišljenje in mrav narodov vvesti. Potemtakem je skoro nemogoče, da ne bi filozofija vplivala tudi na vzgojo

Veliko se je že o naturalizmu pisalo in govorilo. Nas pa, kaker se samo ob sebi razume, naturalizem le v toliko zanimlje, v koliker sega in vpliva na vzgojo našega veka. Naturalizem pa določimo najkrajše s tem, da ga zovemo zanikanje krščanstva. Res sicer, da ta določitev dogmatično olikanemu vkusu ne vgaja, ker ni strogo znanstvena, vendar se ne more imenovati napačna, ker izraža ob kratkem vse, kar se o naturalizmu dá reči; tudi nam ona naše vprašanje najlepše pojasni in tako namenu našemu posebno usluži.

Besedo naturalizem izvajamo iz latinskega natura, narava. Natura pa, ako jo vpotrebimo v najširšem pomenu, nam znači vesoljno stvarstvo, to je vse, kar biva zunaj Boga. V tej vesoljnosti stvari ločimo več vrst raznih bitij, vendar pa se vse stvari dajo vvrstiti v dva razreda, vse je namreč ali duhovno ali tvarno. To oboje se pa v človeku sklene v eno samo bitje; zato se imenuje človek kot razumno-duhovna žival *μικρόκοσμος*, to je mali svet, v katerem je vse, kar je Bog stvaril, skupljeno. Zatorej govoré na splošno o naturi ali naravi imamo pred vsem in posebno človeka v mislih: ker ne le da je v njem vstvarstvo kaker v svojem žarišči zastopano, ampak podložno je tudi gospodarstvu njegovemu ter ima še le v njem svojo dopolnitev.

Bog pa stvaré človeka, mu je moral postaviti kak poseben konec ali namen, po katerem mu je hrepeneti. Ta pa mora biti primeren človeški naravi. Človek ima dušo in telo, katera sta v eno naravo sklenjena, tako da duša dejstvuje telo, ali je telesu forma. Po razumni duši je namenjen človek, da spoznava resnico in kar za dobro spozna, prosto izvoli ter najde konečno v tem srečo in mir. Ker je pa v človeku duša sklenjena s telesom v eno naravo, se tudi telo vdeležuje dušnega življenja, da celó duša sama. akoprav viša in popolniša, je od telesnosti tako zavisna, da se duševno življenje le po tej obuja; telesnost oblikuje duševno vpogledstvo in pojmovanje ter določuje in bistveno vpliva na vse spoznavanje. Na čutnost torej in na vidni svet je navezано umstvanje naše in njegov razvoj. Zatorej pa trdimo po vsej pravici, da je človek kot razumna žival po svoji naravi od Boga namenjen v to, da se po vpogledovanji vidnega stvarstva, ki je včinek Božje vsemogočnosti, vspne do spoznanja Stvarnika samega. A ker vsako končno bitje teži po smotru, v katerem najde končno dopolnitev in srečo, tako tudi človek; ta smoter pa po tem, kar sem rekel, drug ne more biti, nego tista zveličanost, katera izvira iz onega naravnega spoznanja Božjega bitja in ljubezni takemu spoznanju primerne.

Nauk torej, ki pripoznava te nazore in človeku tak smoter

stavlja, imenujemo naturalizem; in to po vsej pravici, ker vse svoje trditve izvaja čisto le iz sestavi človeške nature ali narave. Potemtakem oni nauk sam na sebi ni slab, dokler ni kakerkoli dognano, da je človeku določen drug smoter.

Toda ravno o tej važni točki, od katere je konečno odvisna vsa vzgoja človeštva, nas Božje razodenje podučuje, da Bog ni človeka poklical k čisto naravnemu koncu, ampak odločil ga za drug, viši smoter, ki ga zovemo nad-ali čeznaravnega, ker presega moči in zahtevo človeške narave; leta obstoji namreč v tem, da človek Boga vpozna ne iz stvari, ampak iz neposrednega gledanja Božjega bitja samega, ter ga temu primerno ljubi in v tem doseže svojo večno srečo.

Potemtakem pa vsakdo lahko razvidi, da je naturalizem, ki izključivši čeznaraven smoter človeku postavlja le naravnega v dosego, kriv in zavržljiv. In kdor po njega nazorih človeka vzgojuje, ga odvrča od njegovega edino pravega smotra in večne sreče.

Toda poslušajmo dalje Božje razodenje. Prvi človek je izgubil po grehu ono izvirno pravičnost in svetost ter tako zapravil pravico do čeznaravne zveličanosti; a ker vsi drugi ljudje izhajajo iz njegovega rodu, so tudi njegovega greha vsi deležni in so ž njim ob enem izgubili ono čeznaravno milost, ki edina človeka vposablja za dosego čeznaravnega zveličanja. Vendar se je Bog človeškega rodu vsmilil ter poslal svojega edinorojenega Sina; ta se je večlovečil in Božji pravici za greh zadostivši človeka spet vposobil za hrepenenje po čeznaravnem smotru. Resnica o izvirnem grehu je s večlovečenjem Sinu Božjega in z vsem čeznaravnim značajem njegove cerkve tako ozko spletena, da ž njo vse stoji in pade.

Kristus privede človeka k čeznaravnemu koncu nazaj, od katerega se je po grehu oddaljil — glej, v teh kratkih besedah je zapopadena prava bistvenost in naloga one svete vere, kateri pripadamo. Ni treba torej dokazovati, da je naturalizem, čeznaraven poklic človeka zanikujoč, krščanstvu nespravljiv nasprotnik; noben nauk Kristusove vere tako temeljito ne spodriva, nego naturalizem. Zanikavši čeznaravni poklic trdi, da je vže v naravi človeški dovolj moči, po kateri je vsakemu mogoče povspneti se do naravne zveličanosti; saj više tudi ni. Ker, kaker trdé, človek ni bil od Boga nikdar povišan v čeznaravni stan, ni mogel iz tega tudi nikdar pasti, zatorej pa tudi ni izvirnega greha, vsaj v zmyslu katoliške cerkve ne; tudi ni človeška narava ranjena, ampak še cela v svoji prvotni moči, kaker jo je Bog stvaril in mora po ideji Stvarnikom biti. Potemtakem je pa tudi odrešenje in razodenje brezpotrebno, da celó moralično nemogoče. Tako tedaj vidimo, da naturalizem zameta izvirni greh, neredno poželenje, razodenje itd., skratka vse poglavitne resnice naše vere. In tako mi ni treba opravičevati opredelbe naturalizma, da je namreč negacija krščanstva.

Te temeljne resnice, na katerih sloni vera naša in vse življenje krščansko, ki mora iz vere izhajati, te resnice da bi si do dobra premislilioni, ki prevzamejo vzgojo krščanske mladine. Le po Kristusu se dospe do večne in prave časne sreče. Toda Kristus živi v katoliški cerkvi; karkoli se stane zlaga, protivi Kristusu, in tira človeštvo v večno nesrečo. Tudi ni posredovanja ne sprave mej katoliško resnico in nauki nasprotujočega naturalizma; izmed dveh skrajnosti človeku ne ostaja drugo, nego eno izbrati si: ali s Kristusom v katoliški cerkvi, ali pa z naturalizmom proti Kristusu in njegovi cerkvi. Kdor ni z menoj, je proti meni — rekel je On sam.

Preljubi prijatelj! Morda se Ti bom zdel ta pot predolg. Toda pomisli, da sem hotel pred vsem temelj postaviti prihodnim pismom. Ako namreč te resnice jasno spoznaš, ne boš mogel negotov biti o prevažni nalogi vzgoje, a ob enem ne bo Ti več težko razsoditi, kako daleč so vzgojevalci našega veka zabreli s prave poti. Zatorej Ti še enkrat priporočim, beri pridno to pismo, beri in preberi, posamne točke zrelo premisli. Potem upam, da me boš opravičil.

III.

9. aprila 188. .

= Vpraša se, ali vpliva filozofija in vera na vzgojo. V to se pred vsem določi bistvo in smoter vzgoje. Ta se ima vršiti po živi besedi, ne po mrtvi črki. Vzgoja je vzgojitelj. Kaker ne more vzgojitelj nasproti veri in resnici biti nevtralen, tako tudi vzgoja ne. Šola brezverska je protivverska. =

Dolgo sem čakal, da bi dobil od Tebe odgovora na poslednje pismo; a ko nisem mogel ničesar dočakati, sem bil vže sklenil v naslednjem pričeto razpravo nadaljevati. Kar naenkrat, bilo je predvčerajšnjim, mi dojde Tvoj dolgo zaželeni list, ki mi je omajal storjeni sklep ter napeljal me na prevažno vprašanje, katero sem dolžan rešiti, predno prejdem na drugo. Kar sem o naturalizmu pisal, vse odobruješ; le tega ne moreš sprevideti, kako moreti filozofija in vera toliko vplivati na vzgojo, kaker sem jaz trdil: praviš, da se Ti ne zdi neobhodno potrebno filozofijo skleniti z odgojo, da vzgojitelj, bodisi vže kateregakoli filozofičnega nazorovanja in katerekoli ali celó nobene vere, je vendar sposoben svoj posel dobro opravljati, ker je, kaker praviš. «samo na sebi» vendar mogoče brez vsakega ozira na vero in filozofične nauke deco vzgojevati.

Tako Ti. Jaz pa povsem drugače.

Da to prevažno vprašanje jasno razmotrino, nam je pred vsem določiti, kaj je prav za prav naloga vzgoje. Na to vprašanje odgovarja nam najkrajše beseda sama: vzgoja. Izvaja se iz glagola vzgojati, vzgojiti; temu je pa deblo g o d, iz kterega imamo g o d e n, kar je toliko kot dozorjen, zrel. Prvi del besede je v z ali v s e, kar znači prehod iz nižega, nepopolnega stanja do višega, popolnšega. Človeka vzgojiti ali vzgajati pomeni torej na-nj tako vplivati, da iz negodnega, nedovršenega dozori v godnega, dovršenega; vzgoja je vsovrševanje (Vervollkommnung) človeka po zvenajnem vplivanju.

Naravno pa, da to vplivanje mora človeški naravi priležno biti; po tej se mora ravnati vzgojilo (Erziehungsmittel). Človek pa po svoji naravi ni mrtev stroj, da bi se gibal le po zunanjem pritisku, tudi se mu ne dá samovoljno vtisniti katera si koli oblika, kaker n. pr. stori loučar pri ilu. Ne, človek je živo bitje, ki nosi v sebi kal nevmrljivega življenja; to-le se mora v njem obuditi, potem pa previdno razvijati. V to pa moramo vpotrebiti sredstvo človeški naravi, kaker sem rekel, edino primerno. I to sredstvo ne more biti črka v knjigi zapisana. Črka je m r t v a — uči sv. Pavel. In ker je sama mrtva, brez življenja, je tudi nezmožna duševno življenje obuditi in vzgojiti. D u h j e, k i o ž i v l j a. In tako mora tudi vzgojilo človekovo ne le izključljivo čutno, ampak ob enem tudi duhovno biti. To vzgojilo je — živa beseda ali govor. Kaker je človek po svoji naravi sestavljen iz čutnosti in dušnosti, tako nahajamo i v besedi enako sestav: glas ali zvok, ta je čutni del, ker ga vsprejmemo s telesnim čutom posluha; drugi del pa je misel, vtelešena v glasu, in ta je dušna. Zvok prebudi nam čutno stran našega bistva ter predrami dušo, ki v nerazvitem otroku kaker iskra tli pod čutnostjo: zdramljena duša vsprejme sebi sorodno misel, ki jej dojde po glasu — in tako se izzivlje duševna moč k delavnosti, po kateri se čedalje bolj zaveda, jači in bistri. Tako se duševno življenje v človeku vkreše in naravno razvija.

Za to je pa Jesus Kristus, najblaži in vzorniši vzgojevatelj človeškega rodu, naročil svojim aposteljem, pošiljaje jih po svetu oznanjevat veselo vest odrešenja, naj narode u č é resnice, a to ne s k n j i g a m i, ker jim ni velel: pi š i t e, ampak: o z n a n u j t e (praedicate) evangelij vsakej stvari. Tako vzgaja tudi katoliška cerkev, v kateri živi Kristusov duh, narode z živo besedo, koja oznanuje po svojih služabnikih; s to predramlja nevernika in grešnika iz dušnega spanja, s to vglaja do srca pot milosti Božji, vodi in vsovršuje do najviše popolnosti, do katere se sploh človek more v tem življenju povspneti.

Ne zameri, predragi mi, da sem o tej točki tako globoko segel. Zdelo se mi je prepotrebno kaj več o tem spregovoriti. Naše

šolstvo namreč in vsa naša viša vzgoja se pokori nemškemu duhu, po katerem se je zaneslo iz protestantske Nemčije marsikaj nenaravnega v našo vzgojo in šole. Tukaj mislim na ono veliko pomembnost, ki se daje mrtvej črki in knjigi, v katere oklepah je naše šolstvo in znanstvo nekako odrevenelo. Znano je, da ni bolj nepraktičnega človeka kakor nemški učenjak. Jaz sam sem čutil vže jako živo nerabljivost in okornost nemškega znanstva, sosebno onega, katero se je izneverilo oživljajočemu duhu katoličanstva, kakor se večinoma predava tudi po naših učiliščih. Toda to le mamogredé. Drug pot več o tem. Zdaj pa se mi je vrniti k predmetu, da Te privedem bliže do vprašanja, katero sem postavil v začetku tega pisma.

Dokazal sem doslej, da človeku edino priležno vzgojilo je živa beseda, ali recimo drugače: človek sam more svojega negodnega, nerazvitega brata s pomočjo lastne besede vzgajati. Ker je pa živa beseda najčistejši in popolniši izraz ali izsvit človeške bistvenosti in se po njej notranji človek javlja na zvenaj, potem po vsi pravici vpotrebimo Buffonov rek: «le style c'est l'homme,» tudi v vzgoji, rekoč: vzgoja je vzgojevalec, je cel vzgojevalec, na zvenaj in notre. Ne črka, ne knjiga, ampak vzgojivec, učitelj je, da tako rečem, oni živi vzorec (Modell), po katerem se vpodobi celo duševno življenje otrokovo. Pokaži mi vzgojivca in — ako je pravi vzgojivec — popisal ti bom koj gojenca.

Kako važna je ta resnica, predragi prijatelj!

Zdaj pa, ko sem dovel razmotrovanje do tu, ozrmo se na najino ali bolje rečem, Tvoje vprašanje: je-li more vzgojevalec ali učitelj svoje versko in filozofično prepričanje in nazorovanje učenecem tako prikrivati, da bi se nikaker in nikdar na zvenaj ne pojavilo ter tako vplivalo na vzgojo in nauk? Ali obrnimo: more li vzgoja popolnoma nezavisna biti od verskih in modroslovnih resnic ali zmot?

Jaz tajim to odločno.

Pred vsem trdim, da je človeku gledè vere celó nemogoče nevtralnemu ostati. Res sicer, da še govoriti ne moremo o veri pri človeku, ki Boga ali vsaj kateregakoli božanstva ne pripoznava. Vendar pa vzemimo tudi takega, ki nikakega božanstva ne priznava in ki potemtakem, kakor se zdi, nobene vere nima, vendar vže zarad tega ne more nevtralen biti. Ravno s tem, da noče nobene vere sprejeti, vse enako zavrguje, tako da ni nevtralen, ampak katerekoli vere nasprotnik.

Pri tem vprašanji nam gré prav za prav za zadnji konec, do katerega mora človek kot končna stvar enkrat dospeti, in, da dospe, tudi hrepeneti. A ravno zadnji konec je to, zarad česar človek vse noče in čini; brez njega bi človek nič ne hotel niti činil. V tem zmyslu govori s. Tomaž: Da bi zadnjega konca ne bilo, bi

se nič ne pozelelo, in nobeno dejanje bi se ne dovršilo in nikdar bi tvorečega směr ne vpokojil se. (S. th. I. II. Qu. I. Art. 4.) Ker je pa Bog prvi začetek in zadnji konec vsemu, mora tudi človek svoj konec iskati ali v Bogu ali zvenaj Boga; tu velja neizogibno: ali — ali. Potem je pa tudi jasno, da se mora slednjič vse ali zarad Boga činiti, ali pa ne zarad Boga, kakor si je kdo ali v Bogu ali zvenaj njega zadnji smoter postavil. Ničesar pa ne čini človek kot tak, česar ni pred vže mislil; da more tedaj zarad Boga kot zadnji svoj konec delati, je neobhodno potrebno, da na Boga misli in se na-nj ozira, da je tedaj veren; drugače bo neveren v dejanji in mišljenji. Kaj tretjega v tem slučaju je nemogoče. Kdor ni z menoj, je proti meni. Temu zakonu absolutne odvisnosti od Boga se ne more nikdo odtegniti, tudi vzgojitelj ne. Ako vero ima, tedaj bo končno vse na Boga dovajal, ako pa te nima, bo vse v kak drug smoter obračal. In da bi tudi z največjo prekanjenostjo prikrival na zunanje svoje notranje čute in nazore, trudil se bo zastonj; hoté ali nehoté se bo vendar izdal ter se pojavil veri ali prijaznega ali nasprotnega; sam ne bo vedel, kdaj mu beseda proti veri uide, kdaj z obnašanjem žali verno srce. Pač splačalo bi se iz lastne izkušnje kaj vzgledov navesti, vedel bi jih dosti.

Denimo pa, da bi bilo vzgojivcu res možno o Bogu in veri nevtралnemu ostati, kaka bo ova vzgoja? Ona bo brez vsake podlage, besede brez pravega pomena, ali prav za prav igračenje z besedami; ker tako bi vpotrebljal učitelj besedo ne v to, da izraža, kar misli, ampak česar ne misli ali nasprotno od tega, kar misli; s tem bi drugim ne razodeval svojih misli in čutov, temveč varal bi jih, da verjamejo to, česar ne misli on. Taka vzgoja tedaj bila bi slepilna prevara, protinaravna, podobna poslopju, ki se v zrak zida in o najmanjšem vetru razpade.

Priznajmo tedaj, česar tajiti ne moremo: vzgoja ali se vrši po vernem vzgojitelji, in potem je dobra, ali pa po brezvernem, tedaj pa je slaba, ter nikdar in nikaker dobra biti ne more.

Ne sodimo premilo v tej zadevi, predragi, ampak bodimo odločni. Vzgojitelj, ki ne veruje v Boga niti v nevmrjočnost duše, stavlja človeku zadnji smoter v gmotnost, v čutno vživanje sveta. Ako takemu izročiš otroka, smatral ga bo za olikanega potomca nekdanjih: neolikanih prastarišev, katere naravoslovci krstijo z imenom opice; zatoorej se bo trudil, da ga izuri le v onih vedah, katere vpotreblja za lepšanje zemeljskega življenja, učil ga bode, kako treba delovanje vravnati, da se more svet in vgodnosti njegove vživati. Duša, srce, vest, Bog, vera — vse te točke so izbrisane iz njegovega učnega programa, največ da se s takimi rečmi morda kdaj porogljivo pošali. Druge skrbi mu ni, nego da atomično sestav, katero je v otroku dobil, kar bolj mogoče zlika in obrusi ter duhu veka vpriliči.

O važna, prevažna resnica! V zadnjem času se je začelo tudi pri nas sprevidovati, da vzgoja v naših šolah neče obroditi pričakovanega sadu, da celó gremo rakovo pot. Vže nekaj let sém bi se rado zakrenilo na drugo stran, čuti se potreba prevstrojenja. Določba nam dohaja za določbo, šolske knjige se vsako leto premotrujejo, nove vvajajo, šolske knjižnice se revizujejo, učne metode se osnavljajo itd. itd..... In vendar boljše neče iti, boljše ne bo šlo.... Črka je mrtva! Učitelje, učitelje prerodite; na vseučiliščih pričnite, na pripravnicah; boljši učitelji — boljša vzgoja, boljše šole, ker učitelj je šola, učitelj je vzgoja!

Zdrav ostani, prijatelj.

Dr. Mahnič.

ČRTICE O RUSKI CERKVI.

Spisuje A. Červ.

I.

Ruski narod ima mej zapadnimi neslovanskimi ljudstvi le malo prijateljev; Francozi se mu v novejšem času sicer sladkajo, toda zdi se, da je precej sebičnosti v tej prijaznosti; ostali Neslovani, posebno pa Nemci, napadajo sovražno mogočnega velikana, kjerkoli le morejo: po žurnalistiki, brošurah, celó v znanstvenih spisih; Rusija jim je dežela knute, vodke in najsurovejšega barbarstva. Ne tajimo, da bi ne bilo častnih izjem, toda obžalovati je, da se celó razsvitljeni, bistroumni učenjaki ne izvijejo povsem iz zastarnih predsodkov o Rusiji.

Marsikaj gnjilega je v Rusiji res; v velikih bolečinah se preraja velikanska ta država. Kaker se vsakemu poštemu studijo grde psovke, s katerimi se dan na dan iz sovražnega taborja Rusija obsiplje, isto tako pa tudi odločno obsojamo sanjarsko obožavanje našega brata na vshodu in poveličevanje rakove rane, ki razjeda plemenito njegovo telo — razkola, katerega v nečast slovanskima aposteljema nekateri kirilo-metodejsko cerkev imenujejo. Organizem ruskega telesa ni v normalnem stanju; Rusija boleha, hudo boleha; ravno sedaj prestaja krizo; trdno se nadjamo, da jo

prestane srečno; toda neumno in lažnjivo bi bilo tajiti, da jej sedaj ni slabo, trditi, da bi moralo nam vzor biti to, kar njene življenske moči razgloduje.

Resnica naj velja povsodi; ne bodemo kruto obsojali naših edinoplemennikov, ne obrekovali, ne poviševali njihovih nedostatkov, toda hvaliti, kar je graje vredno, tudi ne smemo. Ruski narod ni še pokvarjen, edina nesreča njegova je razkol; voščili bi iz srca onim izmozganim zapadnikom, ki najhuje lajajo na Rusijo, ki so skoraj docela krščansko kulturo slekli in oblekli moderno barbarstvo, vsaj nekoliko kreposti in vrline dobrega, toda sedaj še nesrečnega ruskega mužika. Večstoletni razkol provzročil je v ruski cerkvi sto in stoletno letargijo; začelo je sedaj to ogromno telo izpahovati tóre in vrede; toda to niso znamenja smrti, temveč zdravje obetajoče reakcije, so izmečki kipečega in čistečega se močnega vina; mej tem ko so smradljive izpahline velikega dela zapadno-evropske družbe bolj podobne črnim osepnicam, znamenju popolnem ostrupljenih življenskih sokov.

Skoraj v vsaki knjigi zapadno-evropski, ki razpravlja duhovno stanje ruske cerkve, bodisi pisatelj sveten ali duhoven, sreča te stalna fraza: v ruski cerkvi je vse duhovno življenje otrpnilo, okorenélo; svečeništvo razkolniško je stršansko nevedno, sprijeno; ljudstvo brez poduka, mrtva oblika mu je zapopadek vsega krščanstva. To se pravi vender malo preveč generalizovati. Če je bila še pred pol stoletjem ostra ta obsodba po nekoliko opravičena, iz tega nihče ne more sklepati, da bi bila tudi sedaj. Iz omamice se človek spet prebudi k življenju, ali pa sè smrtjo v večnosti. Letargija razkolniške cerkve tudi ne more večna biti; ali mora otrpnjenosti smrt t. j. popolni razpad organizma slediti, ali pa se mora k novemu življenja obuditi.

Znamenja kažejo, da se smemo radostno poslednjega nadejati. V ostalem treba tudi oziroma te okorenlosti, ki se kot karakteristično znamenje razkolniške cerkve povdarja, potrebne opombe. Vem, da ta opomba ne bode dopadla tistim, ki se držijo principa: razkolnik je nepoboljšljiv, hujši od krivoverca, zlobnejši od Turka; kar je bilo celó v listih brati, ki konservativna in krščanska načela zastopajo. Opombo

mojo zamore in mora razumeti samo katolik; katoliška cerkev razločuje mej krivoverstvom in razkolom; res je, da je prav za prav vsak razkolnik tudi krivoverec; ker dejanski taji pervenstvo časti in oblasti sv. Stolice; pri vsem tem blagočutno, prizanesljivo srce sv. cerkve nepokornih svojih otrok, ki ne zametujejo drugih resnic sv. vere in sv. zakramentov, temveč samo vporno njene vrhovne oblasti pripoznati nočejo, ne stigmatizuje z imenom krivoverskim, ampak jih le kot shizmatike, razkolnike pomiluje. Nesrečni so sicer razkolniki tudi, ker so odkrhani od Petrove skale, podlage stalnosti in življenske moči; toda tako nesrečni neso, kakor krivoverci, ki neso le vezi si sredotočjem sv. cerkve, z apostolsko Stolicco pretrgali, temveč tudi podstavne resnice sv. vere in večji del sv. zakramentov zavrgli. Odcepljene veje so res nesrečni naši bratje od živoraslega debla, toda popolnem izsušena ta mladika še ni; Gospod je še ni vrgel na ogenj, metati je tudi mi ne smemo. Še krivoverci so precej dragotini iz materine hiše, sv. katoliške cerkve, pri nesrečni ločitvi v neštevilne, novopostavljene kolibe prenesli in deloma še koliker toliko ohranili, nevedoma in celó nehvaležno vzdržujejo si medlo životarjenje z ostanki od materine katoliške mize: oplák, reminiscence katoliških principov vzdržujejo še vsaj del krivoverske družbe, da ne zibne popolnem v novopogauski prepad, v katerem že množina njenih udov polomljena ječi; deloma že po mrličih smrdi. Krivoverec z oškrnjeno zalogo razodenja, brez sv. daritve, brez vseh sv. zakramentov vendar še čuti blagi vpliv krščanstva v družini in državnem življenji, kdo bi si upal roke vezati neskončno vsmiljenemu Odrešeniku kar se tiče razkolnikov, ki v vse bistvene resnice sv. vere verujejo, katerim vsi studenci milosti božjih tečejo? Seveda treba tu ozir jemati in razločevati mej „ignorantia culpabilis“ in „ignorantia inculpabilis“. Ali, kdor kolikaj kulturne razmere v Rusiji pozna, pritrtil mi bode, da je mej 60 milijoni razkolnikov gotovo 90% v nezakrivljeni zmoti.

Vsi ti so spoštljivo vdani svojej hierarhiji, ki si jo smatrajo od najvišega Pastirja Jezusa Kristusa postavljeno, druge reveži ne poznajo; se klanjajo „čelobitjem“ v globoki

ponižnosti in gorečej pobožnosti pri sv. liturgiji (sv. maši), ki jim jo veljavno posvečeni duhoven opravlja; prijemljejo z živo vero in srčno ljubeznijo najsvetejše „pričaščenije“ (sv. obhajilo), stokajoč pod butaro smrtnega greha približujejo se spovednici, kjer jih sicer nepostavno, toda v tem slučaju veljavno duhoven odvezuje, rodbinsko zvezo posvečuje zakrament sv. „braka“ (zakona). — V Rusiji bi bil civilni zakon največa gnjusoba —; zapuščajočega solzno to dolino pokrepča duhoven sè sv. popotnico in sv. „Jeljeosvjaščenijem“, (sv. poslednjim oljem); željuo poslušá razkolnik sv. nauke, vdeležuje se vstrajno raznih dolgih pobožnosti n. pr. procesij, romanja i. t. d.; klanja se stokratno in stokratno, „kreščuje“ (križa) in „svičku“ prižiga pred „čudotvorno ikono (podobo)“ Bogorodice Kazanske, ki jo je prišel 200 verst daleč peš, žejo in lakoto in vse vremenske nezgode pretrpivši, obiskat.

Kdo bi si upal trditi, da bi vsi ti milostni pripomočki pri nezavednem, v nezadolženi zmoti zdihajočem dobrem ljudstvu čisto nobenega vspeha ne imeli? Ne, presv. Srce Jezusovo ni tako trdo; prizanaša nam nehvaležnikom, katerim poldanje solnce resnice osvetljuje, prizaneslo bo toliko bolj tistim, kateri le skozi senco zmote resnico gledajo in jih vendar njena lepota k sebi vleče. Res je, da ruski „mužik“ nekoliko preveč samo zunanjo stran bogoslužja ceni, da mu niso resnice sv. vere dovolj pojasnjene, ali vse, kar opravlja, opravlja bona fide, dober kristijan je; saj oplakuje neredko tudi katoliški dušni pastir veliko nevednost marsikake svoje ovčice pri vsem trudapolnem poučevanju; zakaj bi s farizejsko prevzetnostjo nad nevednostjo zapuščenih revežev roke sklepali! Studenci milosti ne tečejo tako obilno, kaker v naši cerkvi, toda izsušili se tudi tam še niso; še ovlažujejo odcepljeno mladiko, jo obvarujejo popolnega izsušenja, jo polagama pripravljajo k zopetnemu vcepljenju in združenju sè sočnim deblom. Če mertvoud polovico telesa zadene, je zadeta stran gluha zares, gibanje okorno, žila jedva čutiti; mrtva pa vendar že ni zadeta stran; merličevega smradu še ne izpahuje; zamore se še elektrizovati, v zdravilnih kopeljih okrepcati in do dobra o-

zdraviti. Trdno sem prepričan, da je nevidni Glavar sv. cerkve že začel vspešno elektrizovati mertvoudno razkolniško družbo; vidni glavar svete cerkve, slavno vladajoči naš sv. Oče papež je izvabil iskro iz presv. Serca Jezusovega, ožaril ž njo apostola slovenska sv. Cirila in sv. Metodija, čarobni žar svetih aposteljev vnel je tisoče katoliških src, iz katerih ljubezni plamen do daljne Rusije sega, že začenja po malem osvitljevati in greti. Resnično otrpnjeni ruski kolos se je začel gibati, kaker zasipi snega po brezmerih njegovih ravninah početkom maja, začela se je njegova dušna odeja vsaj že solziti.

Prihranim za drugo razpravo opisovanje raznih veselih znamenj ki vsako katoliško, posebno pa slovansko srce z veliko tolažbo in upanjem navdajajo, da ni več daleč čas, ko bomo skupno z vshodnimi brati zapeli: „*Quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.*“ Če je tudi zagrizenost razkolniška še trdovratna, če se tudi zdijo nebotične stene mogočne oblasti samodržčeve in pokornih slug, ruskega episkopata zadržki, katerih nobena človeška moč ne odstrani, niti ne prekorači, vsemogočna roka Božja ni še otrpnila, kedar se bode božji previdnosti primerno zdelo, bode vse te zadržke ob lahkem odstranila, kaker se kamenček s ceste brsne; kedar je največa sila, je roka božja najbolj mila.

V pričujočem sestavku taknem se le enega teh veselih znamenj, gibanja na bogoslovskem znanstvenem polju, na katerem si pred vsem bogoslovsko znanstveno časopisje ogledamo. Nevednost se najbolj pogosto očita ruskemu duhovništvu; po večem si zapad predstavlja ruskega popa surovega nevedneža, ki se je par let cerkveno slovenski čitati učil, ki je liturgikon (missale) in euhologij (rituale) malo pregledal, pa takoj pred škofa pokleknil, da je nanj roke položil in „mužika“ v posvečenega popa prelevil, kojega posel je mej tednom kopati, orati, vodko piti, z ženo se kregati, otroke lasati; v nedeljo pa mehanično „liturgijo“ opraviti; kedar h krstu prinesejo, krstiti in nad mrliča „panehide“ odpevati (opravilo za mrtve). Res je bila, kar se tiče duhovniškega izobraževanja do najnovejših časov, ruska

cerkev zelo na slabem, čeravno se je slaba ta stran pretiravała in se še pretiruje, toda dandanašnji neopravičeno. Veliko se je storilo za odgojo in znanstveno izobraženje duhovskega naraščaja zadnja leta vladanja Nikolaja I., za vlade Aleksandra II. je napredek v primeri z prejšnjimi časi velikansk, vršile so se bistvene spremembe in poprave. Zbujeno duševno gibanje ruske duhovščine odseva se pred vsem iz duhovnih časopisov in na prvem mestu iz znanstvenobogoslovskih.

Duhovna žurnalistka *) zavzimlje sedanji čas v ruski literaturi zanimivo in važno mesto ter ima velik vpliv na duševno življenje. Ona je tipična izraziteljica sedanjega duhovnega življenja, ona je središče, okoli katerega se grupujejo vse razne moči na duhovnem poprišči. Specijalisti in navadni učenjaki se trudijo, da prinašajo svoj del koristnih znanosti v zakladnico duhovne literature ter jih posredstvom perijodičnih izdanj popularizujejo mej širšimi vrstami čita-joče občinstva. Duhovno časopisje pridobiva si leto za letom častnejše mesto sredi izobraženega občinstva in vedno večega razprostranjenje. V poslednjih časih se je mej ruskim občinstvom vnelo posebno zanimanje za vprašanja vere in npravstvenosti; v vseh slojih občinstva opazuje se nekako religijozno gibanje. V preteklih šestdesetih letih je izobraženo občinstvo skoraj popolnem ignorovalo resnice krščanske vere in npravstvenosti; nekateri so jih celó zasramovali in teptali; sedaj se je pa obudila želja, točneje preučiti smer krščanstva; resnice sv. vere skušajo v življenji vresničiti. Slavnoznani literati ne sramujejo se več, kaker nekdej, svoje pozornosti naklanjati gibanju na duhovnem polji (pr. Solovjev, grof Tolstój i. dr.). Na čelnem mestu duhovnih časopisov zapaziš imena učenjakov, o katerih veljavi mej učenim svetom ni dvoma. Prešli so časi, ko so pitali čitatelja duhovnega lista mračnjakom. Ta veseli prevrat vrlo pospešuje vedo bogoslovsko v obče, razcvet duhovne žurnalistke še posebej. Duhovno časopisje ima sedaj rešiti slavno in dobrodejno nalogo, izkoristiti vsestrano v-

*) Primeri: Čtenija v občestvč ljubitelej duhovnago prosvěščenija, Moskova l. 1886, str. 27 et seqq. l. 1887, str. 66 et seqq.

godni položaj, kovati železo, dokler je razbeljeno, razjasniti principe krščanske vere ter vvesti v življenje ruskega občinstva. Tej nalogi je sedanje rusko duhovno časopisje še precej kos; vspehe sicer ne moremo imenovati ravno veličanske, toda napredek moramo zabilježiti.

Pri vsem tem bi bilo preveč trditi, da so popolnem izginili predsodki o duhovnem časopisju. Množina posvetnih čitateljev išče po knjigah le lahkega razvedrila; takim je duhovna knjiga pusta, nepraktična, vsakdanjemu življenjskemu tiru odtujena plava visoko nad oblaki zgubivši iz vida zemljo. Tako ostre obsodbe ne zasluži ruska duhovna žurnalistika. Prav zelo se zanima tudi za praktična vprašanja v življenju. Celó v strogo znanstvenih bogoslovskih listih zadenemo neredko na rešitve sočasnih vprašanj, ki občinstvo v živo zadevajo in zanimajo; izvrstna rokovoditeljica je duhovna žurnalistika občinstvu v življenju duhovnem, čitatelji spoznavajo vprašanja na duhovnem polju, pa tudi v dobivajo vodila, kako reševati ta vprašanja.

Če pregledamo na drobno obzor vsega tega, kar se leto za letom objavlja po ruskih duhovnih časopisih, ostrmimo pred vsem pri raznoterosti predmetov, ki zanimajo ume ruskih duhovnih literatov. Podrobno preiskujejo in razglabajo vse strani krščanskega veroučenja in nravoučenja in vseh pomočnih odrasel, ki pojasnujejo prvo in drugo. Vse njih težnje posvečene so enemu cilju: ohraniti in pojasniti resnice pravoslavne krščanske vere, braniti jih proti vsem napadom. Kar se njih polemike tiče, moramo žalibog opomniti, da v boji proti protestantizmu, še celó proti racijonalizmu, materializmu in domačemu razkolu, se še dovolj dostojno vedejo, polemika je videti precej objektivna; v napadih na „latinjane“ pa kaj radi za cepec zgrabijo in se skoraj vedno spozabijo, v kipečem srdu jim vsa dostojnost vtone. K skupnemu temu cilju speha duhovna žurnalistika po raznih poteh. Eni skušajo zadovoljiti potrebam strogo znanstveno izobraženega občinstva; zato obsegajo ti dušno hrano v strogoznanstveni obliki; razprave o vprašanjih abstraktnih, znanstvena izsledovanja po vsem širnem polju bogoslovja. Če pa primerjamo spise teh listov s sorodnimi po katoliških

znanstvenih bogoslovskih časopisih n. pr. nemških in francozkih, kaže se nam razloček očviden, velikansk; v naših rezka preciznost, stvarnost, edinost; v ruskih nasproti prevelik šum besedij, zlog nalik morski kači, nepotrebno razvlačevanje predmeta, neopravičeno pogosto odskakovanje od predstavljenega si cilja. Čuditi se jim je tudi, da tako radi segajo po protestantskih, starokatoliških, anglikanskih virih, ocenjajo spise nemških filozofov vseh kulerjev; katoliških virov se pa ogibljejo, kaker bi bili ti okuženi. Prav jim pridejo izdelki katoliških bogoslovcev le tedaj, kedar se jim zljubi, izdelavati jih po svojem in zavijati ter „latinjanom“ kako brco dati. V ostalem je pa živo gibanje na strogo znanstvenem bogoslovskem polju, katero zastopajo ti listi, vse hvale vredno, mnogo učenih razprav bi še našim učenjakom čast delalo.

Drugi del duhovne žurnalistike posvečuje svoje moči priprostemu, maloizobraženemu občinstvu. Živa in iskrena vera ljudij te vrste tirja le pojasnjenje krščanskih resnic, popularizovanje krščanskih principov. Na sredi med; obema vrstama stoji ono časopisje, ki se ozira deloma na izobraženo, deloma na priprosto občinstvo. Nekateri so posvečeni specialnim pojavom, specialnim protrebam duhovnega življenja n. pr. časopisi, ki polemizujejo z domačim razkolom (razkolom v razkolu, s staroobrjadci); drugi se trudijo zelo zanemarjeno govorništvo povzdigniti; zopet drugi gojijo askézo i. t. d.

* *
* *
*

Na prvem mestu nas zanimajo štirje znanstveni organi štirih ruskih duhovnih akademij. Moskvska duhovna akademija izdaja: „Tvorenija svjatyh otcev v russkom perevodě;“ Sanktpeterburgska: „Hristjanskoje Čtenije“; Kijevska: „Trudy Kijevskoj duhovnoj akademij“; Kazanska; „Pravoslavnyj Sobesédnik.“

Žurnal *Moskovske duhovne akademie* je izdanje strogo znanstveno; mej vsemi perijodičnimi izdanji naj bolj izključljivo le abstraktne predmete obdeluje. Avtoriteto in veljavo ima veliko mej ruskimi bogoslovci. Izhaja po primeru „Linzer theol. Quartalschrift“ po štirikrat v letu, v štirih zelo obsežnih zvezkih. Vsak zvezek se deli v dva dela; prvi („Tvorenija svjatyh otcev“) prinaša stalno prevode spisov sv. očetov na ruski jezik, ponajviše grških, pa tudi latinski niso izključeni; sedaj izhajajo že nekaj

let zaporedoma spisi sv. Kirilla Aleksandrijskega; drugi del („pribavljenija k tvorenijam sv. otecev.“) obsega znanstvene razprave tikajoče se: dogmatike, morale, zgodovine, filozofije i.t.d. Da se zadržajem nekoliko vpoznamo, navedem nekatere članke iz letnika 1886. Tu nahajamo veliko razpravo A. Martynova: „Antropologija Grigorija Nisskago“; razdeljeno v tri dele: „pervobytno (idealjnoje) sostojanije čelověka; nastojaščeje (empiričeskoje) sostojanje i zagrobnoje (eshatologija). Objavljena je tu tudi delo rajkega profesorja Mansvetova: „O postah pravoslavnoj vostočnoj cerkvi.“ Z nenavadno marljivostjo riše pisatelj zgodovinsko stran raznih postnih časov preučivši podrobno vse dotične zgodovinske vire vshodne cerkve. G. Kiparisov: „Disciplina drevnej cerkvi v otnošenij k svobodě vesti.“ Pisatelj govori ob izobčenji v stari cerkvi in razmerah izobčenih k pravoverni čredi. S. Smyrnov: „osobennosti grečeskago jazyka novozavětnago.“ Smyrnov je izvrsten poznatelj klasičnih in orientálnih jezikov. Bistroumno odkriva v podrobnosti vpliv raznih jezikov pri razvijanju jezika grškega, kakeršnega nahajamo v sv. knjigah novega zakona. Arhimandrit Christophor priobčuje kaj zanimivo razpravo: „obrazy Jisusa Hrista.“ Zgodovinski dokazuje, da so prvi kristijani gotovo hranili pravo podobo našega Zveličarja; potem preiskuje, katera podoba bi vtegnila biti najvernejša mej temi, ki jih imamo. Arhimandrit Sergjev razrešuje kočljivo vprašanje: „čěm dolžen by razrěšatsja dovremenyj vopros o sojedinjenij cerkvjej?“ Po nazorih pisateljjevih bi se moral prav za prav zapad združiti z vshodom, kajti v Rusiji je bojda prava, „apostolskaja, vselenskaja cerkóv“. Ne bo šlo, o. Sergjej! A. Lebedjeva zanimajo tudi zapadni učenjaki, toda zdi se, da bolj le protestanski; on riše „obzor zapadnoj cerkovno-istoričeskoj literatury nastojaščago vremeni; sredi německyh bogoslovskih žurnalov.“ i.t.d.

Organ Sanktpeterburske duhovne akademije: „Hristjanskoje Čtenije“ izhaja v šestih obširnih zvezkih na leto; po obsegu svojem je za l. 1886 prekosil celó žurnal Moskovske akademije. Prinašal je bolj kratke, pa jedrnate in zanimive razprave, mej tem ko resni Moskvičan z eno razpravo skoraj cel zvezek napolni. Mej tem ko Moskovska „Tvorenija“ sě svojo nepretrgano abstraktnostjo vturdijo, zna Peterbursko „Čtenije“ mej strogoznanstvene razprave prijetno vpletati sočasna vprašanja iz cerkvenega življenja, ki čitatelja izpod oblakov zopet na zemljo postavijo. Posebno rad obdeluje ta list cerkveno-zgodovinsko polje, posebno pa ruske cerkve. Za poskušnjo nekoliko razprav iz letnika 1886. P. Jakimov: „Tolkovanie proroka Jsaij.“ To tolmačenje nadaljuje se že več let; doseglo je XXXIV.

poglavje. St. Doroškëvič: Hronologija knjig Ezdry i Neemy. I. Rožodestvënskij: „Značenije izslëdovanij o perevodnyh tekstah knjigi Esfir (Esther) dlja voprosa o jeja nepovreždenosti i kanoničeskom dostojinstvë!“ V tem spisu se trudi učeni avktor dokazati, da je originalni tekst knjige Ester — mazoretski; vse spremembe in dodatki v grških in latinskih prevodih pripisuje prevoditeljem; čeravno, pravi, celó sv. očetje te pristavke hvallijo, se vendar ne smejo mešati mej originalni tekst. Nam je se ve da, v tem obziru Tridentinski zbor vodilo. S. Solertinskij: O mučeničeskoj končini sv. Joanna Predtečji.“ Pisatelj skuša vgladiti raznoglasje med evangeljem in Jožefom Flavijem ozirom smrti sv. Ivana Kr. Bolotov: „Iz cerkvenoj istorij Egipta.“ Prevod iz francoskega; prevodi katoliških bogoslov. pisateljev na rusko so redki; še te kritika nič kaj simpatično ne pozdravlja. To knjigo n. pr. ocenjuje neki rusk list prav kratko rekoč: „Važnaja v suščnosti po soderžanji stacija (razprava), kak (ker) nesamostojateljnjaja, značenija dlja (za) ruskoj istorij ne imëjet (nema). N. A. Skabalanovič: „O npravah vizantijskago obščestva v srednije věka.“ Spisatelj slika razuzdanost in korupcijo bizantinsko za tistih časov, ko so Rusi v ožo dotiko z Grki prišli in se v vsem po njih ravnali; bolje bi bilo, pravi, da bi Rusi od Grkov nikoli ničesa sprejeli ne bili. Tudi meni se zdi, da bi bilo bolje, ne ločil bi jih sedaj od nas nesrečni razkol. — N. Levickij: „Lžedimitrij I., kak propagandist katoličestva v Moskvë.“ Pisatelj pobija dosedanje predsodke, kaker da bi bil znani uzurpator ruskega prestola početkom XVI. stol. Lažidimitrij hotel Rusijo pokatoličiti, ter dokazuje, da je bil sicer precej slobodomiseln, toda popolnem vdan pravoslavni (razkolniški) cerkvi.

„Trudy Kievskoj duhovnoj Akademij“ izdaja više bogoslovsko učilišče v Kijevu; na svetlo prihaja vsak mesec jeden zvezek. Čeravno je tudi ta list bogoslovski vedi posvečen, vendar prinaša obilo razprav, ki živo segajo v državno in cerkveno življenje. Oglejmo si tudi v tem žurnalu letnik 1886, v njem nahajamo lepo število prav zanimivih spisov. Akademija Kijevska že dalj časa izdaja prevode zapadnih cerkvenih očetov, kakor Moskvske vshodnih. Sedaj se nadaljuje sv. Hieronima komentar preroka Ecehiela: „Blažennago Jeronima četyrnadcatj knjig tolkovanij na proroka Jezekeijela;“ in pa „blažennago Avgustina o gradë Božijem (De civitate Dei).“ Episkop Siljvester je priobčil obsežno studijo: Čtenija po dogmatičeskom bogosloviju.“ V tem letniku opisuje vse stare in nove „lžeučenija“ o osebi Kristovi in pa ob odrešenji ter razpravlja proroško, sveče-

niško in kraljevo delovanje Vzveličarjevo. — Tudi za nas prav zanimivo preiskovanje podaja I. Malijševskij: „Sudbja slavjanskoj cerkvi v Moravij i Pannonij pri učehnikah ssv. Kirilla i Methodija.“ Temu zgodovinarju sta sv. Ciril in Method pravoslavna (t. j. razkolniška) škofa, Moravska cerkev tedaj tudi pravoslavna (razkolniška) in njeni najhujši sovražniki in slednjič tudi pogubitelji katoliki. — I. Petrov: Načalo greko-bolgarskoj raspri i vrozodenija bolgarskoj narodnosti.“ Narodno in cerkveno vzbujenje Bolgarov od l. 1828 do danes natanjko predstavlja ta spis, toda prav sovražno biča katoliško propagando med Bolgari. — A. Laškarjev: „Iz čtenij po cerkovnomu pravu.“ Cerkveno pravo ruski bogoslovci prav slabo obdelujejo; nič originalnega nimajo v tej stroki; zato so Laškarjevo delo z veseljem pozdravili. Čudni se nam zdijo slavospevi pisateljevi o tesni zvezi vshodne cerkve s „otnošenijami političeskimi, tak kak v drevnjem mirě (svetu) moralj i politika byli nerazryvno svjazani meždu soboj. Eti principij najboljeje vsch drugih narodov usvojenij narodom ruskim. Takoj vzgljad na otnošeniya meždu cerkoviju i gosudarstvom (državo), imenno kak na otnošeniya svjazi i zavisimosti, i služit osnovanijem dlja postrojenja nauki cerkovnago prava.“ V razvijanji cerkvenega prava nahaja pisatelj tri dobe: apostolsko, starocerkveno in novo, ki se začinja s Fotijem. Posebno mnogo arheoloških člankov prinaša ta list, večji ko vsi drugi. Pri Kijevski akademiji obstoji posebno „cerkovno-arheološkoje občestvo.“ Zraven tega prinaša ta žurnal obilo cerkvenih in drugih slavnostnih govorov in kritik, ter drugih manjših člankov bolj zasebnega značaja.

Znanstveno-bogoslovski žurnal Kazanske duhovne akademije imenuje se „Pravoslavnyi Sobesèdnik“. Zraven razprav, podobnih onim v organih imenovanih treh akademij, prinaša ta žurnal, ki izhaja v dvanajstih zvezkih na leto, natančna misijonska sporočila ruske cerkve; posvečenih je obilo člankov ruskemu misijonskemu delu v Aziji; opisuje zgodovino raznih ruskih misijonskih štacij; ocenjuje prevode ruskih obrednih knjig v najrazličniše jezike in narečja.

Za l. 1886 prinaša znamenito študijo o Kitajskem-ruskem misijonu počemši od l. 1686, podaja tudi životopis imenitnega sinologa „otca Ioakima Bučurina“ umršega v Peterburgu l. 1853. — Jeromonah (redovnik) Aleksjej se mnoglo peča s kitajskimi misijonskimi zadevami, spisal je: Istoričeskij očerk zapadnyh hristijanskih missij v Kitaje s ukazanijem na zadači, method, sredstva, trudnosti, preděly rasprostranjenij hristijanstva v Kitaje in na organizaciju škol v osobennosti.“ — Sveto pisemskih studij je tudi nekaj obelodanjenih, n. pr.:

Jungerov: „Podlinnost (authenciteta) knjigi proroka Isajij“ io od istegu pisatelja; „Istorija voprosa v podlinnosti knjigi proroka Isajij.“ — M. Bogoslovskij: „Otkrytije Josifu obručenniku presv. Děvy Marij, tajny voploščeniya (včlovečenja) Syna Božija.“ Popolna eksegetična analiza sv. Mat. I, 18-25; posebno se odlikuje po spretnem in krepkem pobijanji racijonalistiških vgovarjanj. — Nekrasov: Priměčanja (opazke) kevangelijam“ in „God roždestva i krestnih stradaniy (trpljenj) G. n. I. H.“ — Znamenita je tudi Volkova ostra kritika del slavnega ruskega beletrista grofa Tolstója ki v mnogih svojih spisih nekako idealno vero razgláša; razpravi je naslov: „Poslědnija proizvedeniya grafa Ljva N. Tolstago i jih kritiki v rossiskoj i otčasti v inostranoj literaturě.“ i. dr.

* *
* *

Iz teh perijodičnih oglasov štirih glavnih središč ruske bogoslovne vede je razvidno, da ima tudi Rusija marljivih obdelovalcev bogoslovnega polja. Čeravno imajo njihovi spisi napák obilo, ker bogoslovna znanost ni še pri njih dovolj razvita in jih motijo predsodki, pri vsem tem nas napolnuje živo gibanje duševno ruskih teologov z velikimi nadami. Ti znanstveni spisi ne ostajajo le v knjižnicah štirih duhovnih akademij prebirajo jih tudi priprosti popi in dijakoni, večinoma mlajši zarod na kmetih in jeromonahi po samostanskih celah; celó izobraženi svetnega stanú se neredko z bogoslovjem pečajo; saj je znano, da je tudi posvetni bizantincec rad teologizoval in bizantinskega duha se je Rus precejšnje navzel. Rus tedaj ni tako okoren in top medved, kaker nam ga slikajo, najmanj pa mlajši svečeniški rod ruski.

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo ?

Naš vek je vek narodnostne ideje. Ne sicer, kaker da bi se ne bili nikdar pred nami narodi zavedali jezikovne sorodnosti in skupnosti, marveč s tem hočemo le reči, da se je ta ideja v naših časih silnejše pojavila, nego v katerem koli veku pred nami. V tem ko je nekđaj le bolj kot nejasen, nedoločén čút ljudi mej seboj družila, se je dandanes narodi jasno zavedajo, jo skušajo umstveno

in načelno vtemeljiti ter po njej strogo in dosledno preobličiti in vravnati javno življenje.

Da, ta ideja je visoko vsplavala na duševno obzorje evropskega človeštva; po nji se ozira kot po vodilni zvezdi; nji se vse vklanja: njo proslavlja poezija, njo poveljuje umetnost, z njo se bavi duh resnega mislilca, a tudi trezni politik z njo računi, dobro vedé, da je narodnost mogočen faktor, kateri se se ne dá prezirati.

Ta ideja narode prošinja, elektrizuje, vnema. Kdo se še ne spomina leta 1870, ko je narodnostna ideja zablisknila na Nemškem: v dveh dneh stala je razkosana, po težnjah posamnih plemen tako različna Nemčija, kot en mož Franciji nasproti! Narodnostna ideja določuje vsemogočno mèr novejši zgodovini. V njenem imenu so se rušila v naših dneh častitljiva starodavna kraljestva, družim žuga enaka osoda; ta ideja je velik del Evrope preobličila, ona potresa še zdaj temelje vstanov, ki so se zdele večne, neomajljive.

Kaj bi tedaj rekli o narodnostni ideji? Mi ne moremo pritrčiti niti onim, ki jo meni nič tebi nič brez pomisleka obsojajo kot iznajdbo — hudobnega duha, a niti tistim, ki narodnost oklicujejo za nekako božanstvo, kateremu se ima vse drugo, človeško in božje, brezpogojno vklanяти in pokoriti.

Ne bomo se motili, ako tudi v tem proglasimo zlati rek: in medio veritas! —

*
* *

Bilo je meseca julija 188.. Z ljubljanske postaje je ravnokar oddrđal železnični vlak proti B. Na nekem vozu drugega razreda sta skupno sedela v enem kupeji častit gospod in omikan mladenič v lični sokolovi opravi; bil je dijak, menda vže z viših šol. Oba sta se postavila k okencu ter na-se vlekla večerni veterc, ki je hladilno pihljaj jima nasproti.

Kako bi pa dolgo molčala? In sicer molčala poldrugo uro, dokler ju pripelje č.ni vlak do postaje B? In pa zdaj ko se je eden in drugi tako dobro počutil; saj v Ljubljani sta se dobro okreščala; srce je kar kipelo čuté potrebo, da se izreče, beseda je silila na jezik.

„Smem li vprašati, kam ste se namenili, mladi prijatelj?“

„Do postaje B. Jutre obhajamo tam narodno slavnost, o kateri ste gotovo vže brali.“

„Da, da. No, ste narodni tudi Vi?“

„Nad vse naroden, čestiti gospod!“

„Tudi jaz sem naroden.“

„Verjamem Vam. Toda vi duhovni se vedno pomišljavate, ko

gre za narodnost; povsod ji stavite mej; vsaj narodnost vam ni prva niti nad vse“.

„Nam je vera nad narodnost“.

„In ravno to se mi ne zdi prav. Dandanes, ko se povsod povdarja narodnost, ko se vsi narodi poganjajo za svoje pravice; dandanes, ko posebno nam Slovencem preti narodna smrt od mogočnih sosedov, dandanes pravim bi vendar morali vsaj začasno prezreti versko vprašanje ter odločno in nad vse povzdigniti narodnosten prapor“. Tako govori z rastočim navdušenjem mladi narodnjak; rudeči se mu obraz, mladostni ogenj mu žari iz oči.

„Kaj je više: vera ali narodnost“ — odgovarja častiti duhoven — „to je načelno vprašanje. Ste se vže potrudili to dvoje s treznim duhom premotriti?“

„Srce velja pri nas mladih. Čemu bi še vsako reč pomišljavo pretresovali? Kar je blago, za to se nam vname vroča kri. Blaga, vzvišena je narodnostna ideja. Torej bij nam, góri nam za njo srce!“

„Vendar mi boste pritrdili, da beseda narodnost nekaj pomeni. Potemtakem je prav, da razložimo ta pomen ter se vé po tem ravnati tudi srce, da niti premalo niti preveč ne ljubi.“

„Premalo?! — No, sicer Vam pa vsega ne oporekam. Tudi jaz sam sem vže iskal knjig, ki bi to vprašanje razpravljale. Dozdaj nisem še naletel na tako. Zatorej me pa veseli, da se mi ponuja ravno zdaj priložnost se natančniše o tem razgovarjati. Častiti gospod, Vi se mi zdite, da ste o tem vže marsikaj brali in premišljevali. Ne mislite, da sem vže zapravlil vero, tudi ne črtim duhovnov, posebno pa slovenskih ne, saj so većinoma narodni. Vendar to mi ne gre v glavo, zakaj bi ne bili pred vsem in nad vse narodni, po tem še le katoliški, verni — kdo jim to brani! Toda le govorite; videli boste, da i jaz ne zapiram ušes prepričevalnim razlogom, ako mi jih kdo navede.“

„Jaz menim“, pregovori častiti duhoven, „da največe zlo našega časa je nejasnost in nedoločnost pojmov. Narodnost! — kolikokrat se sliši ta beseda, in vendar, koliko jih je, ki imajo pravo misel o njej! Realna podloga narodnosti je gotovo jezik ali govor človeški. Govor je človeku bistveno lasten; služi mu kot socialnemu bitju, da izraža bližnjemu misli in čute, govor je naravna vez mej ljudmi, on jih druží v organično skupnost. Da pa zamore govor tej svrhi zadostiti, se ne sme samovoljno preminjati, ampak obstojno javiti se v istih glasovih in oblikah. In ravno v tej skupnosti glasov in oblik, katerim se je po mejebojnem sporazumljenju in daljšej rabi določil stalen pomen, obstoji bistveno to, kar imenujemo jezik. Skupina onih ljudij pa, ki vpotrebujejo eni in isti jezik v mejsebojno občevanje, imenuje se narod; narod je tem večí, čim širši je krog govorečih dotični jezik. Narodnost pa je pojem, kojega si stvarimo s tem, da opazujemo in primerjamo

narode in njihove jezike mej seboj; ako namreč gledamo na poseben način, kako vsak narod izraža misli in čute, ter se oziramo na običaje, kateri so vsakateremu lastni, si po abstrakciji nasnujemo pojem ali idejo, kateri pravimo narodnost. Narodnost je torej posebna svojost jezikovna in običajna več ali manj ljudij združenih po enem in istem jeziku.

Naravno, da vsakdo ljubi svoj narod, t. j. one, ki ž njim govore eni in isti materin jezik; a naravno tudi, da svoje sorodce ljubi bolj, kaker druge ljudi. Naravno pravim; ako namreč ljubezen začenja pri samem sebi, se gotovo in najprej, najintenzivniše razširja na one, ki so vsakomu najbliži, namreč na stariše, na brate, sorodnike in druge, ki ž njim na en in isti način izražajo svoje misli in želje; saj poleg jezika in krvi veže ga na-nje več ali manj skupna zgodovina, dogodki veseli in žalostni. Da, ne bilo bi težko dokazati, kako je sam Jezus Kristus, kako so njegovi apostoli svoje ljubili više od družih. Toda o tem kasneje kaj več. Sv. Pavel kar naravnost graja one, ki so brez sočutja za svoje domače. A isto tako naravno je tudi, da vsakdo ljubi in goji svoj jezik ter se potruzi nevstrašno priboriti mu vse pravice. Kdo nam bo tedaj zameril, ako se dandanes vuemamo z ljubeznijo do naroda, ako se pod zastavo narodnostne ideje borimo za domač jezik?

Ne; marveč živeli narodnostni boritelji! Ki se vstrajno, ki se nevstrašno potezajo za materinščino v šoli in v vradu. Mili glas materin, ki mi je prvi zvenel na ušesa, po katerem sem dobil prve pojme o Bogu, o dobrem in slabem, ne smel bi ga gojiti, ne vsotvršiti ga v vporabo viših pojmov in spoznanja? Da bi imel ostati večno le jezik neotesanega kmeta? Celó zver prosto po svoje javlja notranje vspogledovanje, notranje občute, in tega bi ne smel človek? Kdo pa vas je učil te modrosti, zatiralci jazikovnih teženj, teženj tako naravnih, tako opravičenih?

In to zatiranje je tem bolj protinaravno, tem pogubniše, čim bolj se z materino besedo v deci, v narodu počasi zamori tudi domovinski čut in ljubezen, ž njo zgodovinski spomini, ki morajo biti vedno podloga zdravemu naravnemu razvitku. Materinščina je najzvestejša variteljica in gojiteljica narodnostih lastnosti in posebnosti. Ž njo se narodu vzame znak, pa katerem se kot tak loči od družih narodov in se tako nasprotuje naredbi tistega Boga, ki je po svoji neskončni modrosti hotel, da se človeštvo razlikuje po narodih. O da bi nam vsaj pokazali jezik, v katerem bi se mogli časno in večno zveličati! Potem bi nam res kazalo sebi se iznaroditi ter po tem jeziku se ponaroditi! Da bi vsakemu ponemčenemu narodu enkrat za vselej bila zagotovljena nebesa, no, potem kdo bi bi se ga branil, nemškega jezika, nemške omike! Toda skušnja uči, da ravno tisti, ki se dajo tako lahko iznaroditi, z materinščino

izgubé ob enem tudi ljubezen do domovine, ž njo se zatopé skoro vsi drugi socialni čuti, brez katerih ni moč človeštvu obstati.“

„Popolnoma pritrdim Vašemu izpeljevanju, čestiti gospod! Nisem še slišal tako stvarno in ob enem tako navdušeno zagovarjati narodne pravice. Mislijo o narodnosti tudi drugi duhovni tako? Potem bi pač ne bilo težko se sporazumeti.“

„Prav lahko; da bi se le hotel svet kdaj strezniti. Vpijanjeni smo, vpijanjeni! Zdi se mi, kakor da bi nam bil kdo zavdal, da nam ni več mogoče z mirnim, jasnim duhom stvari razsojati.“

„Kako to menite?“

„Vajeni smo dandanes, izpregovoré besedo n a r o d, n a r o d n o s t, predstavljati si neka viša bitja, ki sama ob sebi obstojé, neodvisna; rekel bom nekaj absolutnega. Da, prav absolutnega! Ker dovolj je reči: na rod hoče, narodova volja je itd. potem se ne vpraša po drugem: to je sveto, edino pravo! Drugim je vže narodni jezik tako svet, da se ne sme ničesar dotakniti, niti obsoditi, kar je pisano v njem. In prav to je, kar je pretirano, da, popolnoma napačno. Narod, narodnost sta le dva pojma, dve ideji, kateri si nasnujemo po odmišljanji ali abstrakciji. S tem, da abstrahujemo od vseh posameznikov, ki govoré isti jezik in na isti način stalno izražajo mej seboj svoje misli in čute, vstvarimo si pojem narod. Pojmi pa, ki nastanejo po abstrakciji nimajo kot taki realnosti zunaj človeškega razuma; pač pa so realni le posamezniki, iz katerih sem si po odmišljanji nasnovil pojem narod. Kaj bi Vi storili, da bi Vam kdo rekel: Pokaži mi slovenski narod? Gotovo bi takega človeka peljali po mestih, po deželi slovenski ter rekli: Tu opazuj narod slovenski t. j. opazuj posamezne ljudi, ki govoré slovenski. Ako je pa to res, tedaj ni tudi pojem n a r o d sam na sebi nič, marveč izgovoré n a r o d si bom vedno le predstavil poedinice, kateri govoré en in isti jezik.“

„Nič več?“

„Nič več! Kar je več, bi jaz pripisal nekej duševni bolezni, za katero žalibog boleha naš vek. Ta bolezen je oni panteistični idealizem, ki se je pri nemškem Hegel-u razvil do vrhunca. Kakor uči ta filozof, so le splošni pojmi, ki nastanejo po odmišljanji, realni, poedinke pa so le nevidezne prikazni pojmov, brez vsake realnosti. Potemtakem je pojem država, torej tudi narod in narodnost, realen pojav svetovnega logičnega pojma. V njem se javlja božja, toraj najviša realnost, božja moč, božja volja. Po vplivanji te filozofije so se začele ideje poosebljati, obožavati: znanost, umetnost — kolikokrat se to sliši tudi mej nami — so od Boga in njegove postave neodvisne, same sebi namen! Ti nazori so se prenesli poslednjič tudi na narod in narodnost. Od tedaj ima Evropa narode neodvisne od Boga in njegove volje, narode, katerim je narodnost najviša postava, narodna velikost najviši smoter!“

„Toda vže prepogovor veli: v združenji je moč. In tako mo-

rate vendar združenim poedincem, recimo, narodu priznati višo moč in veljavo, kaker jo imajo posamezniki.“

„Prav; le moramo dobro ločiti. Res, v združenji je moč; ko se cel narod združi v dosego kakega smotra, kako mogočen je! Vendar pa združenje ne podeli narodu niti la stnosti niti pravic, ki bi se bistveno razlikovale od onih, ki jih imajo posamezniki.“

„Bistveno? Kako je to razumeti?“

„Bistveno? Po vsem, kar sem doslej rekel, se lahko vgane, v kakem pomenu mislim to. Bistveno pravim, ker dandanes je veliko takih ljudi, ki sicer verujejo v Boga in njegovo večno veljavno postavo, tudi priznajo, da so posamni ljudje v vsem in popolnoma odvisni od Boga in njegovih zapovedi; kaker brž pa spregovorimo o narodu, glej, hoté ga neodvisnega od Boga in njegovih postav. Kar ni dovoljeno poedincem, trdè, da sme narod!

Vzemimo tedaj velikansk narod. Vsi posamniki se združe v en smoter n. pr. v vojsko proti sovražniku. Res, kako silna združena moč, kaka mogočna narodova volja! Toda bomo trdili, da narod še tako silen je vže postal absoluten? Absolutnost tirja neskončnost. Je-li tak narod neskončen? Bodi še tako velik, vendar zložen je iz posamnikov; ako vzameš te od prvega do zadnjega, ne ostane od naroda nič; ravno tako ako vsak posamen v skupnem podjetji odreče svojo moč, svojo voljo, je ob enem vničena vsa narodna moč in volja. Celost sledi naravo posamnih delov; ako so deli končni, je končna tudi celota: narod, dasi šteje tudi sto milijonov poedincev, je vendar končen, končna njegova moč; vse končno se pa mora podvreči volji neskončnega Boga. Enim in istim postavam Božjim, ki vežejo posamne ljudi, se morajo nič manj pokoriti celi narodi v vseh svojih podjetjih.

Priznam sicer — toda le z žalostnim srčem — da so dandanes po Evropi v obče obveljali drugi nazori. Navdihneni od panteističnega idealizma Hegelovega so novodobni proroki narodnostno idejo obožali ter jo oklicali za najviše božanstvo. Slava in korist narodova ima biti najviši zakon in konec vsem težnjam. Brez vsakega ozira na naravno in zgodovinsko pravo se imajo narodi po jeziku združiti. Vsled tega so se v poslednjih časih stare legitimne države siloma rušile, mej njimi najčastitljivša, najpostavniša, namreč rimskih papežev cerkvena država. Vse v imenu narodnostnega malika!“

„Res, lepa teorija! Tedaj, kaker vidim, Vi obsojate celó zedinjeno Italijo, to najvzornišo tvorbo narodnostne ideje! Častiti prijatelj, v tem Vam odločno oporekam. Kaker se zdi, bi bili Vi celó nasprotnik zedinjene Slovenije!“

„Oho, le počasi!“

(Dalje)

O BISTVU CERKVE.

*Pisatelju knjižice „Zur Steuer der Wahrheit“
in pa „Slovanskemu Svetu“ — v obrambo resnice.*

Povod naslednjemu polemičnemu članku je dala knjižica: *Zur Steuer der Wahrheit. Eine Antwort auf die „Verdächtigung des Slavenvolkes der Görzer Metropole“*. Knjižica je ponatisnjena iz dunajskega „Parlamentärja“; v njej se razpravlja znani pastirski list, ki so ga koncem novembra lanskega leta vladike goriške cerkvene pokrajine razposlali svoji duhovščini. S knjižico se je tedaj nameravalo slovensko razumništvo seznaniti z vsebino omenjenega članka iz „Parlamentärja“, ki je po Slovenskem še premalo razširjen, dasi se ga od neke strani na vse kriplje priporoča in vsiluje.

In res, knjižica nam je došla, sami ne vemo, od kod, in sicer brezplačno, za kar se darilem srčno zahvalujemo.

Toda to se ni zdelo še zadosti. „Slovanski Svet“, ki je po novem letu začel izhajati za „Slovanom“, je začel vsebino omenjene knjižice prežvekovati. Se več: mej tem ko Parlamentärjeva brošurica sledi bolj tekst pastirskega lista ter skuša njegove izpeljave po glavnih točkah ovreči, recimo: mej tem ko je brošurica po obliki kritično-polemična, nam „Slovanski Svet“ stakne iz nje vprašanje, kateremu dà vže po naslovu objektivno-načelno pomembnost: „O bistvu cerkve“. Tako se tedaj „Sl. Sv.“ iz ozkih mej polemične kritike dvigne na više, prostejše mesto umstvenodogmatičnega razmotrovanja. Dogmatičnega — pravim, ker gotovo ne bo mogel nihče tajiti, da vprašanje o bistvu cerkve je eminentno dogmatično.

A prav zato smatramo tem bolj za svojo sveto dolžnost z brezimnim „odličnim Slovanom“, pisateljem Parlamentärjevih člankov, kaker tudi posebno sè „Sl. Sv.“ o bistvu cerkve nekaj besed spregovoriti. To vprašanje nam kot katolikom, sosebn v naših časih, globoko sega v dušo in srce, tako da ne moremo, ne smemo biti nemarni, kako se o tem piše slovenskemu občinstvu. Pri tem naj se nam ne zameri, ako izrečemo svoje začudenje, kako to, da ni omenjena brošurica, potem ko je vže pol leta v rokah slovenskega razumništva, nikogar našla, da bi bilo njej spregovoril — vsaj nam ni znano, da bi se bilo kaj takega doslej zgodilo — brošurica pravim, ki krije v sebi toliko krivih nazorov o cerkvi in njenej vstavi, ki večkrat tako perfidno prevrača in zavija besede sv. pisma, ki se tako nespoštljivo zaganja v katoliške škofe in sumiči njihovo delovanje, brošurica, ki je tako pripravna, da obudi

v vernikih nezaupnost do postavnih cerkvenih oblastnikov ter zaseje seme revolucionarnih teženj mej ljudstvo! Ako ni dolžnost konservativnega časništva ozirati se na take proizvode, potem pa res ne vem, čemu je sploh še na svetu.

Da ne bo torej „Slovanski Svet“ mislil, da nam je Slovenem vse, kar nam iz „Parlamentärja“ presaja na slovenska tla, gol evangelij, ali pa, da so njegovi in njegove brošurice dokazi in razlogi absolutna, neovrgljiva resnica, mu hočemo tukaj javno odgovoriti; kot verni katoličani, kot duhovni imamo vsaj toliko pravice kot on govoriti o bistvu sv. cerkve.

Še nekaj, predno začnemo.

Pred vsem o načinu, kako vže več časa sëm liberalno časništvo pri nas ravna z višimi cerkvenimi dostojanstveniki. In to moramo prav tu tem bolj povdariti, čim bolj zapazimo to tudi v brošurici, o kateri govorimo. Sè škofi, z nunciji, ako treba tudi s papežem, se pred občinstvom kar pometa! Sumiči se jih, obrekuje, razvpiva kot sovražnike narodov in njihovega blagra; kliče se jih kar naravnost pred sodišče javnega mnenja, narodnostnega vrhovništva!

Vedite torej, da kot katoliki tako ravnanje z našimi škofi odločno obojamo. Katoliku je škof pravi, duhovni, čeznaravni oče po besedah sv. Pavla: V Kristusu Jezusu po evangeliji sem vas rodil.¹⁾ Zatorej veljajo katoliku besede četrte zapovedi Božje tudi gledè škofa: dolžan mu je spoštovanje, ljubezen, pokorščino nič manj kaker telesnemu očetu. Menim, da četrta zapoved tudi pri vas še velja. Vprašam torej: Kaj boste rekli o sinu, ki svojega očeta javno obrekuje? I dasi bi imel oče res svoje slabosti, dasi bi morda njegova povelja res sinu ne vgajala, ima-li ta pravico očeta po svetu opravljati, podložne mu ljudi proti njemu šuntati?

Škofje niso nikdar in nikaker dolžni odgovarjati svojim podložnim, najmanj pa v javnosti, najmanj v predalih liberalnih časnikov, najmanj malikovalcem narodnostne ideje; oni so odgovorni edino le Bogu v nebesih in rimskemu papežu na zemlji.

Zapomnite si vendar enkrat za vselej ta nauk in ne jemljite slovenskemu ljudstvu iz srca tiste otroške ljubezni in brezmejne vdanosti do viših pastirjev, po kateri se je vedno odlikovalo in se še odlikuje, kaker se lahko prepričate vsak dan.

Neverjetno je dalje, ko bi človek sam ne skusil, kako predrzno, da, nesramno se je zadnji čas začela širiti ideja za grški razkol — tudi mej katoliškimi Slovenci, in sicer ravno od tiste strani, od katere je izšla naša brošura. „Parlamentär“ je prevzel v Avstriji to nalogo, drugi listi za njim, pri Slovencih rajnji „Slovan“, zdaj naslednik mu — „Slovanski Svet“.

Kaj, ali ni nesramno, kar so se ti ljudje postopili pred letom dni? — razposlati na ogled številko „Parlamentärja“, ✓

¹⁾ I. Kor. 4. 15.

kateri so se avstrijski Slovani pregovarjali, naj se odtrgô od Rima, vstanové nacijonalno cerkev, naj prestopé k ruskemu razkolu! S takimi listi, s takimi vabili stopiti pred oči katoliškim duhovnom, pred oči doktorjem sv. pisma, profesorjem bogoslovskih ved! Quo usque tandem — —? Ali res mislite, da bomo jutre, pod klop vrgši določbe rimske Stolice, mladeničem po bogoslovnica začeli razlagati vkaze svete sinode petroburške? Menite, da nam je na r i m s k o-katoliški veri tako malo ali nič, da jo kar čez noč od sebe odvržemo, kaker vmazano srajco, kaker so jo od sebe vrgli vredniki „Parlamentärjevi“? Tedaj se motite. Katoliki smo, r i m s k i katoliki smo, vemo, z a k a j smo; z u m o m i n s r c e m smo! Tudi mi poznamo Ruse in druge Slovane: bratje so nam, toda bratje le po krvi, kot take jih ljubimo; črtimo pa njih zmote, črtimo razkol.

Vedite, da ste s takim drzovitim počenjanjem pri slovenski duhovščini izgubili vse zaupanje, da ona odločno in slovesno protestuje proti takim nakanam: s takimi atentati na našo vest, na našo vero, na našo čast se nam več ne približajte!

Ako nam hočete še kdaj priporočati slovansko rodoljubje, pustite nam pred vsem in vselej neoskrunjen naš najcenejši zaklad, za kateri smo pripravljeni dati kri in življenje, pustite nam — sveto r i m s k o-katoliško vero!

Zdaj pa k stvari —

O bistvu sv. cerkve.

Drzno je vsekako vže to, kako more brošura škofom očitati toliko nevednost o vprašanjih, ki tako bistveno zadevajo cerkev. Čujmo le! Škofje nam v svojem listu podajajo „eine Entwicklung der Anschauungen über das Wesen und die Aufgabe der Kirche, welche der katholischen Lehre fremd sind, ja derselben so ganz und gar widersprechen, dass man sogar die Provenienz des ganzen Rundschreibens in Zweifel zu ziehen berechtigt wäre.....“ (str. 11)

Oni, ki so doktorji bogoslovja, ki so vendar vže nekaj brali in se učili, ki so sami postavljeni za pastirje v katoliški cerkvi, oni nimajo poznati osnovnih postav te cerkve! Ali pa, ako jim nečemo očitati tolike nevednosti, moramo trditi, da poznano rešnico svojeglavno sprevračajo. Vsekako lep poklon!

Vendar poglejmo, kdo se moti, brezimni odlični Slovan v svoji brošuri, ž njim „Slovanski Svet,“ ali pa škofje v svojem listu?

Glavna zmota pisateljeva je, da teorijo o posvetni državi sploh, in posebno še moderne revolucionarne nauke o izviru oblasti, vpotreblja tudi na cerkev in njeno vstavo. Zatorej nahajamo v njegovi razpravi marsikaj, kar je sorodno z nazori re-

formatorjev 16. veka, kaker tudi z naukom o državni oblasti, ki ga je vtemeljil Rousseau.

To stališče je seveda popolnoma napačno. Mej cerkvijo in državo moramo gledè vstave povdariti dvojen bistven razloček. Prvič je cerkev od Boga samega neposredno ustanovljena in njeni glavarji dobè oblast neposredno od Boga samega. Država je le posredna vstanova Božja, in kar se tiče oblasti, je vsaj verjetniši nauk, da se prenese vladarska oblast na dotične osebe od Boga posredno po ljudstvu. (Seveda s tem še ne odobrimo teorije o ljudski visosti, katero je skušal Rousseau vtemeljiti.)

Drugič je vstava sama ali način vladanja (Regierungsform). Ta je v posvetni državi popolnoma odvisna od ljudi samih. Ne tako v cerkvi; tu je tudi vstava določena od Kristusa; tu se ne dá pričakati, kaka ima biti vstava katoliške cerkve: monarhična, aristokratična, demokratična itd. — ona je taka, kaker jo je Jezus Kristus določil: Druge podstave nikdor ne more položiti razen položene (I Kor. 3. 11). Da se torej dobro podučimo o vstavi in sploh o bistvu katoliške cerkve, moramo zajemati iz pozitivnih Božjih virov: iz sv. pisma in cerkvene tradicije. Teorije o državi in njeni oblasti nimajo prav nič vplivati na rešenje tega vprašanja.

*
**

„Slovenci vedó prav dobro, da je cerkev božje delo, da predstavlja celó telo Kristusovo, in da bo Kristus vedno ž njo; ravno zato pa se jim je držati nauka, po katerem je cerkev družba, sestavljena ne samo iz škofov, ampak iz skupne hierarhije in ob jednem iz vseh vernikov. Take družbene zatorej spravljati v nasprotje s kako njeno ločljivo sestavino, s sebnó z verniki, in sicer ne s pojedinci, ampak z narodi in verniki obče“.

Spet :

„Deljenje v zasebnike in nezasebnike bi bilo v cerkvi nenavadno in razžaljivo; kajti cerkev se sestavlja ne samo iz škofov, ampak iz skupne hierarhije, h kateri po svetem pismu vsekar pripadajo mašniki in dijakoni, ob jednem pa tudi iz vernikov, in k temu je dodati, da noben živelj, ki sestavlja cerkev, je brezpraven, temveč imajo duhovniki, katerim je prištevati tudi niže prelate in nižo duhovščino v obče, ravno tako svoja posebna prava, kakor verniki, brez katerih sploh ni misliti cerkve“. — Tako piše „Sl. Sv.“ št. 9. prelagaje iz brošure.

Besede, ki se nam zdé posebne važnosti, smo mi podčrtali.

Res, radi priznamo, kar uči sv. Pavel: cerkev je telo Kristusovo; res, da cerkev je družba sestavljena itd. . . . Toda kaj sklepa pisatelj naše knjižice iz tega? Da take družbe ni spravljati v nasprotje . . . z verniki!

Ne vé li g. pisatelj, da cerkev je družba ne enaka v svojih udih — *societas in aequalis*, v kateri eni vladajo in zapovedujejo, drugi vbogajo. Res sicer, da so to neenakost nekateri tajili; a kdo so bili? Protestantje. In čudno, da so se v potrditev svojega nauka sklicavali na isto mesto I. Petr. II. 9, kakor se sklicava brošura, na mesto, kjer apostelj vernike imenuje: „izvoljeni zarod, kraljevo duhovščino, posvečeno ljudstvo“! Kaj so hoteli s tem dokazati? Nauk, ki ga je cerkev zavrgla kot herezijo; ki ga je Luter proti Emserju takole vtemeljeval: „So sei es vor Zeiten zugegangen, dass in jeglicher Christenstadt, da sie alle gleich geistlich seien, Einer aus ihnen, der Aelteste oder Gelehrteste und Frömmste erwählt worden sei, um ihr Diener, Amtsmann, Pfleger, Hüter im Evangelium und den Sacramenten zu sein, gerade so wie der Bürgermeister in einer Stadt aus einem Haufen gemeiner Bürger erwählt werde.“ Splošno svečeništvo tedaj in enakost mej vsemi verniki — to je jedro Lutrove herezije.

In naš pisatelj čemu navaja Petrove besede? V isto svrho, le da je vse izpeljavanje bolj zvito, kajti Slovencem se vendar ne sme še herezije očitno pridigati.

Poglejmo li stik. Brošura sicer priznava veliki pomen in avtoriteto škofov, kajti znane so besede (Dej. ap. XX. 28), po katerih jih je sv. Duh postavil nad čredo, da bi vladali cerkev. Toda vse je odvisno od tega, kako razumemo besedo „vladati.“ Naša brošura jo razlaga — prav o protestanskem zmislu. Toda, da odvrne vže iz začetka od sebe vsako sumnjo enostranosti, začenja svojo argumentacijo tako-le: „Ali tu vladanje ne pomenja posvetnega vladanja.“ Izvrstno, g. ekseget! Komu bi pa le od daleč prišlo na misel, da je tu govor o posvetnem vladanju? To pripomniti je bilo popolnoma brezpotrebno. Ne, potrebno je bilo vendar-le — Vam, da si tako daste videz objektivnega, resnicoljubnega razlagalca ter s tem tem gotovješe splete kratkovidnega čitatelja.

Ker da noče naš g. pisatelj iz navedenih svetopisemskih besed pobijati le posvetnega vladanja, ampak tudi čisto cerkveno zapovedavno in kaznivno oblast škofov, je očitno iz tega, da mu je „vladati“ toliko, kolikor „pasti“. Pojem „pasti“ pa skuša določiti negativno in indirektno t. j. preidši od škofovske oblasti njej nasproti povdarja besede I. Petr. II. 9. imenujoč verno čredo: kraljevo duhovščino. Kako si imamo po tem misliti vladarsko oblast škofov, ni težko razvideti. Kdo more še govoriti o pravi zapovedni, kaznivni oblasti ško-

fov nasproti kraljevskim podložnikom? Ne, pisatelj sam odločno taji tako oblast, v tem zmislu razlagajoč besede I. Petr. V. 3, po katerih imajo škofje pasti čredo ne kot zapovedniki nad izvoljenci.

Čemu bi sicer tolikokrat povdarjal „posebna prava vernikov (lajikov)“ nasproti škofom? Kaj pa pomenijo besede: „noben živelj, ki sestavlja cerkev, ni brezpraven, temveč imajo duhovniki . . . ravno tako svoja posebna prava, kaker verniki“. Vernikom prisvaja „volilno pravico“, kaker škofom in duhovščini.

In to pravico prisvaja lajikom ne morda iz tega, da jim je od cerkve tu pa tam izjemoma priznana, ampak jo smatra kot pravico samo o sebi jim pristojno. Piše namreč: „Sicer pa so svetni vladarji takisto lajiki, ob enem zakoniti najviši zastopniki narodov (to je teorija Rousseau-ova o državni oblasti, ker po krščanskih načelih so vladarji zastopniki Božji, ne narodov), in torej je poštovati njih merodajni vpliv ne samo na volitve cerkvenih načelnikov, ampak tudi v drugačnih važnih administrativnih zadevah katoliške cerkve, kot posledico (izvod) vernikom ali lajikom pristopnega prava (als Ausfluss der den Gläubigen oder Laien zustehenden Rechte)“. Kaker tedaj po moderni brezbožni teoriji vladarji kot zastopniki narodov od teh samih sprejmó posvetno oblast, isto tako — po izpeljavi naše brošure — preido iz vernega ljudstva cerkvene pravice na vladarje; one so tedaj narodom lastne. Ne vé li g. pisatelj, da se posvetni vladarji na volitve cerkvenih dostojanstvenikov in druge cerkvene zadeve postavno vplivali le vsled koncesij danih jim od rimskih papežev, ki so se poslednja stoletja točno določila posebno po konkordatih? Nikdar in nikoli se ni v katoliški cerkvi kakeršno koli vtikanje posvetnih vladarjev smatralo kot „izvor lajikom pristojne pravice“. Da so si to pravico vladarji večkrat nepostavno prisvajali, kdo bo to tajil? Toda to nič ne dè, vstava cerkvena se ima določiti iz njenega bistva in iz pozitivnih Božjih določb.

In ravno te naš g. pisatelj ali krivo tolmači ali pa po vsem prezira; ker kako bi mogel priti do sklepa: „Deljenje v zasebnike in nezasebnike bi bilo v cerkvi nenavadno in razžaljivo“! In spet: „Take družbe (cerkve) ni spravljati v nasprotje... z verniki“!

To nasprotje, g. pisatelj, in ono deljenje je včinił sam vstavitelj sv. cerkve, Jezus Kristus. To je nasprotje mej učečo in poslušajočo cerkvijo: Učite vse narode — od druge strani: Kdor vas poslušá, mene poslušá, kdor vas ne polušá, mene ne poslušá.. Nasprotje mej gosposdujočo in podložno cerkvijo: Dana mi je vsa oblast... Kaker me je poslal Oče, tako i vas pošljem — od druge strani pa: Kdor cerkve ne poslušá, bodi kaker pogan in mitar.

Nasprotje tudi mej kaznujočo in kazni podvrženo cerkvijo: Hočete li, da pridem sè šibo k vam?

In prav ta učeča, vladujoča, kaznujoča cerkev je, katera se večkrat brez vsakega drugega pridevka imenuje cerkev. Zatorej ima pa ta beseda dva pomena: oži in širši; ako jo rabimo v ožem pomenu, potem lahko ločimo mej cerkvijo in cerkvijo, ter jo po vsej pravici „spravljamo v nasprotje z verniki in z narodi“; ako jo pa vzamemo v širšem zmislu, potem gotovo spadajo k nji nič manj lajiki, kaker škofje in kleriki. Ta pojma je bilo treba g. pisatelju pred vsem dobro pojasniti, potem bi gotovo njegova argumentacija ne bila tako negotova in dvoumna. Potem pač lahko razumemo, koliko resnice je v njegovi trditvi: „da brez vernikov sploh ni misliti cerkve“ — gotovo, cerkve v širšem pomenu: ne, v ožem: da. — Toda v motni vodi se dá vsepošno ribariti!

Zdaj po o deljenji v zasebnike in nezasebnike.

G. pisatelj pripoznava, da je cerkev družba in vendar se spotika o tem deljenji ne vedé, da je ono bistveno pri vsaki družbi.

Kaj so pa zasebniki in nezasebniki v katerikoli družbi? Gotovo isto kar imenujemo: privatni in javni. Javni so pa tisti, ki in vkoliker so nositelji ali izvrševalci najvišje oblasti v družbi, bodisi da jo celo zastopajo ali deloma. Njim nasproti stojé vsi oni, ki niso nikaker deležni više društvene oblasti, ampak se dajo od prvih voditi in vladati v dosego društvenega smotra. Ta razdelitev v zasebnike in nezasebnike je družbi, torej tudi cerkvi, tako bistvena, kaker viša oblast sama in nje nositelji, brez česar nobeno društvo ne more obstati.

To razliko je tudi v cerkvi vtemeljal sam Jezus Kristus ter jo strože določil, nego to nahajamo v vsaki človeški družbi.

Razložil je stvarno mej tem, kar imenujemo klerike in lajike. Kaker priprovedajo evangelisti, je Gos pod izvolil (*ἀνέδειξε* Luk. X.) tudi drugih dva in sedemdeset učencev, kaker dvanajst aposteljev. Zatorej prepusté enajsteri po vnebohodu Kristusovem Njemu samenu, naj po kocki razodene, katerega iz mej dveh hoče za apostelja. (Dej. ap. I. 24 ss.)

Ta izvolitev nekaterih je pa po nauku sv. pisma ločenje od drugega ljudstva ter poklic k Gospodu. Sv. Duh tako veli: Odločite mi Barnabo in Pavla za delo, za katero sem ju izvolil (*προσκέλημαι*) torej prav za prav: bližek sebi poklical). Zatorej se pa sv. Pavel smatra kot „ločenega za evangelij Božji;“ *ἀφορισμένος, ὀρίζω* naredim ὄρον t. j. mejo, omejim, *ἀπό* omeje ločim kaj od drugega): tako je tedaj mej onimi, ki so poklicani od Gospoda in mej drugim ljudstvom meja, postavljena od Boga samega.

Res je sicer, kar pravi brošura, da só škofje deli narodov, iz

česar nadalje sklepa, da se jih ne sme spravljeti v nasprotje z narodi. Toda: *distinguo* tudi tukaj. Kot ljudje, po naravnem rojstvu so deli narodov, kot škofje so kaker apostelji ločeni od narodov, povzdignjeni nad nje. Ta znak, po katerem se duhoven loči od neduhovna, se vtisne v zakramentu mašniškega posvečenja. Ne vé li g. pisatelj, da škofom, kaker duhovnom veljajo besede: „Čuj... ter pozabi ljudstva svojega in hiše očeta svojega“ (Ps. XLV. 11.)?

Zatorej pa kot taki t. j. kot poklicani od Kristusa ter sprejeti v Njegovo službo, izvršujejo Njegova povelja, ne pa narodov, delujejo v Njegovem imenu, z Njegovo oblastjo, ne pa narodov.

Toda ostanimo še pri besedah: zasebniki in nezasebniki. Zasebniki so po temtakem neduhovni, recimo lajiki; nezasebniki so pa duhovni ali bolje kleriki v najširšem pomenu. Skupino vseh nezasebnikov v cerkvi imenujemo sploh hierarhijo, ter jej prisvajamo posebne pravice in oblast nad zasebniki.

Ne le da je Kristus klerike ločil od lajikov, ampak podelil jim je tudi posebno oblast, katere lajiki nimajo. Ta oblast je pa dvojna: *potestas ordinis* in *potestas iurisdictionis*; vsled tega je tudi dvojna hierarhija: *ordinis* in *iurisdictionis*. Kristus je namreč, vstanovivši cerkev, hotel, da bodo ljudje vzivali po nji duhovne dobrote, drugič, da bode dobro vladana. V prvi smoter je stvaril oblast duhovniškega reda — *ordinis potestatem*, v drugi pa oblast cerkvenega vladarstva — *iurisdictionis* ali *regiminis*.

K hierarhiji *ordinis* spadajo škofje, mašniki in drugi cerkveni služabniki, da so li dosegli enega ali več nižih redov. Kot taki so skupno ločeni od vernikov, zakrament mašniškega posvečenja, katerega polnost imajo škofje, jih namreč vsposobi za deljenje in vpravljanje svetih skrivnosti. Tega pa naša brošura ne vé ali noče vedeti, ker povsod stavlja duhovščino gledè pravic in oblasti v eno in isto vrsto z verniki.

Drugič smo rekli, da je v cerkvi tudi hierarhija *iurisdictionis* ali *regiminis*; in to moramo proti g. pisatelju naše brošure odločno povdarjati, ker tudi to razliko popolnoma prezira, da čitatelja leže slepi.

Spotika se namreč o besedah, ki se nahajajo v škofovskem listu: „das sich Private, mögen diese dann Priester oder Laien sein, in eine Sache mengen, die ihrer Competenz und Berufssphäre doch so ganz entrückt ist.“ Češ, s temi besedami hoté škofje trditi, da spadajo le oni k cerkvi, mej tem ko stojé verniki in tudi duhovni in kleriki nižih redov zunaj cerkve! V istem stiku dalje povdarja, da ni nobena sestava cerkvena brezpravna.

Duhovniška oblast človeka le notranje vsposobi

vernemu ljudstvu zakramente deliti in Božjo službo opravljati; ne vsakdo, ki je v duhovna posvečen, ima vže pravico duhovniška opravila zvenanje in javno izvrševati; v to mora biti še posebno poslan in pooblaščen; kaker mora učitelj, ki je po izpitu sicer priznan kot sposoben za učiteljstvo, še čakati, da ga viša oblast imenuje tej ali onej šoli, tem ali onim učencem. To pooblaščenje se pa v cerkvi zgodi po oblasti, ki jo imenujemo iurisdictionis ali regiminis. Ta je tedaj tista vladarstvena oblast, ki rekel bi, človeka v ena nje vsposobi vpravljati duhovna opravila, kaker posvečenje notranje, oblast, ki mu podeli pravico javnosti, naredé ga tako rekoč javnega vradnika v cerkvi, ker mu odkaže sirši ali oži krog, vkaterem ima izvrševati duhovno službo. Isto tako spada v področje jurisdikcije vse, kar zadeva venanje, javno življenje cerkveno, pred vsem liturgija, ki ni nič drugega kaker posebna oblika Božje službe, ki se javno pred krščanskim ljudstvom opravlja.

Nositelji in izvršitelji cerkvene jurisdikcije so pa le rimski papež in škofje. Rimski papež ima sploh vso vrhovno oblast v cerkvi; vsled te on odkaže škofom to ali ono pokrajino, da vladajo vernike in vso nižo duhovščino. Nizi od škofov imajo le del škofovske jurisdikcije, toda to le koliker je dobé od prvih in v popolni odvisnosti od njih.

Ali so tedaj škofje na gore navedenem mestu svojega lista po pravici trdili, da nimajo zasebniki se vtikati v reč, ki ne spada v njihovo področje in da so tu zasebnikom prišteli tudi duhovne? Popolnoma po pravici. Tista reč namreč, o kateri govoré, zadeva jezik v Božji službi, torej liturgijo; liturgija pa spada v venanje, javno vpravo cerkveno, in kot taka je predmet cerkvene jurisdikcije; ta pa je omejena na papeža in škofo, tako da kot nositelji jurisdikcije škofje stojé kot nezasebniki ali javni vladatelji nasproti ne le lajikom, ampak tudi duhovnom kot zasebnikom kaker gledé o duhovniški oblasti — ordinis — duhovni sé škofi vred nasproti stojé lajikom. Prišteva je torej duhovne zasebnikom niso hoteli škofje nikar trditi, da je le v njih cerkev, ter da so duhovni zunaj nje.

Toda g. pisatelj se na vse kriplje trudi, kako bi to bistveno, od Boga samega vrtemeljeno razliko v cerkveni hierarhiji zatajil. Ker vže ne more z enim mahom vozla preseči, skuša po svoje razlagati in zavijati nekatera mesta iz sv. pisma; povsod namerava kar moč zravnati razliko mej vladajočo in podložno cerkvijo, deloma s tem, da pomanjšuje škofovsko oblast, deloma, da povikšuje „pravice“ lajikov in nižega duhovstva.

Mej drugim se je oklenil besede „pasti“ (cerkev Božjo), katera stoji v grškem izvirniku na mesto „regere“, češ, pasti je vendar vse drugo kot vladati. Tako bi tedaj iz te besede rad

izvel, da škofovska oblast nad verniki ni zapovedna ali vladarska — v to tudi povdarja besede iz I Petr: ne kot zapovedniki nad izvoljenci — ampak le bolj nekako nadzorstvo v prid javnega reda, tako nekako, kakor je po teoriji Rouseau-ovih pristašev vladar le prvi vradni državljani; škofje so le starejši ali sostarejši; čredi ne zapovedniki, ampak „vzor“.

Vzemimo torej besedo „pasti,“ katera se res ima brati na dotičnem mestu po originalnem: ποιμαίνειν.

(Dalje.)

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V postu spisal za post

Tone od Kala.

Gospod vrednik! Pred vsem nekoliko besed z Vami. Meni nič tebi nič Vam kar čez noč pade v misel izdajati nov list! In pa kake stroke list! Mislite li, da Vam bodo filozofični in kritični sestavki kar iz zraka letali na vredniško mizo! Žalibog, da ni tako. O tem se menda prepričujete vže prve dni svojega viševredniškega dostojanstva. Zatorej pa nujno trkate pri slovenskih razumnikih, da bi si našli sotrudnikov. Ha!

Tudi mene je došla ta čast. Gospod vrednik, kdo Vam je pa povedal, da jaz sploh bivam na tej revni zemlji? In kar naravnost vabiti me k takemu veleimernemu podjetju, za kakeršno vsaj Vi smatrate svoj list! Jaz sem sicer vže nekaj slišal o Vas, saj ste nedavno dovolj rogovilili, da ni bilo moč na daleč okrog spati. A ravno tako je treba, predno spregovorimo resno besedo, da tudi Vi mene vsaj nekoliko spoznate ter razsodite, ali Vam bo mogoče z menoj shajati. Clara pacta, boni amici!

Da Vas koj vpeljem v najskrivniši kot svojega bistva. Veste, kaj me najbolj plaši v Vašem vabilu? Povdarjate, da hočete načelno razpravljati razna dnevna vprašanja, gotovo torej tudi — politična; da, celo obljubljate, da hočete koj pričeti s političnimi razgovori. Vedite torej, da jaz proti vsej politiki odločno in za vselej protestujem. Akoravno ste mi — če sem Vas dobro razumel — odmenili v listu zadnji prostor (kar se pravi v zlogu naših političnih dnevnikov „pod vrsto“, kjer se shajajo humoristi, novelisti, pesniki, sploh „listkarji“, da preženo bravec hude duhove, katere so jim prirotili sleparski politiki nad vrsto) — tedaj prostor, kamor je zapert vhod političnim pošastim, vendar pazite, da ne

boste tudi nad vrsto preveč rogovilili s politiko, ker drugače Vas znam vsak hip pustiti na cedilu; da bi pa jaz sam kaj mešal v Vaš politični lonec, tega ne pričakujte na vekoma. In puncto politicae se ne srečava nikdar!

Hočete pa vedeti za metafizičen vzrok, zakaj mi je politika tako zoprna? Evo Vam ga!

Hab' ich des Menschen Kern erst untersucht,
So weiss ich sein Wollen und sein Handeln.

Tako nekako peva nekje Schiller. Stvarjen nisem politik, moje bistvo je vseskoz nepolitiško!

Da resnično nisem rojen za politiko, bi, gospod vrednik, spoznali vže o prvem pogledu, ko bi bili kdaj tako srečni, da bi me dobili pred oči; pač niste še videli na zemlji tako idealnega obraza. Mislite si li katero tistih angeljskih glav, ki jih je znal Raffael tako nebeško divno slikati. Pa kaj še to!

Idealistična natura vsem, gospod vrednik, pešniska natura, ki živi

O petji ko tič!

Kaj mi je za tisto suhoparno, koristolovno politiko, ki viših idealov ne pozna, kaker: do, ut des!

Le dvoje dokazov iz mojih otročjih let. Bil sem pobalin, pet ali šest let star. Ravno sem bil dobil nov jopič in sem se v njem prvič pokazal v vasi. Kar stopi pred me Janez Fabetov: „Tonček, jaz vem za mlade tičke; mi daš jopič, ti pokažem, kje so? Koj slečem jopič ter mu ga dam brez pomisleka: „Na!“ Da sem le vedel za tičje gnezdo, sem bil srečen; vsako jutro sem hodil od daleč gledat — drobno ptičice, da se je veselilo moje nežno srčice.

Zatorej sem pa tudi v posvetnih rečeh tako nezveden. Nikdar niste videli pri meni, gospod vrednik, kakih zapiskov ali računov o prihodkih ali vsakdanjih stroških, še manj seveda o obrestih ali celó kapitalih; soštrevati in množiti nisem znal nikdar, pač pa deliti; v moji bilanci je vedno minus; še možnje ne najdete pri meni.

Še eno. Ko sva z Janezom Petrovim — bilo je še v predšolski dobi, — ko sva tedaj z Petrovim Janezom (vže spet Janez, ne zam. erite, gospod vrednik, saj tudi jaz in Vi sva istega imena, le da sem jaz Anton Padovanski, Vi pa menda Puščavnik ali vsaj duhovno soroden ste onemu Samotarju, ki se je začel poslednji čas tako pridno oglašati) ko sva z Janezom Petrovim krave pasla, tedaj me je speljal, da sva začela igrati. V kratkem me je opeharil za osem novcev, katere sem mu seveda dolžan ostal — za tisto dobo gotovo ogromen dolg. Še se spominam, kako me je tolažil, da pojdeva na jesen v šolo ter bova enkrat gospoda. Vse to se je

spolnilo — a jaz sem še vedno tisti, ki sem bil. Ex puero disce virum.

Tak sem, gospod vrednik. Zdaj pa razsodite, ali sem sploh za kako rabo na tem svetu. Iz vsega, kar sem Vam tukaj sčencal, pač lahko razvidite, da sem najmanj sposoben za list, kaker ste ga vi ustanovili, list visokih misli, a treznih, kratkih besed.

Zatorej sem pa vže sklenil, kar odkloniti se Vam ter prav pristréno zahvaliti se za laskavo povabilo.

Kar mi naenkrat — blagor mu, kdor ima dober spomin — na misel pride podoba dolgo vže pozabljena, podoba iz otročjih let, mož, kateremu smo takrat rekali Miha Cencelj. To je bila za nas otročaje znamenita prikazen! „Miha Cencelj gre!“ — kričali smo in tekali okoli, ko se je bližal vasi. Prav rad je plesal Miha Cencelj, posebno ko mu je spiritus alkohol pete podžgal. To smo tudi mi dobro vedeli. Bilo je enkrat na veliko sredo, ko smo ga prekričali, da nam je začel plesati. Še zdaj vem, koliko sem jim za to slišal, od matere; do poznega večera me ni bilo domov od samega strahu.

Ta Miha Cencelj, gospod vrednik, mi je oživel v spominu, kaker da bi vstal iz groba. Razcapan je bil, bos, užgan od solnca, a pri vsem tem oko globoko, cel izraz duhovit, prav tak je bil, kaker tisti žganjarski Zaboje pri Gospodu Mirodolskem.

Otročaju se mi je zdel veseljak Miha Cencelj; zdaj pa, ko se ga domislim, vzdihnem kot umen možak pomilovaje za njim: eine verunglückte Existenz!

Pod njegovimi razvalinami bi se znalo marsikaj spominskega najti — tako sem rekel.

Šel sem iskat. Pozvedel sem, da je Miha Cencelj včakal visoko starost. Čudno je to, da se mu je zadnja leta obudilo strastno veselje do potovanja. Kar gnalo ga je siloma spod strehe, kaker večnega Juda. Ko so se mu pete zbrusile, si je omislil velikansho hoduljo s tremi podstavki ter je po tej prepotoval vso Slovenijo. Pripomniti mi je le, da Miha Cencelj ni nikdar prekoračil slovenskih mej, ker je bil vrl domoljub in je zato želel, da bi mu kosti počivale v domači zemlji.

Toda Miha Cencelj ni zastoj potoval; reklo se mi je, da je vse pridno opazoval ter si tudi marsikaj napisal. V to je vzel vsakikrat listek, katerega je od spredej in zadej popisal ter vrgel ga v koš, ki je bil vedno obešen na vrh hodulje.

Ker ga poslednja leta nikdo ni več videl brez hodulje, zljajali so mu Hodulja, in ker je imel razen ime na Miha tudi drugo, katero je dobil po krstnem botru, namreč Štefan, je poslednjič svet popolnoma zabil na nekdanjega Miho Cencelja; govorilo se je le še o Štefanu Hodulji. Vse to sem zvedel od priletnega moža, ki mi je še marsikaj zanimivega pripovedal o tem čudnem možu. Tudi, da je bil nekdanj v črnih šolah in so ga sploh imeli za učenega.

Bog ve, sem si mislil, ali bi se moglo še kaj najti od njegove zapuščine. Vmrl je bil doma pred tremi leti. Obiščem njegovo staro sestro in ta mi privleče iz stare skrinje, čudo! — Hoduljin koš skoro napolnjen s popisanimi listki.

Hevreka! sem vskliknil. Gospod vrednik, to bo za Vas! Oprostite tedaj, da jaz pripoznavši svojo nezmožnost, vmolknem; govori naj star, izkušen mož, govori naj — Štefan Hodulja. Jaz pa se omejim na to, da bom tu pa tam, kjer je njegov govor prekratek in nejasen, posebno proti koncu listov, ko mu je navadno zmanjkavalo prostora, v vsej ponižnosti skušal dopolniti misli, ki jih ni sicer izrazil s črko, a se dajo mej vrstami tako jasno brati. Vse je njegovo: glava, srce, tudi noge; le jermena mu bom privezaval.

Moram pa kot izdajatelj njegovih listov še dostaviti, da je Štefan imel navado niže, vsakdanje izkušnje zapisavati stojé na najnižji stopinji svoje hodulje; potem se je navadno povzdignil na drugo višo stopinjo, da bi od tod konkretne posamne reči primerjal, odmišljal ter više resnice zaključaval; slednjič se je tu pa tam celó povspel na tretjo stopinjo, da bi s tega najvišega stališča še enkrat premotril vso nižo snov ter vse speljal do najenotniših metafizičnih principov ko globoko misleč filozof!

Potemtakem ima vsak njegov list dve, oziroma tri poglavja: prvo je zgodovinsko, drugo logično, tretje metafizično. Začetek je skoro povsod burkast, vesel, sreda resna, konec grozeč, pridigarisk.

Se nekaj. Gospod vrednik, morda boste debelo gledali, kaj to pomeni: v pustu za post. Hvala Bogu, post smo vže zdavna prestali in tudi ne zdihujemo kaj posebno po njem! Toda, gospod vrednik, ne smete vendar bese^d tako vzeti, kakor stojé. Po mojem mnenju je Evropa — in menda tudi mi Slovenci — več let vganjala pustne burke, zdaj pa nas boli glava; postimo se, in joj, sam Bog ve, kdaj nam prejde ta post, kdaj nam napoči dan vstajenja — velika noč.

Postni čas je čas premišljevanja. Vzemimo torej ter pridno prebirajmo listke iz Hoduljine zapuščine, našli bomo zapisane lastne grehe. Mogoče vendar, da se eden ali drug iz nas še strezne.

Prvi list.

Bilo je meseca julija 187.. Potoval sem po Dolenjem Krasu. Pasji dan, tako da se je proti poldne vročina vže komaj prenašala. Vendar sem videl na desno in levo po travnikih polno kosev in ževk.

Da bi si malo pot obrisal in se spočil, vkrenem jo s ceste na senožet pod košat hrast. Naslonim se s hoduljo na deblo tako, da mi je bila glava na pol skrita v vejah. Do zdaj nisem zapazil ne-

koga, ki je zdolej v travi ležal; vse okoli je bilo odprtih knjig, časnikov in listov. Nekaj korakov proč je ležala kosa z oslo in osolnikom.

„Ne zamerite, prijatelj, da sem slučajno sem zašel.“

Še le moj glas ga predrami iz globokih misli; nekoliko preplašen vstane in vprè v me oči.

Videlo se je, da sem si sè svojim čistim in pravilnim govorom na prvi mah pridobil njegovo simpatijo,

„Ne opravičujte se, na mojem zemljišči ste.“

„Žal, da Vas motim pri Vašem delu! Ali smem vedeti, s čim se bavite?“

„Vsak čas ima svoje potrebe, vsak kaj posebnega zahteva od nas. Glejte, bili so časi, ko kmet ni imel druge pravice kaker graščaku robotiti. Od ranega jutra do poznega večera bil je privezan na njivo. Vednosti in umetnije so se le v ozkih celicah samostanskih gojile; bornemu težaku bil je vstop v svetišče divnih muz zaprt. Toda tempora mutantur. Napočila je zarija novega dne. Srednjeveške tmine ginevajo, in blagodejno solnce vsesplošne prosvete prodira do najnižih, do sedaj zanemarjenih stanov. Kmet in delavec stopata na dan, plaha se vmika gospoda. — Sčim se bavim? Glejte no, saj mora tudi kraški kmet imeti v javnih listih svojega zastopnika. Da Vam naravnost povem: jaz sem vže pet let dopisnik tedniku, ki izhaja v..... Res, čudno se mi zdi, da me ne poznate?“

„Kako se pa podpisujete?“

„Kraški kmet.“

„Kraški kmet? Vsekako, če me spomin ne moti, sem vže bral Vaše dopise. Ali niste iz..... iz.....“

„No, iz, iz! — iz Opačega sela sem; ta je lepa!“

„Tedaj dopisnik iz Opačega sela!“

„Da, tako je.“

„In zdaj zgotavljate spet nov dopis? Kaker vidim, ste vže nekaj zložili. Zanimalo bi me videti prvi začetek Vašega truda.“

„Izvolite brati.“

Dá mi list. Berem:

„V Opačemselu. 20. jun. (Izv. dop.). Sprejmi predrag.... te vrstije. Trda kmetiška pest jih je pisala. Toda ravno te naj svedoči inozemcem, da slovenski kmet, dočim je rojen na skalnatih kraških tleh, vendar ne zna le trdo drevo, ampak tudi lahko pero sukati. Najslajšega veselja vtriplje srce videčemu, kako raste tudi v priprostem narodu zanimanje za obče človeške ter narodno-gospodarstvene in socialno-politične zadeve. Toda i vede se v nas ne zanemarjajo. Sprejmi danes, predrag.... v svoje predale jeziko-sloven donesek. Res sicer, da Opačeselo ni Dunaj ali Pariz, vendar pa poštena slovenska, kraška vas. Večkrat sem vže tuhtal, od kod bi se dalo izvesti to ime.“

Do tu dopis.

„Kaker vidim, mislite tedaj etimologično razložiti Opačeselo.“

„Upam, da pojde. Pred vsem moram opaziti, da izgovarja naš narod: Opačeselo, ne pa Opačeselo; ta ó je pa nastal iz tj. Do tu sem prišel ali dalje ne morem. Opatje bi prišlo iz opat, toda besede opat ne najdem v svojem slovarji.“

„No, pomagam Vam jaz iz zadrege. Opati so bili nekda in so še viši menihi, ki imajo v oblasti velike samostane, sami učeni gospodje. Kaker tedaj kaže ime, je bila Vaša vas v srednjem veku imenitna meniška naselbina in so imeli pri Vas svoj sedež opatje; ali pa se je porodilo iz Vas toliko imenitnih opatov, da so naredili vsled tega vaši vasi ime Opačeselo. Vsekako je ta izpeljava zanimiva in častna za Vas. Sicer pa menim, da nimate nikaker pravice tožiti srednji vek, ko so bile, kaker ste rekli, vede in umetnije zaklenjene mej ozke meniške celice; kaker se zdi, so bile vse kraške muze več stoletij zaprte v Opačeselu.“

„Vsaj mene kot Opačeselca žene neka neprestana sila po znatnostih. Vsako uro bi se rad kaj novega navadil. To dovolj jasno kaže, da je tudi kmet poklican gojit vede; še le v našem prosvitljenem veku se je spoznala ta resnica. Vede postajajo od dne do dne bolj demokratične. Kmetov glas se sliši vže po javnih zborih, odmeva se posebno po časnikih. Hvala našemu časništvu, da vedno boljše umeva nalogo demokratično-literalnega apostolata. To seveda zahteva od nas razumnikov na kmetih marsikako žrtev.“

„Koliko časa potrebujete, da zgotovite en dopis?“

„Tega zdelujem vže tri dni, še dva tedna, in upam, da bo dokončan. Svet, mislim, da bo s hvaležnim srcem zabeležil moje literalne zasluge in Opačeselo se bo v prihodnje gotovo bralo vvrščeno v leksikih mej druga slavna geografična in zgodovinska imena.“

Mej temi in drugimi pogovori je čas potekel in bilo je vže tri in pol popoldne.

Slednjič, ko sem zapazil, da mu besede prihajajo redkejše, ko se je imela izprazniti mu jezikoslovna in znanstvena zakladnica, sem ga rešil.....

Poslovim se.

Zdaj se še le spomni, da ima danes najetih dvanajst koscev. Gre pogledat za njimi. Najde jih, da še vsi spijo. Kraševci imajo namreč navado, da po kosilu v senci malo zadremljejo. Če ni gospodarja pri njih, se rado zgodi, da podaljšajo za eno ali dve uri sladki sen.

Napotil sem se dalje proti Opačemu selu.....

Odkar je hotel prvi človek v raji z enim samim vgrizom v prepovedani sad enkrat za vselej spoznati vse dobro in slabo, se je vednost sè zemlje vmaknila v nebeške višine ter se zakrila v temno meglo. Le redki so, ki se morejo povspeti po vrtoglavih strminah do svetišča, kjer kraljuje ta nebeška hči. Ti so tisti srečni,

izvoljeni, katerim je Bog podelil v to posebne zmožnosti in imajo trdno voljo v težavnem delu vstrajati. Pravih učenjakov je le malo. Za vso drugo ogromno množico velja sodba Stvarnikova: „V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh... Z velikim delom boš od nje (zemlje) živel vse dni svojega življenja.“ *Φιλοσοφείν . . . τὸ πλῆθος ἀδύνατον εἶναι* — je rekel Platon (de republ. VI. 89). Kmet-filozof, kmet-učenjak, so pojmi, ki se po naravni in božji naredbi ne dajo, ne smejo družiti. Kdor hoče kmeta pofilozofiti, ga odtegne poklicu, kateremu ima živeti, mu spodmakne realna tla, da preje ali pozneje telebi iz visočine. Veda ne razodene svojih zakladov nego onim, katere jej je nebo zaročilo. Vsem drugim pokaže le zunanje lice. Površno znanje pa napihne, prevzame. Učen kmet, prevzeten kmet. A superbi a rustica, libera nos, Domine!

Kriva je vzgoja, ki ne namerja drugega, kaker napolniti mladini po ljudskih šolah glavo z vso mogočo znanstveno snovjo, češ, tem boljše bo človeštvo, čim bolj bo učeno. Na krivi poti so pa v tem oziru tudi časniki, ki odpirajo svoje predale kmetiškim dopisovavcem, politikom, pesnikom, humoristom! A literis rusticis, libera nos, Domine! A politica rustica, libera nos, Domine!

Res, človek ne vé, ali bi se smejal ali pomiloval; studi se pa vsekako, studi se do grla omikancu brati kmetiško filozofijo. Štokrat preplete fraze, skupaj znesene od vseh štirih vetrov! Najviši pojmi, najčastitljive besede, ki imajo zgodovino celih knjig, morajo zakrivati najabotnišo plitvost, vmazana kmetova roka vse onesnaži. Preveliko poobčenje ved je njihovo onečaščenje, poplitvenje, ki mora konečno privedi do njihovega zaničevanja. Da ne govorim o gmotnih gospodarstvenih zleh. Propad našega kmetijstva se ima deloma pripisati temu, da se je dandanes začel kmet baviti z rečmi, za katere ni bil, ni, in ne bo, da se mu obuja želja po učenjaški, celo po pisateljski slavi, da pri tem jame zanemarjati to, za kar edino je.

Hočemo pa s tem kmetu morda zapreti pot do prave omike?

Ne, marveč druga je učenost, druga filozofija, h kateri je poklicana velika množica. Ta je filozofija sv. vere; filozofija od ene strani veliko viša, neskončno viša od katerekoli, od druge strani pa tako priprosta, tako človeška, kaker nobena druga.

Čemu še treba kmetu toliko vedeti, potem ko pozna katekizem, potem ko ga je sam Božji Sin podučil o najviših vprašanih časnega in večnega življenja; vprašanih, katerih ni mogel ni Platon ni Aristotel rešiti? O da bi se le poskušalo prostaka dobro vtrditi v verskih resnicah, napeljati ga k vestnemu izpolnovanju krščanskih dolžnosti! Ena sama zapoved: Delaj šest dni, sedmi dan pa počivaj in moli — dejansko vpeljana v življenje, bi v kratkem rešila vsaj dve tretjini grozečega socialnega vprašanja.

In ta vera, kako dobro, blažilno vpliva na človeka; ne da bi se po njej prevzel, ker ona podvrže razum viši avtoriteti, ona je

vadnica prave ponižnosti, ona gojiteljica pokorščine do postavne oblasti. Kmeta, dninarja odvracati od vere ter polniti mu glavo s puhlim znanstvenim balastom, je isto kar odtujevati ga oblasti od Boga postavljeni, odgojevati ga za revolucijo, anarhijo.

Ako pa hočemo Slovenci kmetu razširiti tudi znanstveno obzorje, skrbimo, da pridno bere knjige sv. Mohorja. Tu najde dovolj zgodovinskega, gospodarstvenega, leposlovnega in karkoli ga more koristno zanimati. Sveto pa nam bodi vedno: Pišim o razumniki, kmet pa naj se uči, naj bere; ne pa narobe!

Slovstvo.

POEZIJE. II. S. GREGORČIČ.

V Ljubljani 1888.

Kogar le količkaj zanimlje slovstveno gibanje na Slovenskem, je željno pričakoval II. zvezka Gregorčičevih poezij, kateri se nam je napovedal vže pred več meseci. Slednjič nam je vendar došel.

Prebrali smo ga z velikim zanimanjem od konca do kraja. Ne kaker da bi morda iskali v njem veliko novega — vedeli smo, da nam prinese pesni, ki smo jih zadnja leta večinoma vže brali tu pa tam po slovenskih listih — vendar cvetice zbrane v šopek in povezane z modrim trakom oko bolj mikajo, močneje diše.

Vsekako je II. zvezek Gregorčičevih poezij najznamenitiša prikazen na pesniškem polju slovenskem od tistega časa, ko je s prvim zvezkom svojih pesniških plodov stopil pred občinstvo. A tem boljše dé človeku, ko dobi v roko tako knjižico, o kateri je vže preje bil prepričan, da mu prinese spet nekaj, kar imenujemo pravo poezijo; saj te poželi tolikokrat človeško srce, ki si tako rado zajema hrane iz poezije, kakor um iz znanstva. In pa še le v tem železnem, prozajičnem 19. veku, kdo ne čuti od časa do časa potrebe vsaj za kako uro odložiti breme morečih skrbi ter spet duha in srce si poživiti o čarobnih glasovih pesnika-proroka, pesnika-tolažnika?

Ker da je Gregorčič pesnik v besede pravem in polnem pomenu, je vendar dognana reč.

Pesnik — po milosti Božji, ne po lastni domišljivosti, niti po milosti ljudi. Gregorčiču ni pač treba beračiti pri nikomer za lavorov venec. Dal mu ga je Stvarnik, ki deli talente, kaker mu ljubo.

Poeta nascitur — pesnik po naravi — je Gregorčič!

Od tod tista lehkobna neprisiljenost, katera nam tako jasno priča, da pesnik pesni ni koval, ampak so se mu izvlivale iz srca; od tod tista psihologična vsporedba misli in čutov, od tod priprostost v besedi in zlogu, ki daje poezijam toliko poljudnost; tolika spretnost, izvirnost v prisposodabljanji viših idej s čutnimi prikaznimi, od tod oživljanje mrtve narave s človeškim duhom — vse to lastnosti pravega pesnika, toda lastnosti, ki se ne dajo priučiti, da bi se kdo trudil tudi celo dolgo življenje.

Le dva ali tri vzglede!

Kako ima pesnik privspodabljati, kako ima prosto-narodno, in vendar vzvišeno in plemenito učiti, kaže nam peesnea „Prstan,“ res povse klasična. Nevesta si v dan pred poroko ogleduje zlati prstan:

Obroček drobni, svetla stvar,
Ki skôval te mi je zlatár,
Kako se jasno mi blestiš
In glasno k sreču govoriš!

Že jutri te nosila bom,
Ko pred oltar stopila bom

Pomembe polni ti simbol,
Spremnik mi skoz radóst in bol. — Str. 105 s.

Pač iz tako neznatne reči, kaker je prstan, kako ti genij pesnikov pojasnuje prihodno zakonsko življenje, kake zlate nauke daje nevesti v novi stan! Ne pa, da bi čitatelja z dolgočasnim moralizovanjem vtudil: nevesta sama bere vse to iz prstna; a tudi to kako živo, kako čvrsto! Pesnikov zlog je res podoben nikdar mirujočim valovčkom gorskega potoka, ki, prevračaje se po belem skalovji, tako prijetno žvrče. V vsaki kitici pesnik menja zlog: iz sedanjosti prehaja v prihodnost, iz prihodnosti se vrača v sedanjost; zdaj modruje, zdaj vprašuje; zdaj zabava bolj domišljijo, zdaj govori k razumu, zdaj se obrne na voljo: nikjer ne obstoji na mestu. Pravi umetnik, dobro ume, da lepota se ima javljati kot enota v mnogovrstnosti. A ravno tako dobro pozna tudi temeljni zakon slovesnih umetnosti: sè številom kitic raste i praktična pomembnost, raste mik pesni: v začetku prevladuje nazornost, v sredji umstvenost, proti koncu voljino nagibanje, ki se sicer vže prej javlja, ki pa vendar še le v zadnjih dveh kiticah prikipi do trdnega sklepa; da, v zadnji do slovesne prisege, ki obsega čas in večnost, prisege, ki velja idealu zakona — enega in nerazvezljivega:

Če kateri prstan kdaj se strè,
To drug pač bo, moj prstan ne;
Če moj pa ima biti strt,
Ne strè ga drug nihčè ko smrt! — Str. 107.

Nedosegljiv je pa naš pesnik v slikanji srca in njegovega skrivnostnega življenja. Postoj ž njim „Pri jezcu“ ob reki, kako naravno, kako bujno in živo ti tu popiše šumenje in bobnenje besnečih valov!

Ta voda srdita
Vsa v kaplje in pene in prah je razbita;
In solnca nebeškega svit
Po prahu, po penah, po kapljah razlit
Na tisoče solnčnih se praškov drobi,
Iz njih tisočerno iskri!

— — — —

Toda:

Pod jezom bo konec nemira:
Tam doli razperšena voda se zbira,
Razdrôbljeni žarki spet zlijajo se.
Kakó iz valov tam smehljá se nebó
In solnce žareče

— — — —

Temu jezcu, tej reki, kaj je podobno? Čuj!

Ko v té se oziram, se zdi mi, oj reka,
Da gledam življenje, osodo človeka,
Človeško srcé.

Njegovo slast in strast in gorjé! — Str. 70. s.

Kako ti, čitatelj, ta pesen razkrije tvoje bistvo, kako ti posveti v najskrivniše kote tvojega srca. Da, zreč v besneče valovje na jezcu gledaš strmé divjanje lastnih strasti; toda obrnivši oko v reko pod jezom in vidé,

Kako je tam doli vse mehko,
Kako mirno,

srčno poželiš tisti mir, o katerem peva naš pesnik, da;

Le v jasnem valovji pokojnega srca

Prekrasno nebo vesoljno se zrca

le Kako dobro pozna Gregorčič človeško srcé! Beri le pesnico;
„Ne plakaj!“

Ni hujšega gorjá na sveti
Kot so zadúšene solzé;
Ko jim na dan ni dano vreti,
Pekoče padajo v srcé.

In spet:

En gorek rek — srcé odpré,
En ljub pogled — srcé se vžgé;
En hud pogled — srcé mrjé,

En trd izrek — srcé se strè. . . . Str. 148.

O resničnosti teh besed, a ravno tako tudi o umetnijski lepoti in dovršnosti te kitice bi se pač dala napisati cela kljiga!

Da, Gregorčiča po vsej pravici imenujemo pesnika — človeškega srca.

Tudi zdravega, krepkega humorja ne pogrešamo pri Gregorčiči. V tem se res odlikuje drobna pesenca „Projekt.“ Komu bi srca ne porahljala sklepna kitica :

Prekôval bi v tolarje luno
In solnce v cekine suhé,
Mordà bi z obojim poplašal,
Državne in svoje dolgé ! . . . ? — Str. 44.

Da, marsikdo bi z dna srca vzdihnil: in še moje!

Toda Gregorčič ni le rojen pesnik, ampak tudi izurjen, kolikor more to donesti k pesniški dovršnosti. Da, kako vglajen, vpijen mu je jezik; kako se veže verz z verzom, ne, rekel bom, kar prelija se vrsta v vrsto, ž njo čut v čut, misel v misel; nikjer ne žali čitatelja najmanjša disharmonija niti v logičnem niti v slovničnem niti sintaktičnem stiku. Gotovo se ne bom motil in upam, tudi nikogar razžalil trdé, da tako gladko noben Slovenec slovenščine v vezani besedi še ni pisal in ne piše.

Sploh kar se tiče pesniške velikosti, dalo bi se po mojem mnenji edino še le pričakati, komu bi prisodili prvo čast pesniško na Slovenskem: Preširnu ali Gregorčiču? In menim, da Gregorčičeva muza ima vže toliko spretnosti, da bi se dalo vspešno za-nj potegniti.

Toliko smo hoteli o umetnijski dovršnosti Gregorčičevih pozij opomniti. Storili smo to le kratko, ker sploh ne spada v naš list pesnike z leposlovnega stališča ocenjati. Naš smoter je prav za prav drug: pojasniti duševno obzorje, do katerega se je pesnik povzpél, in posebno določiti, kaki so njegovi nazori, ako jih primerjamo s krščansko resnico.

* * *

Vsakdo bo moral sicer priznati, da v II. zvezku Gregorčič ne kaže več tolike živosti in originalne duhovitosti, kaker v prvem. In vendar je duševno obzorje v obče jasnejše, više, ker resničnije, to pa edino za to, ker je bolj krščansko, nego v prvem zvezku.

In res, tistega duhomornega pesimizma, kateri se je po pravici očital nekaterim pesnim pivega zvezka, ne nahajamo v drugem malo ali nič.

Pesnik odpira srce čeznaravni luči:

Navzgor oči, — za žarkom solnca zlatim!
Tam vir je luči: solnca plamna sreča. — Str. 127.

Pred to lučjo beže mu dvomi iz duše:

Pusti dvojbo mi vsaktero
In morilne vse skrbi,
Trdno to ohrani vero . . . Str. 29.

In to vero, krščansko vero, kako živo nam izraža! Vero v prihodno vstajenje:

Le cvetíte, cvetke zale
 Vijte se ob križi v zrak,
 Iz grobóv živó pognale —
 Ste vstajenja jasen znák! — Str. 30.

Vero v nebeško veselje:

A duh visoko vrh zvezdá
 Z duhovi rajskimi ti biva,
 V objetji večnega Boga

— — — — —
 Ni sreče videlo okó,
 Ni čulo je nikdár uhó,
 Ni radosti srce čutílo,
 Ki zdaj delí ti jo nebó,
 Ki v veke bo ti jo delílo!
 Oj srečna, srečna duša tí,
 In s tabo vsak, ki v Bogu spí! — Str. 79.

Ta vera je, v katere luči spozna puhlost, minljivost zemeljske sreče:

Prikazen zračna, krasna, pestrosojna,
 A bliskoma se v prazni nič gubeča, —
 To zemlje sreča je! Na zemlji biva
 Pač sreče le odsev, ne stalna sreča

Zatorej:

Navzgor srcé, — v višave rajskosvetle!
 Tam sreča biva večno obstoječa! — Str. 127.

Iz vere priklje krščansko upanje, ki žalujoče srce tolaži, pomiri. In to upanje, da nas dobrotljivi Bog skoz viharno življenje nekdam privede v varno zavetje nebeške domovine, kako ginljivo in milo je izraža naš pesnik v „Čolničku“:

Po morjá neskončni vodi
 Čólnič meni drag veslá.

— — — — —
 Sto prošnjâ
 Iz srcá
 Zanj pošiljam do nebá:
 Brodi, čólnič, srečno brodi
 Čez viharni val morjá!
 Bog nebeški naj te vodi,
 On naj čuva te v nezgodí,
 K mirni kočici na prodi
 Kmalu naj ti priti dá! — Str. 58.

Da, tako cvetje da bi poganjalo naše pesništvo! Cvetje nebeško je to, ki ga zemlja ne more pognati, ako je ni nebo poljubilo in porosilo. Rekli bi vže skoro, da tam začenja prava poezija, kjer začenja katoliška vera.

S takim cvetjem da bi obsipali mlada srca; taka poezija,

kako bi v njih budila, gojila nebeške čute, plemenite čute, ki ne dajo strastem se ojačiti, ki vzdrže mladeniča vedno v idealni višini, ki voljo tako krepko podpirajo, povnašajo k najvišim vzorom!

Zatorej pa takemu napredku čestitamo!

* *
*

Toda s tem, kar smo pohvalno omenili, nismo hoteli reči, da nam v zvezku vse vgaja.

Prvič bi duhovnu pesniku svetovali, naj se kar mogoče izogiblje ljubezni. Svoje nazore o spolovni ljubezni smo razložili in vtemeljili drugje. Ne tedaj, kaker da bi ljubezen ne smela biti predmet pesništva; bodi le; in da je vstani biti vreden, vzvišen predmet, to nam kažó dovolj prvi pesniki vseh narodov; da se le ohrani v mejah, katere ji postavljajo nraavstveni zakoni.... Ne tedaj; ampak hotel sem tukaj le poudariti: pesniku d u h o v n u. Vemo namreč, da duhovna veže viši poklic, kateremu po prepričanji katoliške cerkve ne more dostojno služiti nego li tisti, ki se je deviško zaročil z nebom... od tod celibat. Menim torej, da bi duhoven vsaj sebi in svojemu stanu dosledniše ravnal, ko bi ta predmet več ali manj pustil. Ni zanj.

Spolovna ljubezen je vže tako preopolzla. Tem bolj dandanes, ko se po vplivanji vmazanega materijalizma v tem predmetu navadno pepolnoma prezira nraavstvenost. V tej točki je vse dovoljeno; in vemo, kako globoko je žalibog v to blato zagazilo ravno tisto slovstvo, ki bi pred vsem se imelo ohraniti čisto in deviško, ki se po svojem smotru tako rado imenuje le po slovstvo — seveda po tisti pravici, kaker lucus a non lucendo. Zatorej je pa duhovnu tem svetejša dolžnost, ako mu je nebo podarilo dar pesništva, zdržati se tega predmeta. Ker kdo bo pač trdil, da zvenaj ljubezni ni pesništva drugega predmeta? To trditev opovrže naš pesnik sam najsijajniše v drugem zvezku svojih poezij.

Duhoven, ki hoče lirčno opevati ljubezen, postavi samega sebe v prav neprijeten položaj. Stopi se z vso pravico prednj z alternativno: ali res v srci čutiš, kar pevaš, ali ne čutiš. Ako res čutiš, vprašamo te, kako se to zлага s tvojim duhovskim poklicem; ako ne čutiš, nisi pravi lirik, ker tvoja pesen je gola fikcija.

Ako se hoče izogniti prvemu očitaniu — o čemer ne dvojim, da bo storil vsak pravi duhoven — tedaj ne uide drugemu: nisi lirik, nisi pesnik!

Res sicer, da piše nekje Lessing: „Der Lyriker muss die Empfindungen, die er erregen will, in sich selbst zu haben scheinen; er muss scheinen, aus Erfahrung und nicht aus der blossen Einbildungskraft zu sprechen. Diese, durch welche er seinem geschmeidigen Geiste alle nur möglichen Formen auf kurze Zeit zu geben und ihn in alle Leidenschaften zu setzen weiss, ist

eben das, was seinen Vorzug vor andern Sterblichen ausmacht; allein er ist zugleich das, wovon sich diejenigen, denen es versagt ist, ganz und gar keinen Begriff machen können. Sie können sich nicht vorstellen, wie ein Dichter zornig sein könne, ohne zu zürnen, wie er vor Liebe seufzen könne, ohne sie zu fühlen.“....

In nekdo je te Lessingove besede vpotrebil v opravičenje pesnikov duhovnikov opevajočih ljubezen: „Diesen köstlichen Ausspruch Lessings mögen nun die moralischen Splitterrichter mit ihrem sogenannten „sittlichen Hochgefühl“ sich zu Gemüthe führen, falls es ihnen so viel des Aergernisses bereiten sollte, dass ein Priester der heiligen römischen Kirche Liebeslieder gedichtet habe! Sie mögen bedenken, dass die Feder nicht immer die Zunge der Seele und die Schrift nicht immer der Spiegel der Seele ist. Welch' eine Unsumme der herrlichsten, glühendsten Liebeslieder ist schon ohne den greifbaren Besitz geschrieben worden! Wie mancher Dichter musste sich von der Sehnsucht und Einbildungskraft das ersetzen lassen, was ihm das wirkliche Leben hartnäckig ver-sagte!“¹⁾

Vendar se drznem trditi, da velikosti lirika gotovo ni iskati — v fikciji. Glavno pravilo ostane vselej: lirična pesen bodi živ izliv srčnih čutov. Naš leposlovni kritik Stritar sam mi bo gotovo v tem pritr dil, ki vselej in povsod tako odločno povdarja to misel. Tudi jo skeptiku Lessingu poezija, če se ne motim, bolj nekaka prijetna prevara; potem takem ni tudi težko pesniku privoliti, da v verzih razstavlja na ogled nerealno blago. Toda po našem mnenju ima poezija ves drug, resen, svet smoter.

Sicer pa govori na omenjenem mestu Lessing o lirikih v obče. Toda ni skoro pravila brez izjeme. Če se pa sploh kateri človek mora od drugih izjemati, je gotovo katolišk dukoven, ki je kaker znano, od Boga samega izbran in ločen od vsak danje, zemeljske množice. Težko sicer, da je imel Lessing o duhovstvu katoliškem, o njegovem celibatu dostojno mnenje; a prepričani smo, ko bi je bil imel in ko bi kdo ga bil povprašal, se li sploh z vzvišenostjo in dostojnostjo katoliškega duhovna zloga opevati ljubezen, akoprav si jo le domišlja, prepričan sem, da bi Lessing protestant, Lessing racijonalist z glavo bil začel majati ter si prosil časa v pomislek.

Slednjič naj kdo misli o tem kaker mu ljubo, dandanes vsaj bi morali v tem vzeti si za vodilo besede sv. Pavla: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Recimo: časi so dandanes taki, da duhovnu sploh ne kaže baviti se s tako opolzlim predmetom, kaker je ljubezen, ker svet je že tako hudoben, da si vsako, tudi najnedolžnišo besedo, ki pride o ljubezni iz duhovnih ust, razlaga krivo, v opravičbo najgrših pregreh: Glej, on peva ljubezen, in ja z bi ne smel....?

1) Glej „Slavische Blätter.“ Erster Jahrgang. Str. 507.

Vsekako pa — in od tega ne moremo odvezati nobenega pesnika, najmanj pa duhovna — vsekako, dasi bi mu tudi dovolili ljubezen opevati, vendar mora tudi tu držati se mej mejami nравstvenimi. In te pozna gotovo duhoven najboljše, vé tudi, kako ozke ozke so. Ako te v poeziji prekorači, kako se bo vedel potem na leci, v spovednici? Kar mu ni tukaj dovoljeno, tudi v poeziji ne. Tako je n. pr. po katoliški morali vasvanje pregrešno. Menin torej, da je malo prelebkomiselno tako-le jo zakrožiti:

„In s kito mi drevi priúka na vás,
Tisóč pozdravil mi zapóje na glas.“ — Str. 21.

Žalibog, naši slovenski fantje po deželi — in tem pridejo Gregorčičeve poezije zaradi poljudne, narodne oblike posebno tudi v roke — vse to in enako dobro umejo; in gotovo ni primerno, da slišijo to še iz ust pesnika — duhovna.

Nekaj drugega.

V zvezku nahajamo več domoljubnih in politično nabôjenih pesni. Domoljubje, dasi naraven, dasi plemenit čút, vendar ni poeziji dostojen predmet. Skoro vsakemu pesniku se tu ponesreči. Domoljubni pesniki sicer vgajajo sovremenikom, jih navdušujejo h krepostnim činom; toda vsa slava je le treetna: navdušenje se ohladi — in pesnik zapade pozabljenju Isto velja še bolj o pesnih političskega zadržaja. Njih slava je še bolj hipna, minljiva.

In lahko si razložimo, zakaj. Domoljubje, ker se nanaša na ožo deželo, na te ali one ljudi, je več ali manj omejen čút, dasi naraven. Po tem bo tudi domoljubna pesen meni sicer vgajala, širilo se mi bo srce — a le meni, ne pa drugim, ki imajo drugo domovino. Dalje ne smemo tudi zabiti, da se dandanes domoljublju primeša več ali manj tistega pretiranega čústva, ki se rodi iz moderne narodnostne ideje, katera, vkoliker je pretirana, zaseje mej narode mržnjo, jih mej seboj odtuja, in čim intenzivniše (ali bolje strastniše) podužiga ljubezen do lastne domovine in naroda, tem bolj odvráča srce od drugih.

Taka poezija torej ne vgaja naravnemu vkusu, ki ostane v veliki množici vedno več ali manj nepokvarjen; in če tudi morda pesnik prvi hip dela čúda, se mora ta včinek pripisati le bolj vroči razburjeni strasti; kaker hitro se ta poleže in se ljudstvo povrne v normalen stan, izgubé take pesni vso mičnost.

Tem bolj moramo to trditi o političkih pesnih. Politika in poezija — dovolj ti besedi izgovoriti! Dva pojma vže po bistvu nezdružna. Poezija idealna, nebeška, pride od zгоре, povzdiga nas gor — politika sebična, pozemeljska, porodi se iz strasti, vleče v strast; poezija vse pojublja, vse tolaži, vsem ljubeča mati, vse združuje — politika vse razdružuje, vse opelini, ostruplja, iz straukarstva izhaja, iz straukarstva životari! — Ein politisch Lied — garstig Lied... tako nekako pravi nemški pesnik.

Res, ko pride čitatelju pred oči politička pesen v zlati, poe-

tični obleki, tedaj se duh, kaker brž zazna vpodobljeno misel, nehotoma raztogoti, da bi kar strgal ž nje praznično opravo: kaj se lepotečiš v tej nebeški obleki, ki ni za - te vmerjena! Se razcapane prozajične srajce nisi vredna, s katero ti nagoto zakrivajo tvoji sluge po svojih tednikih in dnevnikih!

Misli, kaker jih izraža „Velegrajska kuga“, niso za poezijo, dasi je morda nevolja, ki jo je pesniku navdihnila, še toliko pravična.

Ljubezen do domovine, do naroda tedaj, politične nazore, izražajmo v prozi. Poezija je predivna, prenebeška, da bi jo tirali v nizkost človeških strasti. Saj ona je odsev lepote večnega Boga. In kaker je Bog vzvišen nad vse, tako tudi njegova hči — poezija nam ima kazati le, kar je vzvišeno nad vse, nad strast, nad čas in nad prostor, kar je brezmejno, večno, kar je božje, kar je občečloveško. Ako pa vže hočemo tudi domovino in narod slaviti, moramo to vselej z višega stališča, tako, da je ideja domovinska vedno podrejena viši, obsežniši, občečloveški; nikaker pa v pesni izključljivo izražati domoljubja, niti podrejevati ga viši ideji!

Slednjič še nekaj.

To zadeva nekatere krive nazore, koje izraža naš pesnik, nazore, ki se dandanes večkrat berò v našem slovstvu.

Imamo tu v mislih razmere mej Germani in Slovani seособno za tiste dobe, ko so Slovani jeli prestopati h krščanstvu.

Prišlo je pri nas nekako v modo, da se sploh nevsmljeno udriha po tedanjih Nemcih, éeš, kaker dandanes, tako in še hujše so zatirali Slovane v srednjem veku. Slika se jih — in sicer Nemce vže pokristijanjene — kot krvoločne barbore, ki so pohlevae Slovane z mečem v roki preganjali, morili, le za to, da bi slovansko pleme vničili! Karel Veliki in drugi cesarji in knezi nemški, ko so šli na vojsko nad Slovane, jih nič drugega ni gnalo, kot narodna zagrizenost, zatiranje slovanskega, vkrepljenja germanskega življa!

Tako naziranje je povsem napačno, nezgodovinsko.

Da me ne bo nihče zarad tega kamnjal kot izdajico slovanstva, naj govorita strokovnjaka, ki gotovo nista germanstvu prevelika prijatelja: Pypin in Spasovič, eden Rus, drugi Poljak, v knjigi, ki sta jo spisala o zgodovini slovanskih slovstev. (Imamo pri rokah nemško avtorizovano prestavo). Govoré o boji mej slovanstvom in germanstvom pišeta: „Der Kampf fand seit den fernsten Jahrhunderten, in denen die Geschichte dieser Völker gedenkt, statt auf der ganzen slavisch-deutschen Grenze, vom Westende des Baltischen bis zum Adriatischen Meere. Die slavischen Historiker haben meist ihren Urtheilen über diese Thatsache einen Anflug von elegischer Sentimentalität gegeben, indem sie die Deutschen als rohe Bedränger des gutmüthigen Slaventhums hinstellen, aber mit diesem Tone wer-

den die factischen Verhältnisse kaum richtig getroffen. Waren doch die alten Slaven selbst nicht sonderlich gutmüthig, und wann hat denn in den Beziehungen der Völker zueinander Menschenliebe und Edelmuth als leitendes Princip gedient? Schriftsteller einer extrem-slavischen Richtung (wie die moskauische Schule in Russland) fügten noch hinzu, das Slaventhum habe auch ein höheres sittlich-politisches Ideal repräsentirt.“¹⁾

Ta napačna sodba pa izvira večinoma iz tega, da prenašamo sedanjje naziranje o narodnosti v tiste starodavne čase ter po tem vse tedanje razmere razsojamo. Narodnostna ideja, ki dandanes prošinja Evropa ter ljudstva nagiblje skoro k vsem podjetjem, se je kot taka pojavila še le v devetnajstem veku. Nje prejšnja stoletja niso poznala. In dasi najdemo večkrat narode v boji mej seboj, da se preganjajo, zatirajo, vničujejo, bi se vendar močno motili podstavljaše vsemu temu kot nagibek narodnostno idejo. Res sicer, da so se pristaši enega naroda mej seboj vsled nekega sočutja podpirali, vendar pa ne najdemo, da bi narodnost kot tako zavestno povdarjali, in se stališča jezikovne sorodnosti vrejevali politične in mejnarodne razmere. Iz tega tudi lahko razumemo, kako se je dalo toliko narodov nevedoma in ne, da bi se temu kakerkoli branili, iznenaroditi.

Toda kar moramo še bolj obžalovati, podtika se narodna zagrizenost celó blagovestnikom, ki so iz Nemčije prihajali oznanovat evangelij Slovanom! Bili so i oni krvoločni slovanožrci!

V tem zmislu nekako nam jih slika tudi Gregorčič v pesni „Blagovestnikom“, kjer proslavlja spomin sv. Cirila in Metoda.

Nosili vére svit so nam i drugi,
Na severu German, Roman na jugu:
A dedom davnim dar njihov
Bolj kletev je rodil kot blagoslów.

Spet:

A dâsi krst je mrtev bil,
Od prednikov je tirjal živo žrtev:
Duh národni in jezik je moril!

Dalje:

In prišli so, krstiti jih želèč,
V levici križ, a v desni meč!
In dede naše so krstili
Sred dednih širnih njih planjáv;
A ko so krst zvršili
Naš dom je bil in tuji meč krváv, —
A križ? Nanj dedov so prostost pribili!

¹⁾ II. Band S. 5.

In :

Nosili drugi s križem robstva so verige,
Vidvá — ljubezni svete vez... Str. 119. ss.

Tako tedaj ne more narodnostna tesnosrčnost še krščanskim blagovestnikom prizanesti zato, ker so tujci, ker so — Nemci, Romani !

Moj Bog, kaj pa koristimo slovanstvu sè zgodovinsko — lažjo ?

Ali res nismo Slovani od nemških in latinskih misijonarjev dobili nič dobrega ?

Naši pradedje, stari Slovenci, od koga so dobili krst, od koga Hrvatje ? Saj vendar ne boste trdili, da sta jih krstila sv. Ciril in Metod ? In oni krst, podeljen od tujcev, je bil le res mrtev ? Saj živi vže nad tisoč let ? Je bil mrtev krst, ki so ga Poljaki večinoma prejeli od Nemcev ? O, zgodovina priča, da je obrodil toliko svetnikov, toliko mučenikov !

Bodimo pravični. Veliko so slovanska plemena pretrpela od Nemcev, zlorabil se je večkrat tudi evangelij in križ, toda tega je kriva človeška strast in barbarstvo, ne pa blagovestniki, mej katerimi nahajamo tudi svetnike, niti je kriva sv. cerkev, ki je obsojala vsako fizično silo, katero so tu pa tam mogočnjaki vporabljali pri razširjanji sv. vere, kar se je žalibog večkrat zgodilo, toda ne le proti Slovanom, ampak tudi proti drugim narodom.

Tako dolženje germanskih in romanskih blagovestnikov nas mora napolniti z mržnjo in sovraštvom ne le do Nemcev in Romanov kot takih, ampak tudi kot katoličanov, ker obudi sumnjo, da jim vera ni nič več nego orožje v zatiranje slovanstva. Ta sumnja pa seveda pade slednjič na rimsko-katoliško cerkev samo ; in tako se počasi zaseje mej slovanske katoliške narode seme razkolništva in popolnega odpada od Rima.

Brez zamere ! Naš pesnik gre vendar predaleč v tej točki. Čujmo, kako peva o slovenskem narodu svetniku, potem ko ga ni našel zastopanega v „pratki“ :

A če ne proslavlja te pratka,

Naj to ne žali nikár ;

Če svet te je zabil in cerkev... Str. 129.

Torej tudi cerkvi se več ne prizanese, tudi njo bomo dolžili narodnostne strastnosti, cerkev, nevesto sv. Duha, katoliško cerkev ! ?

Slednjič bi morali še v nebesa povprašat angele in svetnike, in celó Boga, katere narodnosti je ! Zvedeli bi, da ja bil Bog sam judovske narodnosti, tedaj razloga dovolj, sumičiti ga enostranosti !

Sploh mora biti pesnik prav previden, ko hoče vero kakerkoli stikati z narodnostno idejo, ker lahko lahko pri tem žali katoliški čut. Odločno obsojati moramo vsako podrejevanje verskih resnic narodnostni ideji. Zarad tega nam pa pesni, kakor je „Velikonočna“, nikar ne vgajajo. Vstajenje Gospodovo je

čeznaravni dogodek, ki nas mej vsemi najbolj vtrdi v veri, napolni z nebeško nado, nas najviše povzdigne. In katoliku naj bi ta najbolj krščanska resnica ne služila v nič višega, nego da mu simbolično izraža vstajenje narodno? To se pač pravi božje dogme iz nebeških visočin privleči na terišče človeških strasti, božje podrejevati človeškemu. Ne, marveč nasprotno: naravo podrejujmo mi-
losti, človeško božjemu, kar je naravno, služi naj v simbol, v pove-
ličanje nadnaravnemu!

*
* *

Toliko smo hoteli reči — sino ira et studio. Govorili smo pa obširnije zato, ker vemo, kako merodajna in vplivna je Gregorčičeva muza na sedanje slovensko pesništvo.

Veleumi svoji dobi vedno gospodujejo, in čim večji so, tem dalje traja njihovo gospodstvo. To velja o učenjakih, a nič manj tudi o umetnikih, posebno o pesnikih. Ko je veleum-pesnik v obliki domače besede stvaril klasičnih umotvorov, ga javno mnenje obda z žarom gospodujoče avktoritete; od tedaj je narodu vzor, o katerem se vzgledujejo vsi tisti, ki si hoté pridobiti lavorov venec pesništva. Gregorčič si je vže s prvim zvezkom vpokoril javno mnenje ter je novejšemu pesništvu vtisnil znak svojega duha. Gregorčičev jezik, ideje, zlog srečavaš več ali manj skoro pri vseh pesnikih druge vrste. Sedanja pesniška doba je Gregorčičeva. Z drugim zvezkom si je to gospodstvo nad duhovi še bolj vtrdil. Zatorej se nam je zdelo tem bolj vredno, prosto izjaviti svoje mnenje o nekaterih nedostatkih, ki nam manj vgajajo, da se z vrlinami Gregorčičeve muze ob enem ne razširi in vdomači v našem pesništvu tudi to, česar se z verskega in npravstvenega stališča ne more odobriti.

Naša srčna želja je, da bi slavni pesnik um in srce še bolj odprl razsvitlujočim in ogrevajočim žarkom krščanskega idealizma. Ako sploh smemo v oblikah niže čutnosti vpodabljati večne resnice — in da to smemo, kdo bi dvojil, potem ko se je sama večna Beseda, nositeljica vseh idej, pojavila v čutni obliki človeškega telesa — tedaj je gotovo jezik tako krasen, tako diven, kakor ga piše le Gregorčič, idejam krščanskim, ki so odsvit božjega bistva, najdos-
stojniša posoda. V tej zlati posodi da bi nam v kratkem prinesel tretji zvezek le dosti dosti nebeških idej, da se o njih povzorimo, ogrejemo. Tedaj bomo Gregorčiča pozdravili kot krščanskega idea-
lista. Tedaj mu bo pa tudi zagotovljena slava prvaka mej sloven-
skimi poeti!

CUORE. LIBRO PER I RAGAZZI.
EDMONDO DE AMICIS.

Marsikateri naših čitateljev si bo gotovo o tem naslovu mislil: čemu pa to? kaj nas more zanimati laško slovstvo? Toda, akoprav laška, je vendar ta knjiga v kratkem času zaslula ne le po vsej Evropi, ampak tudi v našem jeziku se je nedavno nekje proslavljala in sicer prav zgovorno in navdušeno. Da celó, ako smemo verjeti nekaterim glasom, se de Amicis-a „Cuore“ prelaga na slovenščino in se ima v kratkem na svitlo dati!

Za vsak slučaj tedaj bi znalo morda vendar koga mikati, kak dar bi v tej knjigi prejela Slovenija od sosedne Italije.

De Amicis je eden mlajših italijanskih pisateljev. Kaker pravi De Gubernatis v svojem Dizionario, je Amicis svojemu narodu zelo priljubljen: „è il più popolare forse e il più accetto fra i nostri contemporanei“.

Seveda moramo ločiti mej dvojno Italijo: staro ali katoliško in mlado ali framasonsko. In žalibog, da de Amicis spada k poslednji. Da ga ne bomo mi sami obsodili, naj govori Gaetano Zocchi, spreten kritik in poznatelj najnovejšega slovstva laškega¹⁾: „De Amicis se ima prišteti tistim mnogim balonom, ki so napihneni od oligarhije dandanes v Italiji gospodujoče, katerim je namen dokazati, da pred letom 1859 in 1860 (ko se je začela Italija pod višim ložnim vodstvom ediniti ter cerkev in papeža preganjati) mej Italijani ni bilo niti znanosti, niti omike, niti slovstva, ne umetnij, ne slave, ne prave velikosti, kaker še ni bila Italija ena in neodvisna, pod železnim bätom framasonskim“.

Seveda pri zaveznikih framasonov ne smemo iskati niti vere niti spoštovanja krščanskih vstanov. In res, nikaker ni pohvalno, kar omenjeni kritik v tej točki očita Amicis-u, povsod vestno sklicavaje se na njegova dela.

Ako je bil tedaj njegov „Cuore“ v Italiji z nepopisljivo navdušenostjo vsprejet, tako da je v malo letih dočakal vže 57. izdajo, se Slovenci s tem še ne smemo dati preslepiti, ker moramo premisliti, da ga le mlada, revolucionarna, framasonska Italija vkupeje, proslavlja.

In dobro vé, zakaj. De Amicis zastopa v vzgoji naturalistična načela Rousseau-ova; le da jih je patrijotično (namreč v zmyslu nove Italije) in revolucionarno (po duhu bratov masonov) pristrojil.

Na prvi pogled se sicer priprosto oko bravčevo o ničemer ne spotika. Glej no, kako lepi in nedolžni so naslovi posamnim poglavjem: Prvi šolski dan, Dan vseh mrtvih, Moja mati, Hvaležnost, Ljubezen do domovine, Upanje itd. itd. Da celó prav prisrčen, nad vse nežen in gorek je govor, zlog priprost, čvrst.

¹⁾ L'ideale nell' arte p. 138.

Toda, kaker smo vže rekli, od prvega začetka do zadnjega konca je knjiga naturalistična t. j. slika se gola natura, čista človečnost brez vsakega ozira na vero in Boga; dejanjem se podlagajo ne verski, razodeti, ampak le čisto človeški nagibki.

Tor.j še enkrat: ne, da bi se otroke slabo učilo, da bi se morda kar očitno udrihalo po veri in njenih služabnikih — kdo se bo pač predrznil kaj takega pred nedolžno, nežno mladino? — ne, ampak molči se skrbno o vsem, karkoli bi znalo najmanj otroke opominati na Boga ter versko vplivati na njihovo mišljenje in hotenje. Knjiga namerava negativno nekako isto, kar imenitni revolucijonarji vzgojitelj Carlo Matteucci: oprostiti vzgojo od vere, postaviti temelj šoli popolnoma brezbežni!

Edini, najvišji smoter, ki ga Amicis postavlja vzgoji, je mladino italijansko odrediti za mlado, t. j. framasonsko Italijo, ki je cerkvi in papeštvu nespravljiva sovražnica; oglašča se v vsej knjigi rekli bi, slaba vest mlado-italijanskih mogotcev; bojé se, da napočijo za državo, zidano na princip surovega posilstva in krivice, osodni časi, zatorej se podvizajo mlademu rodu v um in srce siloma vcepiti: Italija sama, edina, nad vse, nad cerkev in Boga!

Ker je pa mlade Italije najnevarniši sovražnik rimsko papeštvo, je treba mladino pred vsem temu odtujiti; to se pa najboljšé zgodi s tem, da se jo odgaja brezversko; z vero se samo ob sebi zamori tudi ljubezen in spoštovanje do papeža, saj on je nezmotni učenik in razlagavec verskih resnic, in prav v tem obstoji bistveno vsa njegova veljavnost.

Kako pa iz De Amicis-ovega „Cuore“ resnično veje framasonski duh, se razvidi tudi iz tega, da postavlja mladini kot vzore v posnemó glavarje novejšega laškega framasonstva: Cavour-ja, Mazzini-ja, Garibaldi-ja, ki so se vsi odlikovali po sovraštvu prvič do cerkve in rimskega papeža, drugič do Avstrije.

Čujmo nekoliko črtic iz življenja teh junakov!

„C a v o u r je dognal, da je prišlo 150000 Francozov čez Alpe vreč Avstrijce iz Lombardije; on je junak, ki je Italijo vladal za slavne dobe revolucijske, ki je največ pripomogel, da se je zvršilo sveto podjetje (santa impresa) italijanskega združenja itd. . . Vmirajoč je še bledelel po oproščenji avstrijskih Benetek, papeževega Rima . . . klical Garibaldija . . . Izdihol je z besedo „bitka“ na jeziku! . . . Misli nanj, ljubi sinček, in kliči mu iz srca: Slava!“ — Str. 188.

G i u s e p p e M a z z i n i, po naših katoliških pojmih framason prvega reda, vstvaritelj revolucijonarne, krvave zadruga „la giovine Italia“, je de Amicis-u „velik domoljub (grande anima di patriotta), početnik in prvi apostelj italijanske revolucije, mož naškega in milega (gentile!) srca!“ — Str. 222.

G a r i b a l d i, rudeči diktator s Kozjeka, očiten brezbožnik, do zadnjega diha dosleden v zaničevanji vsake postavne oblasti,

prenapolnjem sè satanskim črtom do papeštva, ta Garibaldi je pri Amicis-u tisti junak „ki je osvobodil deset milijonov Italijanov tiranstva Burbonov . . . ki se je tolkel z Avstriji za osvobojenje Lombardije in Trentina . . . se bojeval za pridobitev Rima itd. . . Bil je velik, priprost in blag. Črtil je vse zatiravce (t. j. nekdanje legitimne vladarje v Italiji, mej katerimi je seveda tudi papež in avstrijski cesar kot kralj lombardo-beneški), ljubil vse narode, branil vse šibke. Po drugem ni hrepenel, kaker po dobrem . . . molil je Italijo . . . čustva bil je nežnega kot otrok, v bolečinah svetnik! . . . In ko te ne bo več na tej zemlji, ko ne bodo živeli več sinovi tvojih sinov, in tisti, ki se bodo od njih rodili, tedaj bodo rodovi še kvišku zrlji na njegovo glavo ožarjeno sè slavo, ki si jo je pridobil kot odrešenik narodov, ovenčano z imeni njegovih zmag kaker sè zvezdnim vencem, in vsakemu Italijanu se bo požarilo čelo in duh, ko bo izgovoril njegovo ime“. — Str. 298.

Toliko zadosti za zdaj; morda se nam ponudi kasneje še prilžnost, da se vrnemo k Amicis-ovemu „Cuore“

Knjiga je, kaker kaže vže naslov, pisana — per i ragazzi t. j. za otroke. Radovedni smo tedaj, kaj bi rekli slovenski stariši in vzgojitelji, posebno pa pobožne slovenske matere, ako bi zagledale v rokah svojih sinčkov knjigo, ki ne le Boga in vere ne pozna, temveč namerava mlada srca od vsega odvrniti, kar nam je Slovencem vže nad tisoč let najsvetejše, knjigo, ki namesto visokih vzorov krščanske popolnosti, doveznemu mlademu rodu postavlja v posnemanje rovarje, proklete od cerkve, o katerih imenu vsakega katoličana vže spreleti groza in stud, slednjič knjigo, ki ne le ne more v mladih srcih gojiti ljubezni do splošne nam domovine, katero imenujemo Avstrijo, in do presvitlega njenega vladarja, ampak ki ravno nasprotno kot najviše junake proslavlja tiste, ki so Avstriji v bližnji preteklosti prizadeli največ nezgod ter sramotno jo ponižali. Ako odobrimo princip, kateremu se vklanja Amicis, kateremu je tudi posvetil svojo knjigo, framasonski princip namreč, da se imajo države preosnoviti na podlagi narodnostne ideje, vprašamo, koliko časa more potem Avstrija še stati?

Ogled po katoliškem in slovanskem svetu.

I.

Nekaj, o novejšem českem slovstvu.

Gotovo nijedno slovstvo se ni razmeroma tako plodno in bujno razvilo kaker česko. Čehi so vže v 15. in 16. stoletji šteli mnogo imenitnih pisateljev — a po belogorski bitki je pri njih

kaker na političnem, tako tudi na slovstvenem polji zavlada smrtna tišina. Od tega dogodka se je le redko pokazala katera česka knjiga — a knjige iz prejšnjih dob so se vničevale iz raznih razlogov. Tujščina je vedno bolj zavladovala po českih ozemljih in posebno v srednjih in viših stanovih izpodrinjevala domačo govornico. Česki narod se je bil proti koncu prejšnjega stoletja tako iznenarodil, da so i največi domoljubi obupovali vskresiti ga. „Pustite mrtve pri miru,“ rekel je obupno Dobrovski kopici mladih mož, ki so navdušeno mu razkladali svoje nakane v probujo skoro odtujilega naroda. In vendar Josipa II. posilna centralizacija je najbolj povspešila zavest v českem ljudstvu, ki je rešivši svoj jezik se tudi bolj vmaknilo razjedajočemu protestantskemu vplivu. Česki jezik pestovan še le od začetka tega stoletja priboril si je toliko popolnosti in veljave v ozemljih svojih, da se mu ni treba bati za obstoj niti se vklanjati v katerikoli stroki tujemu jeziku.

Česki jezik je mej vsemi slovanskimi najprožnejši. Da je česki narod ohranil svojo individualnost vkljubo vsem strahovitim nesrečam husitskih in tridesetletnih bojev in nezgod, ki so sledile iz tel, je sijajen dokaz naravne žilavosti in vstrajnosti česke. Le zavist in neznanje zgodovine in politični predsodki morejo tajiti českemu narodu te odlike. Ako bodo Čehi s tako vstrajnostjo branili in izvrševali resnico, kaker so se potegovali in kri prelivali cela stoletja za ideje, katerih so se navzeli — jim bode v kulturni zgodovini pristojalo jedno prvih mest. Brez vzroka, brez namena Bog takih sposobnosti niti posamezniku niti skupinam ne daje.

A žalibog, da v najnovejšem slovstvu českem ne nahajamo te vstrajnosti v dobrem in resnici. Mi se gotovo ne protivimo spoznavanju bratov po krvi, ker bi bilo proti razumu in niti vera nam ne veleva nasprotnim biti takim težnjam — pač pa veleva nam vera in razum vstavljati se, da se neresnica in zmeta bratova, samo ker je bratova, presaja k nam kot resnica. Kar je pri bratu dobrega, posnemajmo, presajajmo, kar je slabega, ne prenašajmo na svoja tla niti ga potrjujmo v zmotah njegovih slepo hvalé, kar ima slabega. Tako spoznanje, tako bratsko ljubezen nam veleva sveta vera, katere načela imajo veljati — kar se navadno pozablja ne le v zasebnem, ampak i v javnem, ne le v čisto verskem, ampak i v političnem in narodnem življenji. Na to opozoriti zdi se nam sveta dolžnost, ker se je posebno v novejši dobi mlajši naš rod jel pridno baviti s česko literaturo, ki je v zadnjih dveh desetletjih krenila v tir narodnosti in veri poguben.

„Od leta 1860 hodijo nekateri pisatelji česki, zlasti pesniki in filozofi, odrekši se vsemu karkoli je pozitivnega v njih mišljenje vcepila družina, šola in literatura sama, za tujim pisateljstvom, zlasti francoskim in laškim, in zametajoč vsa dosedanja načela estetična in etična, da, tudi rodoljubna, se trudijo z novimi

mislimi, kaker pravijo, vspeti se nad dosedajno vsakdanjost. Novi směr literalnih plodov opravičujejo v svojih obrambah, češ, da ne pišejo za „otroke in tepce“. Ker pa nekateri pisatelji novejši „svitlobo imenujejo temo“, krepost zmotno načelo, da, robstvo — ker so idealizem zamenili z materijalizmom: tu se narodno rodoljubno duhovstvo, ki ima nesmrtné zasluge za probujo česke literature, spoveda, da je silovito grešilo izstopivši skoro iz celega javnega, političnega, društvenega, in literarnega življenja in radi tega se potruđi sedaj vsaj ob 11. uri priti in postaviti se na narodno dedno njivo. V ta namen in konec je poleg drugega vstanovilo časopis za poduk in zabavo z naslovom „Vlast“ (domovina), v katerem bode poleg zabavnih spisov objavljalo trezne kritike o literaturi česki v obče in posebno o plodih onih pisateljev, ki se vsemi sredstvi skušajo vvesti v narod naš kult „Satanov“, hoteč sami sebe očiniti duhovnike njegove. O „Vlasti“ ne beremo nikjer nikakih referatov, da celó, zmenijo se ne za njo; niti plačenega inserata nočejo o „Vlasti“ objaviti nekateri česki listi. Iz tega je razvidno, kako neljuba je nekaterim pisateljem in redakcijam „Vlast“ posebno zaradi kritičnih sestavkov.“

Tako piše „Vlast“ leta 1886 v 22. zvezku vaběc na naročbo.

Ta list priporočamo iz dna svojega prepričanja zavednim Slovencem. Posebno se odlikujejo v njem Pohunkovi kritični spisi pisani z redko učenostjo in prav čudežnim poznanjem občne zgodovine, literature slovanske in tuje. Iz teh izbornih člankov zvě čitatelj pozitivno — kar ga gotovo neprijetno dirne — kako ravno oni pisatelji, ki imajo o vsaki priliki vsa usta polna o slovanstvu — hodijo v nemške zeljnike na pašo, posebno veliko škodo pa delajo Büchnerjevemu in Hartmannovemu materijalu.

II.

Ruski vpliv na evropski zapad in katoličanstvo.

Brezdvomno bode čitatelje naše zanimala argumentacija, kojo je prinesel francoski list „Nouvelle Revue.“ Njen stržen po „Vrhbosni“ je pa ta-le:

Kdor ni oslepel, mora priznati volens-nolens, da si je katoličanstvo na zapadu zopet priborilo politične moči. Dasi zapadni vladarji in voditelji ljudstva kedaj nasprotujejo katoličanstvu — vendar ogromna večina čuti in misli katoliško. Rusija pa je do sedaj katolištvo ali zatirala ali vsaj ledeno se vedla njemu nasproti. Ta faktum rodi in goji na katoliškem zapadu mržnjo, nezaupnost in odtujenost do Rusije in njenega vpliva na katerekoli zapadne razmere. Ako se pa Rusija pokaže prijazna svojim katoliškim podanikom, izpodmakne podlago mržnji proti sebi na katoliškem zapadu. — Francoska vlada je ta moment

spoznala in kot prijateljica Rusije — dasi sama neprijateljica katoličanstva — nagovorila je cara, da častita papežu Leonu XIII. in si s tem zagotovi vpliv na zapad. — Do tu omenjeni list.

Slovanofilska stranka v Rusiji in njena koketna posestrima na zapadu torej, ki o vsaki priliki jedino sebi prisvaja monopol slovanskega rodoljubja, je po tej argumentaciji daljnoglednega francoskega lista največa sovražnica in morilka ruskega vpliva, ker osamljuje Rusijo! Saj naganja vedno rusko vlado, da trdo postopa s katoliškimi podaniki, saj vedno Rusijo potrjuje v pravoslavni zmoti zagotovljajoč, da katoličanstvo od same gnjilobe vže razpada — torej da je le v pravoslavji slovanstvu rešitve! Kdor hoče Rusiji škoditi — tudi v političnem oziru — naj le neti nje sovraštvo do katoličanstva! Kdor tako dela — naj zija koliker hoče, da je Slovan — je zaveznik najhujšim sovražnikom Rusije. Da zapad ne privošči Rusiji niti pravnega vpliva v Bolgariji, je gotovo bolj krivo zapadnih narodov moralno nezaupanje v verskem oziru, kaker fizično politično nasprotstvo zapadnih držav. Moralne moči so silovitejše od fizičnih. Zastonj je fizična moč armad, ako si moralnega spoštovanja drugih narodov ne zna država priboriti: z resnico in pravico.

Mahnice 1871/72 III.

Katoliški svet in Italija o Leona XIII. jubileji.

Leon XIII. je prejel za svojega jubileja od katoliških, kristijanskih in poganskih vladarjev in ljudstev v blagu ali novcih preko 130 milijonov frankov.

Odkar je rimska Stolica oplenjena svojih pravnih posestev, dobiva na leto od vesoljnega katolištva preko 7 milijonov Petrove miloščine. Jedro dejanskega katolištva je Francija — vkljube brezverski vladi. Od teh 7 milijonov žrtvuje sama Francoska — 4 milijone in ves ostali svet 3 milijone!

Italija pa, ki vživa plen sv. Stolice, daje Petrovega novčiča 20 krat manje od beraške Irske — 15 tisoč frankov. In vendar je Italija cela katoliška!

Dokler je bila razstava vatikanska otvorjena, se je izdalo 570.000 vstopnic. Rim je obiskalo za jubileja 350.000 tujcev. Ti so prinesli rimskemu mestu preko 20 milijonov lir. Italijanska vlada pa povrača skoro dvetisočletne duševne in gmotne dobrote rimskemu papežu — s „kazenskim zakonikom“, ki preti vsako le količkaj svobodno izjavo katoliško vdušiti v sami kali.

Pravični Bog človeka z isto stvarjo kaznuje, s katero in v kateri se je pregrešil. Italijansko društvo, slabo pojmeč narodnostno idejo, se je veliko zakrivilo največjemu dobrotniku svojemu: rimskemu papežu. Sedaj se pokori: ista ideja narodnostna, ki jih je zavela, da so prava zgodovinska teptali — isto idejo narodne

celokupnosti vporablja sedaj framasonska italijanska vlada, da stira vsako pojavljenje iz vesti izviraajoče ljubezni do sv. Očeta: moderni pojem narodnosti je bič v rokah framasonov, pod kojim se katoliška Italija sedaj krivi in zvija. Pravi liberalci se poslužujejo liberalnih katolikov — zgodovina priča, da tudi duhovnikov — dokler upajo kaj hasni od njih.. potem pa jih odvrgo kot — ožmeto citrono — codice penale!

I V.

Turgenjev o pravoslavji.

Turgenjeva ne občudujemo samo Slovani, ampak i vsi ostali narodi. „Atlantic Monthly“, ameriksanski list, imenuje ga — kar sam Turgenjev v nekem pismu iz leta 1873 omenja — naravnost genija.

Turgenjevovo absolutno dovršnost priznavali bi tudi mi brez-pogojno in z največim ponosom, ako bi naša posmrtnost res bila popolnoma d v o m n a. Turgenjev je naj silovitiše izmed vesoljnega pisateljstva izrazil ono neskončno praznoto in obupnost, ki razjeda in vrta v srci odreklih se trdni veri v Boga po smrti plačujočega ali kaznujočega. Evropa prevaja in prebira radi tega tako strastno njegove spise, ker so najvernejši, najzgovorniji tolmač njenemu nesrečnemu, od verskega dvoma razritemu srcu. Turgenjev ima magično, demonsko moč do človeškega srca. Ta je njegova največa odlika — a za čitatelja največa nevarnost, ker so nazori, v katere nas sè svojo demonsko silo rekel bi neizprosno tira — krivi in pogubni časnini in večni sreči ne le posameznika, ampak i držav in narodov.

Našim literatom pa ni do tega, kake nazore ima pisatelj o veri, o Bogu, o življenju, o namenu človeštva,.... tega vsega ne tirjajo, dovolj jim, da pisatelj zna buriti in mesariti srce, buditi mu strasti in tirati je slepo za sabo tudi v — samomor, kaj dé to!?...

Vendar ker jim je Turgenjev tako absolutna avtoriteta tudi gledè nazorov, evo jim jeden njegov nazor:

„Muenju njegovemu (Aksakovemu), da se Evropa more rešiti, le ako vsprejme pravoslavje — do sedaj se nisem mogel privaditi. Ta nazor se mi zdi zelo čuden. — Sploh pa se dogajajo na svetu čudne stvari.“ — Tako Turgenjev v pismu do Polonskega l. 1874.

V tem slučaju sklepamo družno z Turgenjevom: Jako čudno je, da se Slovencem, Slovanom na zapadu priporoča pravoslavje kot jedina rešitev narodnega obstoja. Toda na svetu se dogajajo čudne stvari!

NA ZNANJE.

Rokopisi naj se blagovolé pošiljati v redništvu: dr. A. Mahnič, profesor bogoslovja v Gorici.

Naročnino prejema opravništvu: Gorica, Rabatišče št. 20.

Naročuje se tudi pri „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljani.

Posamezne zvezke po 50 kr. prodajajo: v Ljubljani „Kat. Bukvarna“; v Gorici Coppag in Skert, G. Likar.

